

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI

**ELİT SOSYOLOJİSİ VE HÜKÜMDAR AİLELERİ:
AFGAN PRENSESİ NACİYE DOĞAN SULTAN**

Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan
Serap DURMAZ

İstanbul, 2020

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI

**ELİT SOSYOLOJİSİ VE HÜKÜMDAR AİLELERİ:
AFGAN PRENSESİ NACİYE DOĞAN SULTAN**

Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan
Serap DURMAZ

Öğrenci No
17550170006
(0000-0003-1887-952X)

Danışman
Prof. Dr. Akile GÜRSOY

İstanbul, 2020

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Elit Sosyolojisi ve Hükümdar Aileleri: Afgan Prensesi Naciye Doğan Sultan” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.15.06.2020

Serap DURMAZ

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

15.06.2020

Enstitümüz *Sosyoloji* Anabilim Dalı *Sosyoloji* Programı Yüksek Lisans öğrencilerinden **17550170006** numaralı **Serap DURMAZ**'ın "Beykent Üniversitesi Eğitim-Öğretim Yönetmeliği"nin ilgili maddesine göre hazırlayarak Enstitümüze teslim ettiği "**Elit Sosyolojisi ve Hükümdar Aileleri: Afgan Prensesi Naciye Doğan Sultan**" konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun 16/06/2020 tarih ve 2020/18 sayılı toplantısında seçilen ve Taksim Yerleşkesinde/Online toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, ilgili yönetmeliğin (c) bendi gereğince (45) dakika süre ile Microsoft Teams programı aracılığıyla on-line olarak aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında "**OYBİRLİĞİ**" ile "**KABUL**" kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 1 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN
Prof. Dr. Akile Reşide GÜRSOY
(Beykent Üniversitesi)

ÜYE
Dr. Öğr. Üyesi Nihan BOZOK
(Beykent Üniversitesi)

ÜYE
Dr. Öğr. Üyesi Sanem Kulak GÖKÇE
(Biruni Üniversitesi)

Adı ve Soyadı : Serap DURMAZ
Danışmanı : Prof. Dr. Akile GÜRSOY
Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans, 2020
Alanı : Sosyoloji
Anahtar kelimeler : Elit Sosyolojisi, Sosyal Tarih, Afgan Hanedanı, Prenses Naciye Doğan

ÖZ

ELİT SOSYOLOJİSİ VE HÜKÜMDAR AİLELERİ: AFGAN PRENSESİ NACİYE DOĞAN SULTAN

Bulunduğu toplumdan farklı özelliklere sahip bir kesimi oluşturan elit, yönetici elit ve yönetici olmayan elitlerin, içinde bulunduğu toplumun değişimi/değiştirilmesi karşısında göç etmesi, zorunlu göç ve sürgün kavramlarını da beraberinde getirmektedir. Yönetici elit, “Hanedan” adı verilen bir kesimi niteler. Yönetici olmayan elit ise aydın, sanatçı gibi toplumun ilerisinde nitelikler taşıyan kesimdir. Bu çalışmada; sosyolojik olarak toplumların dinamiklerinden farklı hareket eden yönetici elit kesimlere Türkiye, Rusya, İran, Bulgaristan ve Afganistan’dan örnekler verilmiştir. Yönetici olmayan elit kesimden ise Hasan İzzettin Dinamo, Abidin Dino ve Nazım Hikmet’in göç/sürgün deneyimleri ve ülkelerinde oluşan hızlı yapısal değişimler sonrasında etkilenen elit kesim örnekleri olarak verilmiştir. Yakın tarihten bir örnek olarak incelediğimiz Afgan Hanedanlığından, Afgan Kralı (1919-1929) Amanullah Han’ın en küçük kızı Prenses Naciye Doğan ile derinlemesine mülakat yöntemiyle yapılan çalışma, amaçlandığı üzere; bu elit kesimin farklı ülkelerde ve Türkiye’de yaşadıkları göç ve sürgünlerini, kimlik değişimlerini ve değişen statülerini inceleyip, hem tarihsel hem de sosyolojik açıdan çok değerli bilgi ve bulgulara birinci elden ulaşılmasına olanak sağlamıştır. Elit diye nitelendirdiğimiz kesimin, yazılı resmi tarihin dışında da incelenerek derinlemesine mülakat yönteminin katkılarıyla, göç ve sonrasını hazırlayan koşulların incelenmesi sırasında elde edilen bazı bulgular tarihe not düşmek üzere derlenmiştir. Hanedan ailelerinin göç/sürgün aşamasında gitmek zorunda kaldıkları ülkelerin seçiminde, kendileri için dil veya din gibi ortak kültürlerinin tercih nedeni olması dikkat çekici bulgulardan birisidir.

Name and Surname : Serap DURMAZ
Supervisor : Prof. Dr. Akile GÜRSOY
Degree and Date : Master, 2020
Major : Sociology
Key Words : Sociology Of Elites, Social History, Afghan Dynasty,
Princess Naciye Doğan

ABSTRACT

ELITE SOCIOLOGY AND RULERS' FAMILIES: AFGHAN PRINCESS NACIYE DOĞAN SULTAN

The term “elite” which comprise ruling elites and non-ruling elites, signifying belonging to a different stratum in the society they live in, bring along the concepts of migration, forced displacement and exile in relation to transformation of society by itself or by others. Ruling elite signifies “dynasty” while non-ruling elite signifies the strata who has advanced characteristics in society such as intellectuals and artists. In this sociological study, examples of ruling elite families were given from Turkey, Russia, Iran, Bulgaria and Afghanistan in the context of elite classes who behave differently from society’s dynamics. On the other hand, examples of non-ruling elites were narrated through migration/exile experiences of İzzettin Dinamo, Abidin Dino and Nazım Hikmet in the context of how they were affected by the swift structural changes occurred in their country. This study that we investigated as an example from recent history was conducted with an in-depth interview with Princess Naciye Doğan from Afghan dynasty which comprise Afghan King (r.1919-1929) Amanullah Han and his family, enabled us to reach firsthand information and findings historically and sociologically based on experiences of this elite stratum in different countries and in Turkey, in the scope of migration phenomenon, exile phenomenon, identity transformation and difference of status. Findings related to migration and post-migration conditions have been noted thanks to in-depth interview which enabled us to investigate this elite stratum apart from official written history. One of the most critical findings is that the dynastic families, when they were obliged to leave, preferred to go countries in which they had mutual cultural elements such as language or religion during migration/exile process.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖZ.....	i
ABSTRACT.....	ii
FOTOĞRAF LİSTESİ	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM TEORİK ARKA PLAN

1. ELİT SOSYOLOJİSİ	3
1.1. Çoğulcu (Plüralist) Elit Anlayışı	7
1.2. Elitist (Seçkin) Elit Anlayışı	8
1.3. Demokratik Elit Teorisi	9
1.4. Yönetici Aileler (Siyasi Liderler).....	12
2. GÖÇ SOSYOLOJİSİ	15
2.1. Sürgün/Göç/Ayrılık.....	17
2.2. Türkiye'ye Yapılan Göçler:	20
2.3. Kültürel Travma Anlayışı:	34
2.4. Haymatlos Kavramı:	35

İKİNCİ BÖLÜM GÖÇ EDEN YÖNETİCİ/ ELİT AİLELER (Yirminci Yüzyıldan Örnekler)

1. OSMANLI HANEDANI (ABDÜLMECİT EFENDİ VE ŞEHZADE ORHAN) .	38
2. İRAN, RIZA PEHLEVİ VE MUHAMMET RIZA PEHLEVİ DÖNEMİ (1921- 1941)- (1941-1979)	41
3. ÇARLIK RUSYA (II. NİKOLAY DÖNEMİ)	43
4. BULGAR KRALI 2. SİMEON	45

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM YÖNETİCİ OLAMAYAN ELİT KESİM

1. ZİYA GÖKALP (1876-1924).....	47
2. NAZİM HİKMET (1902-1963).....	49

3. ABİDİN DİNO (1913-1993)	51
4. HASAN İZZETTİN DİNAMO (1909-1989)	54
5. NAİM SÜLEYMANOĞLU (1967-2017)	56

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GÖÇ SÜRECİNİ BELİRLEYEN AŞAMALAR

1. AYRILIŞ SEBEPLERİ.....	64
2. AİLE BİRLİĞİ (KENETLENMELER, PARÇALANMALAR, AİLENİN YENİ ŞEKİLLERİ)	65
3. MAL VARLIKLARI	65
4. MEMLEKET İLE SÜREN/KOPAN BAĞLAR.....	66
5. ULUSLARARASI BAĞLAR, İLİŞKİLER	67
6. AİDİYET VE UYUM.....	68
7. HASTALIKLAR/SIKINTILAR (İNTİHAR, DEPRESYON VS.)	69
8. YENİ NESLİN ÇİZDİĞİ YÖN (EVLİLİKLER, MESLEKLER, AİDİYET)	70
9. TARİHE NOT DÜŞMEK ADINA YAPILANLAR (HATIRATLAR, GÖRSELLER)	71

BEŞİNCİ BÖLÜM

AMAÇ VE YÖNTEM	75
BULGULAR	79
1. GÖÇ/SÜRGÜN SÜRECİNİ HAZIRLAYAN OLAYLAR.....	80
2. AİLE BİRLİĞİ.....	85
3. GÖÇ/SÜRGÜN SONRASI YAŞANAN OLASI DEĞİŞİMLER.....	88
4. GÖÇ/SÜRGÜN SONRASI UYUM	89
5. VATAN SEVGİSİ/HASRETİ	92
6. TÜRK-AFGAN DOSTLUĞU	95
SONUÇ	101
KAYNAKÇA	105
EKLER	129
Ek-1. Soru Formu (Prenses Naciye Doğan Mülakat)	129
Ek-2. Afganistan Kronolojisi.....	130
Ek-3. Kralın Kişisel Kronolojisi	131
Ek-4. Amanullah Han'ın Kraliyetinin Kronolojisi	133
Ek-5. On Maddelik Türk-Afgan Dostluk Anlaşması (1 Mart 1921)	135

Ek-6. Fotoğraflar	137
Ek-7. Belgeler	147
Ek-8. İstatistikler	158

FOTOĞRAF LİSTESİ

	Sayfa No.
Fotoğraf 1- Akşam Gazetesi 11. 10.1933 Fotoğraf.....	26
Fotoğraf 2- Dönemin Başbakanı Turgut Özal ve Naim Süleymanoğlu. Basın Toplantısı Ankara 1986.	59
Fotoğraf 3- Naim Süleymanoğlu Time Dergisi Kapak 3 Ekim 1988.	61
Fotoğraf 4- Victor Emmanuel III. İtalya Eski Kralı (1869-1947)	86
Fotoğraf 5- Soldan sağa doğru, Prenses Naciye Doğan'ın kızı Hümeysra Gücük, Serap Durmaz ve Prenses Naciye Doğan 05.05. 2018. (Prenses Naciye Doğan'ın Evi/ Teşvikiye).	95
Fotoğraf 6- Soldan sağa doğru, Hümeysra Gücük, Prenses Naciye Doğan, Prof. Dr. Akile Gürsoy 05.05.2018 (Prenses Naciye Doğan'ın Evi/ Teşvikiye) ..	96

GİRİŞ

Elit diye nitelendiren azınlığın, çoğunluğun üzerindeki etkisi ve gücü oldukça önemlidir. Platon'dan günümüze kadar toplum bilimcilerin ortak düşünce yapısı bu yönde ilerlemiştir. Öyle ki toplumu yönlendirecek elit grupların daha özel ve dikkatle eğitilmeleri gerektiğine vurgu yapılmıştır. Seçkin kesimin çocuklarının eğitiminin önemine vurgu yapılmış ve aralarından en yeteneklisinin ve en üstün niteliklere sahip olanların seçilerek eğitilmesi ve yönetici elit kesimin özel olarak eğitilmiş seçkinlerden oluşması gerekliliğine dikkat çekilmiştir. Nietzsche, “toplumların refahı açısından zeki ve sanata yatkın kişilerin eğitilmesi” yönünde taraf olurken, Vilfredo Pareto ise; toplum içerisinde yetenek bakımından eşitsizlik olduğuna vurgu yaparak, “bunlardan yetenekli olanların eğitilerek, yönetici olarak toplumun idaresinde görev almalı ve nihayetinde devletin başına geçmelidir” düşüncesini savunmuştur. Toplumun idaresinde yönetici ve yönlendirici yeteneklere sahip olan kişilerin yer alması gerekliliği, Türk toplumlarında da çok eski tarihlere dayanmaktadır. Orhun yazıtlarına bakılacak olunursa, Bilge Kağan'ın devlet idaresinde görev alacak devlet yöneticilerinin, yönetici vasıflara sahip yetenekli ve özel eğitilmiş olanlardan seçildiği görülmektedir. Üstün yönetici özelliklere sahip kişilerin görevlerini tam ve layıkıyla yapmasının önemi, devletin devamlılığı için ayrı bir önem arz etmektedir (Çelik, 2017: 261-262).

“Elit” (Fransızca elite), bir kalite değerlendirme ölçüsüdür ve her ne kadar sübjektif görünse de, ölçülebilen bir nitelik belirlemektedir. Bir nesnenin genel nitelikleri bakımından ortalama nitelik özelliklerinden daha farklı ve daha fazla özellikler gösterebilen bu değer, “elit” olarak adlandırılır. Toplumların ortalama (vasat) nitelikleri dışında da, gerek bireysel, gerekse toplumsal oluşan artı farklılıklar, elit kişi ve gruplar için sosyolojinin ilgi alanı içinde bir değerlendirmeye gereksinim gösterirler. Elit, kimi zaman toplumda yönetici kesimin kendisini görmek istediği üstün bir statü, kimi zaman da yönetimin dışında ve yönetime karşı bir tutumda olabilir. Eliti oluşturan kişi ve kesimler, eğitimi, bilgi ve becerisi, içinde bulunduğu topluma bakışı ve eylemi ile ortalama değerlerin üzerinde bir nitelik gösterir. Bu nedenle elit, yönetici ya da yönetime karşı, ama her şekilde toplumu etkileyen özellikler taşıyan bir grubu belirtir.

Elit kavramının en temel özelliği, toplumların genel ortalama ve özel niteliğinin bulunmasıdır. Elit kavramı, bu özelliği bakımından toplumu şekillendirmesi ve değiştirmesi açısından önemli bulunmuş, bu nedenle sosyoloji inceleme alanına elit kavramı da alınmıştır. Çalışmamız, sosyolojinin bir alanı olan “elit sosyolojisi” kapsamındadır ve toplumların genel nitelik ve sınıf ölçülerine karşı eşitsiz bir sınıf oluşturan “elit kesimi” incelemektedir. Tarih boyunca toplum yapılarında yönetici veya yönlendirici olarak etkili olan elit, toplumsal değişim karşısında da farklı durumları ortaya koymuştur. Toplumsal değişim karşısında ülkelerinden göç etmek, göçe zorlanmak, sürgün edilmek gibi yeni bir konum ve sosyal ortam ile yaşamak zorunda kalan yönetici veya yönetici olmayan elit kesimler, sosyolojik inceleme konusudur. Bu nedenle, küçük ancak etkin ve yönlendirici olan toplulukların incelenmesi, toplumsal bütünlüğü kavramamız açısından bize kilit ipuçları sunmaktadır.

20. yüzyılda siyasal değişimle birlikte harekete geçen sosyal değişimler karşısında yönetici elit kesimi oluşturanlar da bu sosyal değişim karşısında statülerini değiştirmek zorunda kalmıştır. Rusya’da Çarlık Hanedanı, Osmanlı’da Sultan Hanedanı, Afganistan’da ve Bulgaristan’da Krallık, İran’da Şahlık Hanedanı gibi elit aileler, ülkelerinde ve daha sonra sürgüne gönderildikleri ülkelerde yeni bir sosyal statüye dönüşmüştür. Yönetici olmayan, fakat toplumda yönlendirici etki gücüne sahip elitlerden birçok sanatçı da, siyasal ve sosyal değişim karşısında göç veya sürgünle başka ülkelerde veya kendi ülkelerinde sürgün edilmiş ve bunun sonucunda yeni bir konum ve farklı bir statü ile yaşamak zorunda kalmıştır.

Bu çalışmada, ülkesinden göç eden elit kesimin, göç ettikleri ülkelerde kimlik ve statü farklılıklarıyla ortaya çıkan sosyolojik durumları incelenmiştir. Örnek olarak seçilen Afgan Hanedanlığının hayatta kalan üyelerinden Prenses Naciye Doğan ile derinlemesine mülakat yöntemi ile ulaşılan bilgi, belge ve bulgu niteliğinde ki dokümanlar derlenmiş ve kayıt altına alınmak suretiyle bilimin hizmetine sunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEORİK ARKA PLAN

1. ELİT SOSYOLOJİSİ

Elit sosyolojisi, elit diye nitelendirilen grup ya da kişilerin sosyal anlamda incelenmesi ve anlamlandırılmasıdır. Bunun için öncelikle elit teorisini doğru anlamak ve tanımını doğru yapmak gerekmektedir. Fransızcadan gelen “elite” sözcüğü Latince "eligre" ve "electa" sözcüklerinden türetilmiştir. Zenginlik ve güç ile ilişkilendirebiliriz elit kavramını. Ait oldukları statü ve yaşam tarzlarıyla kendilerine has bazı özellikler içerir. Diğer gruplardan ayırt edici özellikleri olan ve diğer sosyal gruplara kapalı, kendilerine özgü ortak kimliğe sahiptirler de denilebilir. Tam da bu sebepten dolayı, elit grubu araştırmak ve veri toplamak oldukça zordur. Elit sosyolojisi kapsamına giren gruplarla yapılan çalışmaların azlığı da bunu işaret etmektedir. Elit gruplar ortak kimliğe sahip olmanın yanı sıra kendi aralarında farklı ölçeklerde belirli güçlere de sahiptirler. Yani diyebiliriz ki, bazı elitler diğerlerinden daha güçlü konumda olabilir (Stan, 2015: 8).

Organize olmuş azınlığın organize olmayan çoğunluğa hükmetmesi, toplumu şekillendirmesi açısından çok büyük bir etkiye sahiptir. Organize olmuş azınlık dediğimiz grup, toplumca en üstün niteliklere sahip kişilerdir. Bu çeşitli alanlarda olabilir. Askeri, siyasi, ekonomik vb. Elit, ortalamanın üzerinde yer alan olumlu değerlerle de ifade edilebilir. İyilik, doğruluk, cesaret, adil, bilgili ve dengeli olmak gibi erdemler üstün değerleri ve elit olma özelliğini oluşturabilir. Bir toplumun genel özelliklerini belirleyen eğitim, kültür, yaşam tarzı gibi niteliklerinden farklı ve daha olumlu özellikler taşıyan elit kişi ve bu kişilerden oluşan elit kesim, koşulları incelenmesi gereken bir sosyolojik olguyu karşımıza çıkarmaktadır. Elit Teorisi adını verdiğimiz bu düşünce biçimi, toplumsal yapıları inceleyen diğer teorilerden farklıdır.

Elit teorisi sınıf teorisine alternatif olarak çıkmasına rağmen yıllarca sınıf teorisinin arka planında kalmıştır. Genel anlamda düşünüp bir açıklama yapacak olursak, sınıf teorisi ekonomik eşitsizliği konu edinirken, elit teorisi sosyo-politik

eşitsizliği konu edinmiş ve bu yönde hareket etmiştir. Sosyal bilimcilerin görevi toplum yapısını anlamaya çalışırken, öncelikle toplum içerisindeki eşitsizliklerin nedenini anlamak ve sonrasında açıklamak olmalıdır (Arslan, 2007: 2, 11, 12).

Bu eşitsizliğin sebep ve sonuçlarını anlayarak çıkarımlarda bulunmak sosyal bilimcilerin görevi olmak zorundadır. Çünkü sınıfsal yapılardaki eşitsizlik ve sınıf yapısı anlaşılmadan bir toplumu anlamak da mümkün değildir. Ancak, sınıf yapısı denilince genel bir anlayış olan Marx'ın sınıf teorisi baskın gelmekte ve daha etkin durumda görünmektedir. Marx'a göre sınıf teorisi, uzlaşılması olanaksız gibi görünen bir çatışma ekseninde yer alan emek gücü ve bu güce el koyan kapitalist sistemin varlığıdır. Marx, bu mücadelenin ve karşıtlığın işçi sınıfının zaferiyle sonuçlanması durumunda, kapitalist sistemin çökerek işçi sınıfının zaferiyle son bulacağını öngörmüştür. Marx, sınıfı; işçiler ve kapitalistler olarak iki kategoriye ayırmış ve aralarındaki emek sermaye ilişkisi ekseninde değerlendirmiştir (Başaran, 2017: 233).

Marx, Komünist Manifesto'sunda; toplumları ayırt etmeksizin, tüm toplumların başlangıç tarihinden beri sadece iki sınıf arasındaki (sömüren-sömürülen) çatışmadan ibaret olduğu vurgusunu yapmıştır. Marx'a göre, üretim araçlarının özel mülkiyet durumuna göre sınıf kavramı gelişmiştir. Sınıfları ayıran temel noktanın ise, üretim sisteminde oynadıkları role göre değişiklik gösterdiğini söylemiştir. Üretim araçlarının sahibi konumunda olanlar bir sınıf, üretim araçlarına sahip olmayanlar ayrı bir sınıfı oluşturmuştur. Üretim araçları ise toplumun yaşadığı döneme göre değişiklik göstermiştir. Örneğin, feodal sistemde toprak sahipleri iken, kapitalist sistemde işletme ve fabrika sahipleri. Kapitalist sistemde emeğini satarak geçimini sağlayanları proletarya olarak adlandırmışken, üretim araçlarına sahip olup, emek satın alanları da burjuvazi diye adlandırmıştır (Kapani, 2012: 110).

Elit teorisi ise, toplumun anlaşılması için çok etkili olmakla birlikte, yeterince ilgi ve araştırma değeri görmemiştir. Bunun en başta gelen nedeninin bazı önyargılı çıkarımlar olduğu söylenebilir. Elit teorisi, 19. yüzyılda bazı devrim niteliğinde sayılabilen toplumsal olaylar sonrası ortaya çıkmış ve 20. yüzyılda en

üst seviye olan tepe noktasına ulaşmıştır. Elit sosyolojisinin 20. yüzyılda yaygınlık kazanmasında; Vilfredo Pareto, Michels ve Gaetano Mosca'nın aynı zaman diliminde yaptıkları çalışmaların ve ürettikleri analiz yöntemlerinin büyük ve önemli bir katkısı olduğu düşünülmektedir (Arslan, M, 2015: 76, 77). Bununla beraber, bu çalışmalar halen önemini korumaktadır. Hemen hemen tüm toplumlarda, bazı gruplar diğerlerine göre daha çoktur sözü, elit teorisinin en can alıcı çıkış noktasını oluşturmaktadır diyebiliriz. Elit teorisine göre; bir toplumda iktidarı elinde bulunduran güçlü bir azınlık varken, diğer tarafta örgütlü olmayan ve bu iktidarı elinde bulunduran güçlü azınlık tarafından yönetilen çoğunluk bulunmaktadır (Sesli, Demir, 2010: 5).

Elit teorisi dört ana gruba ayrılmıştır.

- Çoğulcu (Plüralist) Elit Anlayışı
- Elitist (Seçkin) Elit Anlayışı
- Demokratik Elit Teorileri
- Demo-Elit Yaklaşımı (Demokratik Elit teorisinin bir açılımı olarak da kabul edilebilir) (Arslan, 2007: 26).

Pareto ise elit kesimi; yönetici elit (seçkin) kesim ve yönetici olmayan elit kesim şeklinde kendi içinde ikiye ayırmıştır. Yönetici elit kesim, toplumun yönetiminde, toplum adına alınacak kararlarda, toplumun yönlendirilip şekillenmesinde aracısız, direkt etkili olan kesimdir (Gökçe, 2011: 72). Görüldüğü gibi elit kesim azınlık olmasına rağmen toplumun şekillenip, değişmesinde, dönüşmesinde en büyük aktörlerden biridir. Kendisini elit olarak niteleyen yönetici elit kesim, kendilerinin olumlu değerlere sahip olduğunu, yönetici olacakların da bu değerlere sahip olması gerektiğini düşünmektedir.

Yönetici elit kesim, kitlelerin yönetiminde aracısız olarak doğrudan söz sahibi olduğu gibi, dolaylı yünden de iktidarı etkileyebilir. Pareto, toplumun elit tabakasını bazen “aristokrasi” olarak da adlandırmıştır. Toplumun seçkin/elit tabakasına çeşitli gruplar da dahil olmaktadır. Elitleri; din adamı elit, askeri elit, iş insanı elit ve aydınlar eliti şeklinde de sınıflandırabiliriz. Ancak her elit grup, iktidar üzerinde aynı etki gücüne sahip değildir. Bu bağlamda, yönetici elit kesimi de kendi

içerisinde iktidarı doğrudan, yani dolaysız kullanan iç grup ve iktidar üzerinde dolaylı olarak etkide bulunan dış grup olarak sınıflandırılabilir (Kapani, 2012: 128).

Antik çağ düşünürü Platon, felsefesindeki idealar kavramındaki gibi, devleti yönetecek kişilerin iyi erdemlere sahip, bilgili kişiler, yani elit kişiler olmasını önerir. "İyilik", "doğruluk", "adalet" gibi üstün insan erdemleri ve bu erdemleri ayırt edebilecek nitelikte felsefeye sahip olan insanların devleti yönetmesi gerektiğini savunur. "*Hükümdarlar filozof olmalı veya filozoflar hükümdar olmalı*" düşüncesiyle devletin elit sayılacak insanlar tarafından, elit bir düşünce sistemiyle yönetilmesi gerektiğini işaret eder (Yücel, 1999: 211-212 ve Platon, Devlet, 499: b-c).

Yönetici elit kesimin varlığını sürdürmesi de, toplumun değişim ve gelişimine katkıda bulunmak, yol gösterici ve gerekirse kurtarıcı olmak ile toplumun değişim ve gelişimine uyum sağlayabilmekten geçer. Diğer bir deyişle, elit kesimin varlığını idame ettirebilmesi, toplum yapısında oluşan değişimle ilgili, yani, yeni toplumsal sınıfı kontrol altında tutmada ne derece başarılı olduklarına bağlıdır. Kontrol altında tutmada başarılı olan yönetici kesim varlığını devam ettirirken; kontrol altında tutamayan yönetici elit kesim ise yok olmaya, yerini başka bir elit kesime bırakmaya mahkumdur (Küçüktağı, 2010: 20). Ve bu değişim kaçınılmazdır. Bu değişimin kaçınılmazlığını Pareto, "elitlerin dolaşımı" kavramıyla tarif etmiştir. Sosyal düzenin işlemesi açısından şart olarak gördüğü "elit dolaşımı"; yani belli bir süre sonra elit kesimin yerini başka bir elit kesime bırakması olgusunu "*tarih aristokratlar mezarlığıdır*" sözüyle ifade etmiştir (Aktaran Doğan, 2005: 36).

Mosca gibi Pareto da teorisinde; yönetici elit sınıfın asla kalıcı olmadığını, sürekli değişim gösterdiğini, bunun da doğal olarak olması gerektiğini, elit dolaşımında da aksaklık, yavaşlatma gibi tıkanıklıklar olursa, bir süre sonra şiddetli tepkiler yaratabileceğini anlatmaya çalışmıştır. Pareto'ya göre, toplumun tabakaları arasında aşağıdan yukarıya doğru sürekli bir hareket vardır. Ve bu süregelen hareket de elit grubun iç yapısını değiştirmektedir. İç yapısı değişmeyen elit gruplar devrim/ihtilal gibi çok şiddetli tepkilerle karşı karşıya kalabilir. Ve bunun sonucunda da elit kesim yerini başka bir elit kesime bırakmış olacaktır. Her ne

sebeple olursa olsun elit değişimi kaçınılmazdır. Görünen o ki, toplumda her daim bir yönetici elit grup olacak ve temeli kitle-elit ayrımına dayalı toplum olarak devam edecektir (Kapani, 2012: 128).

1.1. Çoğulcu (Plüralist) Elit Anlayışı

Kökenini liberal düşünceden alan Çoğulcu Elit Anlayışı, 1950 ve 60'lı yıllarda Robert Dahl, John Kenneth Galbraith, David Reisman gibi düşünürlerce dikkatleri üzerine çekmiştir. Adından da anlaşıldığı gibi çıkış noktası baskı gruplarının çok olması ve gücün bu gruplarca eşit olarak dağılımıdır. Ayrıca karar verme sürecinde de oldukça etkilidir. Yani, gücü ve karar verme yetkisini elinde bulunduran iktidarın gücü; bürokratik elitler, beyaz yakalı elitler, ekonomik elitler gibi elitler tarafından denetlenmekte, kontrol edilerek ve bir bakıma sınırlandırılarak kontrol altında tutulmakta, güç paylaşılmaktadır. Yani, halkın yöneticiler tarafından yönlendirilip, kontrol altına alınmasının tam tersi olarak, baskı guruplarının yöneticileri kontrol etmesi, denetlemesi ve gerekirse yönlendirmesi demektir. Diğer bir deyişle, gücün etkili ve etkin olması için eşit şekilde, farklı farklı gruplara dağılması ya da gücün başka güçler tarafından dengede tutulması da denilebilir. Çoğulcu Teorinin (Plüralist) ağırlık verdiği konular; eşitlik ve gücün dağılımı konularında adaletli davranılarak paylaşılması ve ayrıca halkın etkin bir şekilde katılım göstermesidir. Ancak bu durum gerçekçi ve olabilir bulunmamış, fazla ütöpik görölmüştür (Arslan, 2007: 27, 28).

Halkın yönetime etkin olarak katılması, gücün mümkün olduğunca çok ve eşit dağıtılması, yönetim kademesinin birçok grup ve gruplarca kontrol edilmesi, denetlenerek yön verilebilmesi insanlara cazip gelse de, toplumsal gerçekliklerle örtüşmediği için sadece bir teori olarak kalmıştır. Robert Dahl ise, siyasi çeşitliliğin rekabete dönüşeceğini, rekabetin de çeşitli elit grupların halkın desteğini ve güvenini kazanmak için birbirleriyle yarış haline girmesine neden olacağını iddia etmiştir. Böylelikle demokratik sistemin yozlaştırılmasının da önüne geçilmiş olunacaktır (Kocaoğlu, 2006: 48).

1.2. Elitist (Seçkin) Elit Anlayışı

Seçkin Elit anlayışı, alanında klasikleşmiş teorisyenlerden olan Robert Michels, Pareto, Mosca tarafından ortaya atılmış denilebilir. Peter Bachrach da, ilk elitist düşünür olarak Mosca'yı kabul etmiştir. Mosca'nın iddiası ise, çoğulcu elit anlayışının tam tersi durumdadır. İtalyan sosyolog, siyaset bilimci Mosca, "elit" kavramını direkt kullanmamasına rağmen, elitizmi kuramsallaştıran elit sorunlarıyla ilgilenip, seçkinler ve kitleler arasındaki ilişkileri ve çatışmaları inceleyip kuramsallaştıran sosyal bilimcidir (Kurtbaş, 2017: 396).

Yani, toplumu her zaman, çoğunluğun içinden özel olarak seçilerek çıkartılan azınlıklar yönetir. Bu özel seçilmiş kişiler çok fazla etkin güce sahiptirler. Mosca'ya göre, bu başarı ve güç tesadüf değildir, planlı ve çok iyi organize olmalarından kaynaklanmaktadır Mosca, elit grupları yönetenler ve yönetilenler diye ayırırken, C. Wright Mills ise, yönetici grup olarak adlandırılan gücün içinde üç tane çok etkili grup olduğunu düşünmektedir. Bunları da siyasi, ekonomik ve siyasi elitler olarak kategorize etmiştir. Mills'e göre, bu üç grup birbirleriyle uyum içerisinde olacak şekilde benzerlik ve dayanışma gösterir. Çok fazla yetkiyle donatılmış olan bu üç grup, toplum adına alınacak kritik kararlarda tam yetkilidirler. Yani kısaca diyebiliriz ki, toplum adına çok önemli ekonomik ve siyasi kararlar vererek, toplumun şekillenmesinde bir numaralı etken olarak kabul edilmiştir (Arslan, 2007: 29, 30, 31).

Mosca'ya göre ise, her toplumda mutlaka yöneten azınlık ve yönetilen çoğunluk vardır ve olmaya da devam edecektir. Bu en geri kalmış toplumdan, en gelişmiş, refah düzeyi en yüksek toplumlara kadar değişmez bir olgudur. Azınlık olan yönetici elit kesim, yönetilen çoğunluğa göre daha eğitilmiş ve gücü elinde tutacak bazı kriterlere sahiptir. Ve bu gücün sağladığı bazı avantajlı durumlardan da faydalanır. Azınlık olan elit kesimin, ayrıca seçilmiş üstün kişilerden oluşup çok iyi organize olup örgütlenebilmesi de en temel özelliğidir (Bottomore, 2000: 9).

Pareto seçkin tanımını yaparken, üstün özelliklere sahip, güçlü, enerjik, kötülük kadar iyiliğe de fazlasıyla gücünün yettiğinden, ancak bu gücün sonsuza kadar süremeyeceğinden söz eder. Yönetici seçkinler, birbirleriyle sürekli rekabet halinde olan ayrıcalıklı azınlıklardır. Ve hiçbir seçkin sonsuza dek elinde

bulundurduğu gücü koruyamaz. Bir süre sonra tükenir ve yerini başka bir seçkin gruba bırakır (Dere, 2019: 6).

Pareto, siyasi elitleri iki gruba ayırmıştır: “aslanlar ve tilkiler”. Aslanlar, güç kullanarak acımasızca yöneten seçkin gruptur. Bu guruba askeri diktatörleri örnek olarak vermiştir. Demokratik rejimlerin vazgeçilmezi olarak gördüğü “tilkiler” ise, kurnazca, sinsî ve manipölasyon yöntemiyle grupları ikna etmek suretiyle itaat etmelerini sağlayan ve yöneten seçkin gruplardır. Pareto, “tilkiler” gurubuna örnek olarak Avrupa demokrasilerini göstermiştir(<http://sosyolojisi.com/vilfredo-pareto/51993.html>).

Pareto, insan davranışlarını çeşitlilik bakımından sınıflandırmaya çalışmış, çok sayıdaki insan davranışlarının değişik kategoriler halinde bir araya gelip (türem), daha az sayıdaki ana değişkenleri (tortu) tespit ve analiz etmeye çalışmıştır. Tortuları insan eylemlerinin temel güdüleri olarak nitelerken, türemleri ise insan davranışlarının dışsal ayrıntıları olarak kabul etmiştir. Pareto’ya göre, “seçkinlerin dolaşımı” gücün yeni bir güç tarafından yer değiştirmesi demek değildir. Bundan çok daha ileri tespitlerde bulunarak, seçkinlerin dolaşımı kavramını, seçkinlerdeki baskın tortuların değişime uğraması olarak tanımlamıştır. (Pareto, 2005: 11,13)

1.3. Demokratik Elit Teorisi

Demokratik elit teorisine katkıda bulunan düşünürler; Eva Etzioni, Gaetano Mosca, Joseph Schumpeter, Raymond Aron ve Max Weber olarak sıralanabilir. Bu yaklaşımın önemle üzerinde durduğu nokta elitlerin bağımsızlığı konusudur. Bu konu önemlidir ve ilk sırada gelmektedir. Bu bağımsızlık, katı ve sert bir bağımsızlık anlayışı değildir. Daha ziyade, elitlerin kendilerini ve fikirlerini ifade etmesi, kendi içlerinde iş birliği ve örgütsel faaliyetlerde serbestlik gibi daha çok demokratik hakların dokunulmazlığı ve asla demokrasiden vazgeçilmemesi yönünde bir bağımsızlık anlayışı vurgulanır. Bunun en önemli nedeni ise sonraki dönemlerde yaşanacak demokrasinin zarar görmesi gibi istenmeyen olası durumlar için, tedbir ve koruma amaçlı olmasıdır. Bu aynı zamanda, ileride olası bir despotik yönetim şeklinin önüne geçilmesi için de kritik öneme sahiptir. Demokratik Elit Teorisi bu düşüncesini liberal düşünceden alır. Ve “eşitlik” olgusu üzerinde de

yoğun bir şekilde durur. Ancak bu eşitlik anlayışı gücün eşit dağılması değil, güce ulaşmada herkese eşit miktarda fırsat verilmesi şeklindedir. Demokrasinin sağlıklı bir şekilde işlemesi ve devam edebilmesi için diğer elit gruplar ve halkın büyük bir kesiminin desteğini alması da ayrıca önem arz eder. Bu anlayışa göre, büyük halk kitlelerinin desteğini almadan yürütülen her ne olursa olsun, ileride kişilerin hak ve özgürlüklerini hiçe sayan totaliter yönetim biçimi halini alarak, tehlikeli bir şekil alma potansiyeline sahiptir. Demokratik Elit Teorisi tüm elit grupları bir bütün olarak ele alır ve ayırım yapmaz. Askeri elitler, ekonomik elitler, medya elitleri aynı bakış açısından objektif olarak bakılıp değerlendirilir. Yani genel yargının aksine, askeri elitlerin de toplumun karar mercisinde önemli ve etkin bir rol oynamasının demokrasiye ters düşmediği görüşü hakimdir (Arslan, 2007: 36).

Demokratik elit teorisine daha sonra farklı bir açılım yapan kişi; Demo-Elit yaklaşımını geliştiren Eva Etzioni-Halevy'dir. Ona göre, tüm elit gruplar bir bütün değildir. Her biri ayrı ayrı ele alınmalı ve güç merkezlerine göre sınıflandırılmalıdır. Yani güçlü ve zayıf çıkar grupları ayrı ayrı değerlendirilmelidir. Elit kuramında olduğu gibi yönetenler ve yönetilenler diye ikiye ayırmak yerine, "alt elitler", "elitler" ve "halk" şeklinde üç gruba ayırmıştır. Bu görüşe göre, "alt elitler", "elit" ile "halk" arasında köprü görevi görmesi ve hareket kolaylığı sağlaması açısından oldukça önemlidir ve halkın desteğini almak demokrasinin olmazsa olmazı olarak görüldüğü için, elitlerin devamlılığını sağlayabilmelerinde ve amaçlarına ulaşmasında halk desteğinin de önemine ayrıca vurgu yapmıştır (Eylemer, 2010: 47).

Demokrasi için, aslında halkın kendi kendini yönetmesinden ziyade, kendisini yönetecek elit azınlığın seçimini oylarıyla yapmaktan ibarettir de denilebilir. Çünkü halkın, oylarıyla seçtiği yöneticilerin karar verme, uygulama, kanun çıkarma gibi önemli olaylarda söz hakkı yoktur ya da yok denecek kadar azdır. Artık güç, seçtikleri elit azınlığın elindedir. Demokratik Elitizm'in bakış açısından yorumlanacak olunursa, yönetici azınlığın yeteri miktarda sorumluluk ve hesap verilebilirlik şartları sağlandığı taktirde sorunlar ortadan kalkmış olacaktır. Amerikalı siyaset bilimci Harold Dwight Lasswell'e göre de tam olarak bu anlamda olup, "Yönetici elitlerin" hesap verme ve sorumluluk şartlarının yerine getirmesinin

sağlanmış olması durumudur. Bazı siyaset bilimcilere göre ise, demokrasi rejimlerinde yönetici elitlerin rolü çok önemlidir. İstenilen nitelikteki, güçlü ve demokratik yönetim şekline uygun olarak, iyi yetişmiş liderler; sistemin devamlılığı ve güvencesi açısından çok büyük öneme sahiptir ve sistemin garantörü konumdadır. Aksi takdirde halk, antidemokratik elitlerin yönetimine geçmesi tehlikesiyle karşı karşıya kalabilir (Kurtbaş, 2017:403). Yönetici seçkinlerin vermiş olduğu doğru ya da yanlış karar, mutlaka bir şekilde geniş halk kitlelerini etkileyecek ve tarihin seyrini değiştirebilecek nitelikte olabilir. Bu yüzden seçkinlerin almış olduğu kararların, akıl ve mantık çerçevesinde bilimsel gerçekliğe dayanmış olması son derece önemlidir (Pareto, 2005: 22).

Yeni elitçi düşünürlerden Fransız sosyal bilimci Raymond Aron'a göre de, toplum hiçbir zaman çoğunluk tarafından yönetilmemiştir. Bu bağlamda çeşit ve nitelik bakımından ister halk demokrasisi olsun ister özgürlükçü demokrasi olsun tüm rejimler, her zaman bir azınlık grup tarafından yönetilir. Ve bu demek oluyor ki; Aron'a göre, tüm rejimler oligarşik bir yapıya sahiptir. Aron'un ilginç görüşlerinden bir diğeri de, batı demokrasilerinde halk egemenliği sadece teoride var olup, aslında fiilen olmamasıdır. İktidar halk tarafından değil fakat halk adına küçük bir azınlık tarafından yönetilir. Aron verdiği Marxist yönetim örneği üzerinden şunları düşünmektedir. Geniş işçi gruplarının iktidarı yönetmesi, yönlendirmesi söz konusu değildir. İktidar, işçi sınıfı adına küçük bir grup tarafından idare edilir ve aslında tüm kararlar da bu grup tarafından alınır. Yani Aron'a göre, aslında Marksizm de bir elit rejimdir (Kapani, 2012: 134, 135).

Farklı elitist sosyal bilimcilerden, farklı görüşler türese de birbirleriyle benzerlik oranı yadsınamaz. Genel olarak özetlemek gerekirse öncelikle sosyal bir olgu olarak elit kavramını/gerçeğini kabul etmek gerekir. Geniş toplum çevrelerinin şekillenmesinde ve önemli kararların alınmasında, seçkinler çok büyük güce ve etkiye sahiptir. Ancak iktidarı etkileme gücü bakımından farklılık göstermektedir. Her rejim aynı yapıya sahip olmadığından toplumdan topluma değişiklik göstermektedir. Bazı toplumlarda elit kapalı bir görünüm sergiler. Bu daha çok iktidar gücünün merkezileştiği toplumlarda görülür. Buna karşın az gelişmiş toplumlarda çok gelişmiş toplumlara nazaran elit grubun siyasi iktidar üzerindeki

etkisi çok daha fazladır. Çoğunluğun politik güçten bihaber olması, siyasi kültürün düşük seviyede olması gibi nedenlerden dolayı, küçük elit gurupların ve özellikle aydın elit grubun iktidar üzerinde etkisi oldukça güçlüdür (Kapani, 2012: 140, 141).

1.4. Yönetici Aileler (Siyasi Liderler)

Tarih boyunca devletin varlığının kendini göstermesiyle birlikte, yöneten ve yönetilen kavramları her zaman mevcut olmuştur. İlkel topluluklarda hep birlikte avlanma, üretme biçimi giderek gücünün yönettiği feodal bir yapıya, kölecî bir sisteme dönüşmüş, din, töre ve gelenekler bu gücü kutsayarak monarşik devlet sistemlerini oluşturmuştur.

Devlet, egemenlik ve güç ilişkisi her toplumda farklı zamanlarda farklı biçimlerde oluşum gösterirken, bu iki kavram arasındaki ilişkiler ise Türklerde ve Batılılarda bazı farklılıklarla kendini göstermiştir. Türklerin bu anlamda izledikleri yol kendi kültürüne has ve daha durağan bir istikamette ilerlemişken; batıda ise gelişen durumlar karşısında daha dinamik bir yapı değişimi görülmüştür. Örneğin Türkler, egemenlik ve gücün kaynağının tamamen Tanrı'dan geldiğini kabul etmişler ve yönetici konumundaki insanlara da Tanrı'nın özelliklerinin verildiğine inanmışlardır. Bu durum; İslam'ın kabul edilmesiyle birlikte, İslam dininin baskın ve yaygın egemenliğine rağmen, Orta Asya kültürel yapısı, İslami bir yapıda evrilerek devam etmiştir. Töre kavramı her zaman yönetimin temelini oluşturmuş ve bu şekilde devam etmiştir. Böylece tarih boyunca töre kavramına bağlılık neticesinde iktidarın meşruiyeti devam etmiş ya da töre kavramına ters gelecek durumlar karşısında iktidarın değişimi söz konusu olmuştur (Özdemir, 2009: 123).

Geçmiş dönemlerden günümüze kadar yöneten kavramına yüklenen anlam ve değerler günümüze kadar ulaşmıştır. Yönetenlerin meşruluğu ilk önceleri kutsal kaynaklarda aranmıştır. Bu kaynaklar geçmişte gökyüzü olsa bile, zamanla şekil değiştirerek, günümüze kadar farklı olgulara, nesnelere anlam yükleme suretiyle yakın tarihe kadar ulaştığı görülmektedir. Örneğin Arkaik çağlara dönüp baktığımızda Tanrı-Kral anlayışının ortaya çıktığını, yönetilenler tarafından yönetene olağanüstü anlamlar ve değerler yükleyerek meşruluğunun kabul edildiği görülür. Günümüzde ise bu çok eski ve ilkel anlayışın evrilerek farklı biçimlerde

devam ettiğini görebilmekteyiz. Yeni çağın ilk zamanlarında kralın üstün özellikleri olduğu ve hükmetme yetkisinin sınırsızlığının gerekçe ve meşruiyetini Tanrı'dan aldığına inanılırken, günümüzde ise artık ulus kavramının ortaya çıkmasıyla birlikte yöneten şekil değiştirmiştir.

Ulus kavramı, belirlenmiş sınırlar içerisinde herhangi bir olguya bağlı olmaksızın (feodal yapı, din, mezhep, tarikat vb.) birey olarak ekonomik açıdan özgürleşen ve bu ekonomik bütünlük neticesinde siyasal açıdan da özgürleşip örgütlenen birlik olarak da tanımlanabilir. Egemenlik ve hüküm sürmenin teokrasiye bağlı olduğu sürecin artık son bulup, yerine ulus kavramı konularak varılan gelişmişlik düzeyi de 18. yüzyılda gerçekleşen Fransız Devriminden sonra vücut bulabilmiştir. Aydınlanma çağı olarak da bildiğimiz bu zaman diliminde, egemenlik anlayışının temel yapısı değişmemiş olmasına rağmen bulunduğu yer değişiklik göstermiştir. Geleneksel otorite artık önemini yitirmiş, egemenlik artık ulusa ya da halka tanınmıştır. Bu değişim, doğal olarak yöneten yönetilen ilişkilerinde de ciddi anlamda değişim ve dönüşüme sebep olmuştur (Yıldırım, 2004: 39, 40, 41, 42).

Toplumun değişim göstermesi iki şekilde olabilmektedir. Bunlardan birisi ani değişim, yani devrimler sonucu değişimler iken, diğeri ise zamana yayılmış reformlar sonrası oluşan ve yavaş yavaş kendisini gösteren küçük değişimlerin toplamıdır ki, bunlar çoğu zaman farkına varmadan uzun vadede gerçekleşen değişimlerdir. Devrim yoluyla olan değişimler ise daha sert ve daha güçlü olarak gerçekleşen ani kopuşlardır. Buna en iyi örnek Fransız Devrimi verilebilir (Acun, 2007:40). Sosyal bilimlerin doğuşu da bu dönemler sonrası toplumda oluşan değişimler bağlamında düşünülebilir. Toplumsal alanda oluşan büyük değişimleri içeren modernite kavramı, eski düzenin yıkılıp, yerine yeni bir düzen kuruluyor olması nedeniyle, çoğu kişi ve kişiler tarafından kaygı verici boyutlara ulaşması yüzünden endişeyle karşılanmıştır. Tüm bu değişimler sonucu ortaya çıkan modern toplumların olumlu ya da olumsuz özellikleri neler olacaktır? Sonuç itibariyle, nasıl bir toplum ortaya çıkacağı sorusu, daima en önemli bir tartışma konusu olmuştur. Ve böylelikle sosyal bilimlerin doğuşunu da zorunlu kılmıştır. Geleneksel toplumdan modern topluma geçiş sürecinde karşılaştırmalar yapmak ve

aydınlanmayla birlikte gelişen modernite ve modernite karşıtlarının tartışmalarına ve bu bağlamda yeni toplum biçimini anlama, kontrol altına alabilme en temel tartışma konularını oluşturmuştur (Turhanoglu, 2014:15).

Toplum yapısının değişimiyle birlikte, ülkeleri yöneten hanedanlıklar da buna paralel olarak değişim göstermiştir. Geleneksel yapıdan kaynaklanan yöneten yönetilen ayrımı ve yönetenlerin yönetilenlerin üzerindeki zoraki hükmetme ve baskılama politikası Fransız Devrimi sonrası en azından resmi olarak ortadan kalkmıştır. Ulus devlet anlayışıyla birlikte, halk tarafından seçilmiş devlet yöneticileri, kendilerini seçen halkın birer temsilcisi durumuna geldiler. Ve bu da gerçekleştirilen tüm siyasi karar ve uygulamaların hukuka uygun olmak zorundalığının doğmasına sebebiyet vermiştir.

Fransız Devrimiyle birlikte farklılaşıp somutlaşan bazı değerler neticesinde konumunu güçlendiren modernitenin asıl öznesi ulus devlettir. Ve bu koşullar siyasi partiler kadar siyasi liderleri de ön plana çıkarmıştır. İkinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrasını da özellikle siyasi liderler zamanı diye nitelendirebiliriz (Mussolini, Hitler, Mandela, Stalin vb.). Birdenbire ortaya çıkmış gibi görünen küreselleşme de aslında zamanla oluşmuş ve hemen hemen tüm dünyaya yayılmıştır. Yani artık yerelleşmenin şekillenmesi, kendi bulunduğu bölge haricinde çok uzak bölgelerde yaşanan olaylardan da etkilenip şekil değiştirmesi kaçınılmazdır. Veyahut birbirinden bir hayli uzak yerelliklerin birbiriyle çok rahat bir şekilde bağlantı kurup etkilenmesi evrensel açıdan ilişkilerinin artmasına yol açmıştır. Modern döneme bir tepki olarak doğan ve modern dönemden farklı ve ona alternatif olacak bir şekilde gelişen postmodern dönem ise, modernizmin sorgulanıp eleştirildiği ve modernitenin gelişmeye ve ilerlemeye duyduğu güvenin sorgulandığı bir dönem olmuştur. Küreselleşmenin akabinde oluşan bu postmodern dediğimiz yeni dönem, modern siyaset anlayışında da bir kısım değişimlere yol açmak istemiş, siyasi kurumlar ve liderler üzerinde de değişim açısından oldukça etkin ve iddialı bir konuma yükselmiştir. Artık siyasi liderler, siyasi partilerin de önüne geçmiştir denilebilir (Arpacı, 2018: 133, 134, 137).

2. GÖÇ SOSYOLOJİSİ

Göç, canlılar ve canlılar içerisinde önemli bir yeri olan insanın; doğup yaşadığı mekân arasında kurduğu bağın, etkileşimin; bir anda ya da yavaş yavaş, gönüllü ya da zoraki yer değiştirmesi suretiyle değişime uğramasıdır. Bu değişimin çok yönlü etkileri olması sebebiyle, çok yönlü bakış açısıyla değerlendirilmesi gereken bir olgudur. Tek bir pencereden bakılırsa gözden kaçan, neden sonuç ilişkisi arasında bağlantı kurulamayan ve bir kısır döngü içerisine hapsolmuş sarmallardan oluşan kaos ortamının oluşması kaçınılmazdır. Toplumların şekillenmesinde ciddi rol oynayan göç olgusu, kişilerin mekânsal yer değiştirmeye bağlı olarak oluşan psikolojik durumlarındaki değişimlerle birlikte, toplumsal aşınmaya dayalı değişimleri de beraberinde getirir (Ekici, Tuncel, 2015: 10, 11). 1945 yılı sonrası göç modelleri;

- 1) Klasik Göç Modeli,
- 2) Sömürgecilik Modeli,
- 3) İşçi Göçü Modeli,
- 4) Yasa Dışı Göç modeli olarak dört gruba ayrılmıştır.

Klasik göç modeli, Amerika, Avustralya gibi ülkelerin ilk göç alarak göçmenlere yerleşim ve vatandaşlık hakkı vermesiyle başlayan modeldir. Sömürgeci model, İngiltere ve Fransa'nın sömürge ülkelere uyguladıkları modeldir. İşçi göçü modeli ise, Belçika ve Almanya gibi ülkelerin göçmenlere vatandaşlık hakkı vermeden, sadece barınma ve kısıtlı sosyal haklar verdiği modeldir. Yasa dışı göç modeli de, savaşlar, yönetimin zorlaması gibi zoraki gerçekleşen bir göç modelidir (Kahraman, 2010: 45).

Göç, insanlık tarihiyle birlikte başlayan, değişim göstererek ve sınıflara ayrılarak günümüzde de halen devam eden ve gelecekte de değişim göstererek devam etmesi muhtemel bir olgudur. Göçün farklı türlerde ortaya çıkmasına, insanların yaşadıkları coğrafya ve o anda içinde bulundukları durum etkili olmuştur. Ekonomik, kültürel, siyasi vb. sebeplerden dolayı insanlar tek birey olarak veya aileleriyle beraber göç etme kararı aldıkları zaman “bireysel göç”, yine benzer sebeplerden dolayı bir bölgede yaşayan insanların ya da grupların topluca göç etmesi kavramına da “toplu göç” denilmektedir. Bir başka kategori ise, isteğe bağlı

ve zorunlu göç olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İsteğe bağlı göç, adından da anlaşılacağı üzere hiç kimsenin tesiri altında kalmadan, kendi iradesiyle karar verip göç etme eylemi demektir. Zorunlu göç ise, kendi iradesi dışında, doğal afetler, siyasal baskılar, savaşlar vb. nedenlerden dolayı bulunduğu coğrafyayı terk etmesi ya da terk etmeye zorlanması anlamına gelmektedir. Bir diğer kategoride ise, ülkelerin ekonomik, siyasal vb. durumlarına bağlı olarak gerçekleşen iç ve dış göç kavramı bulunmaktadır. İnsanların ülke içerisinde yer değiştirmesine “iç göç”, ülke dışına gerçekleştirdikleri göç durumuna ise “dış göç” denilmektedir. Göçün niteliği ise, ülkenin siyasal, ekonomik, coğrafi vb. durumuna bağlı olarak değişkenlik göstermektedir (Akıncı, B., Nergiz, A., Gedik, E., 2015:62).

İlk paragrafta da bahsedildiği gibi; göç kavramı sadece mekânsal yer değiştirme hareketi olarak ele alındığında, onun toplumsal, siyasal, ekonomik, psikolojik, kültürel ve sosyal boyutları göz ardı edilmiş olunur. Bilhassa sosyo-kültürel boyutu, göçün topluma ve kişilere etkileri açısından oldukça önemlidir. Göç eden insanın göç ettiği toplumun kültürel yapısına yapacağı değişimler olduğu gibi kendisi de bu değişimlerden etkilenecektir. Ne var ki sosyo-kültürel yapıları birbirine en yakın olan kişi ya da gruplar çok daha erken uyum sağlamaktadır. Dünya genelinde göç alan ve göç veren ülkelerin grafikleri incelenerek yapılacak yardımlar ve önlemler öngörülebilmelidir. Kültürel etkileşimin ve toplumların şekillenmesinde en büyük etmen göç olgusudur denilebilir. Toplumun şekillenmesinde göç olgusunun oldukça önemli bir yeri vardır. Bu yüzden göç olgusu sadece nicel değerlerden ibaret kalmamalı, sosyolojik açıdan geniş ve çok yönlü bakış açısı geliştirilmelidir. Böylece göç olgusunun nedenlerini, sonuçlarını çok daha gerçekçi bilimsel verilere dayandırılarak, gelecekte olası sorunları öngörüp önlem alınması ve sorunların çözümü konusunda önemli bir yol katetmiş olunur (Tümtaş, Ergun, 2016: 1352, 1353).

Türkiye tarihinde Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyetin kuruluş aşamasında gerçekleşen göç olaylarını incelediğimiz zaman, göç olgusunun; Türk toplum yapısını etkilemesinde, toplum şekillenirken göçmenlerin nicel ve nitel özelliklerinin toplum yapısını değiştirmesinde ve hatta Cumhuriyetin kurulması aşamasında da yaşanan önemli gelişmelerde son derece etkili olduğu

görülmektedir. Osmanlı İmparatorluğunun 19. yüzyıldan itibaren başlattığı şark politikaları neticesinde kaybettiği topraklarda yaşayan Türklerin Anadolu'ya göç etmeleri, bilhassa Kırım, Kafkas ve Balkanlardan gelen göçmenler Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması aşamasında etkin rol oynamıştır (Gürsoy, 1998: 61).

Toplumların gelişmesinde ve ilerlemesinde en büyük etmenin, toplumlarda meydana gelen değişimler olduğu söylenebilir. Bu değişimin en büyük kısmının göç sürecinde ve sonrasında yaşandığı da aşıkardır. Bu nedenle göç sürecinin sosyo-kültürel anlamda yaptığı değişimler yadsınamaz. Bu durumda, insan davranışları; entegrasyonu sağlamada, ya da tam aksine düzensizlik ve kaos ortamına sebebiyet verip göç olgusunun tamamlanamamasına neden olabilmektedir. Göçün toplumsal krizlere sebebiyet vermemesi ve entegrasyonun kolay sağlanabilmesi için sosyolojik araştırma ve tespitlerin doğru yapılması gerekir. Bunun neticesinde göç eden ve göç alan ülke vatandaşları arasındaki kültür çatışmasının en aza indirgenebilmesi, ülkelerin aldığı bazı politik karar ve tedbirlerin yerinde ve zamanında uygulanması entegrasyonun sağlanması açısından büyük önem arz eder. Göçmenler kendi kültürel değerlerini beraberinde getirmekte ve bunu da doğal olarak göç ettiği yerde sürdürme çabasındadırlar. Bununla beraber uyum göstermeye çalışırken birçok problemle karşılaşmaktadırlar. Bu problemlerin en aza indirgenmesi, ülkelerin önceden alacağı tedbirlerle mümkün olabilir. Göç edenlere sadece günü kurtaracak şekilde yardımlarda bulunulmaması, özellikle dil problemi, kültürler arası çatışma, iş istihdamı, sağlık olanaklarına ulaşım gibi problemlere odaklanılıp, bu sorunları giderecek köklü ve kalıcı tedbirler alınması göz ardı edilmemelidir (Akıncı, B., Nergiz, A., Gedik, E. 2015: 80,81).

2.1. Sürgün/Göç/Ayrılık

Sürgün kelimesinin sözlük anlamına baktığımızda, Türkçe sürmek sözcüğünden türetilmiş kovalamak, uzaklaştırmak anlamına geldiğini görmekteyiz. Sürgün olgusunun ilk çıkış noktasının; cezalandırmak amacıyla kişi ya da kişileri, bulundukları coğrafyadan, ülkelerinden zorla sınır dışı etmek olduğu aşıkardır. Bu bağlamda, kişi ya da kişileri işledikleri politik ya da adi suçlar neticesinde cezalandırmak maksadıyla sürgün etmiş olmaları sürgünün ilk çıkış noktasıdır

diyebiliriz (Sağır, 2012: 358, 360). Gönüllü yapılan göçlere nazaran zorunlu göç/sürgün olgusunun olumsuz tarafları, serbest göç olgusuna göre çok daha fazladır. Bunun en belirgin nedeni ise; ülkeler ve toplumların sürgün edilmiş ya da sürgün/göç etmek zorunda bırakılmış insanları yüksek risk grubu olarak görüp, tepkilerini de bu yönde ortaya koymasıdır. Sürgün olgusunun ilk çıkış noktası insanları cezalandırmak olsa da, sonradan sosyolojik boyuta ulaşmış, incelenmeye, ve araştırılmaya değer bir konu olarak sosyal bilimlerin içerisindeki yerini almıştır (Sağır, 2012: 385). Ancak sürgünün ekonomik, kültürel, siyasal boyutları da göz ardı edilmemelidir. Kimlik ve kültürel boyutu başta olmak üzere yaşamın hemen hemen her boyutuyla ilişkili olduğundan, sürgün sürecinde yaşananlar hafızalarda derin izler bırakmaktadır. Ve nesiller boyu aktararak, toplumun hafızasının oluşmasında çok önemli bir yer tutmaktadır.

Var olan kimliğimiz, büyük ölçüde geçmişte yaşadıklarımız ve hissettiklerimizle doğrudan ilgilidir. Bu sebepten dolayı günümüzü anlamak için geçmişini bilmek ve doğru analiz etmek zorundayız. Ancak unutulmamalıdır ki hafıza duygularla yakından ilgilidir. Bu yüzden hatıraların aktarımı sırasında abartmalar, eksik anlatımlar ya da eklemeler olabilmektedir. Bundan kaçınmak için bireysel hafızayla birlikte kolektif hafıza da incelenmelidir. Ve birçok insanın aynı ya da benzer hatıralar yaşamasının, gerçekte var olan ve yaşanan olayları kanıtlar nitelikte olduğu da unutulmamalıdır. Toplumsal hafıza farklı çözümlemeler gerektirebilmektedir. Duygusal anlatılardan ayrı olarak analiz edilmesi gerekebilir (Kolukırmak, 2011: 167, 169, 170).

Göç olgusu ise insanlık tarihiyle yaşıttır ve günümüzde halen devam etmektedir. Toplumun şekillenmesi, anlaşılması ve gruplandırılması için sosyal bilimlerin başta olmak üzere birçok bilim dalı ve alt disiplinleri tarafından incelenmektedir. Nedenleri ve sonuçları doğrultusunda birçok çıkarım yapılmakta ve çok önemli kaynaklar oluşturmaktadır. Göçler tek bir nedene bağlı olarak gelişmez, bilim insanlarına göre göçün birden fazla nedeni vardır. Bunların başlıcaları; ekonomik, siyasi, coğrafi ve gelenekler olarak sıralanabilir. Buna bağlı olarak ta, göçler bazen gönüllü, bazen de mecburi olabilmektedir. Ve göçler bazen suç teşkil ederken, bazen kültürel bir olay olarak olağan karşılanabilmektedir.

Şehirler göç yoluyla büyümüş, toplumlar göç nedeniyle şekil değiştirip büyümüş ya da yok olmuştur. Göç eden insanlar kendi gelenek ve görenekleri ile kültürlerini gittikleri yere taşımış, aynı zamanda göç edilen yerin kültüründen de etkilenmişlerdir. Dolayısıyla göç olgusu oldukça beşerî bir durumdur ve bu durumda herkesi, her bireyi ilgilendiren karşılıklı bir süreçtir (Ay, 2010: 148).

Yaygın olarak sürgün ve göç olgusunun daha çok olumsuz tarafları ön plana alınıp yorumlanmış olsa da, tam tersi bir bakış açısıyla olumlu olarak yorumlayanlar da olmuştur. Demet Karabulut'un aktarımıyla Emmanuel Levinas sürgün olgusunu; diğer insanlarla çatışma ya da ayrışma olarak değil de, kaynaşma ve bağ kurma olarak düşünmüş ve farklı bir bakış açısıyla değerlendirmiştir. O'na göre, genel kanının tersine, kişi ya da gruplar sürgün edilen toplumda yararlı olabilir ve ayrıca sürgün sonrası deneyimler kişiye artı değerler katabilir. Bunun da birer zenginlik olacağını söyleyen, sürgün edilmeye olumlu açılardan bakan diğer isimlere Michael Hardt ve Antonio Negri örnek olarak verilebilir. Onların da ifade ettikleri gibi, sürgün edilenler yerel sınırları aşarak evrensele ulaştığında, bu karşılıklı bir kültür alışverişine döner ve büyük bir zenginlik olarak adledilir. Hardt ve Negri bu durumu; biyopolitik dolaşım, bedensel çıkış diye adlandırmış, çoğul olanla kaynaşma ve yakınlaşma olarak yorumlamışlardır.

Sürgün, edebiyatı da etkilemiş ve edebiyatçılara ilham kaynağı olmuştur. Oscar Wilde, Victor Hugo, Milan Kundera, Nazım Hikmet ve daha birçok isim savaş nedeniyle veya toplumu olumsuz etkilediği düşünüldüğü için sürgün edilmiş ya da kaçmak zorunda bırakılmıştır. Bu durumda sürgün edilen yazarların iki açıdan etkilenebileceği üzerinde durulmuştur. Bunlardan birisi; vatanına duyduğu hasret ve özlem neticesinde eskiye bağlılık şeklinde gelişen ve eserlerini de bu yönde etkileyip ön plana çıkan durumlar, diğeri ise; sürgün edilen yazarın maruz kaldığı baskılardan kurtularak, daha yaratıcı eserler üretebilmesi şeklindedir. Demek oluyor ki, sürgündeki yazar geçmiş ve şimdi arasında sıkışıp kalmak yerine, şimdiki farklı bir bakış açısıyla değerlendirebilmiş, diyalektik bir bakış açısı geliştirebilmiştir (Karabulut, 2018: 53, 54).

2.2. Türkiye'ye Yapılan Göçler

Göç olgusu insanlık tarihi kadar eski, insanlık tarihini etkileyen ve şekillendiren oldukça önemli bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Nedenleri, sonuçları ve yaşanan süreç boyunca, toplumun şekillenmesinde ve devamındaki etkileri önemini hep korumuştur ve korumaktadır. Çağdaş dünyanın şekillenmesinde de insanlık tarihi boyunca yapılan göçler; kavim, aşiret ve sonrasında da milletlerin ortaya çıkışını, kültürel ve siyasi açıdan birbirleriyle etkileşime geçerek, yeni kültürler ve siyasi oluşumlar neticesinde ülkelerin şekillenmesinde göçün önemi yadsınamaz (Efe, 2018: 17). Osmanlı'ya yapılan göçler sadece Türk ve Müslümanlarla sınırlı kalmamış, Hristiyan ülkelerde baskı gören Eşkenaz Yahudileri ve yine Roma'da baskı altında olan Roma Yahudileri adalet ve hoşgörü bulacaklarını düşündükleri Osmanlı topraklarına göç etmişlerdir. Ayrıca Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'u fethetmesinin ardından nüfusu azalmış olan bölgelere Rum ve Ermenileri getirerek, nüfusun artmasını amaç edinmiştir (Efe, 2018:19). Ve böylece hareketlenme sağlanmış, toprakların ekilip biçilmesi sonucunda bu topraklardan alınan vergilerle ülkenin refahı ve devamlılığı açısından olumlu etkiler ve sonuçlar alınmak istenmiştir. Bunun tam tersi bir örnek olarak; Kastilya Kraliçesi İsabella ile Aragon Kralı Ferdinand'ın birbirleriyle evlenmesi neticesinde (1469) krallıklarını ve aynı zamanda güçlerini birleştirmiş, bunun sonucunda 1492 yılında Endülüs Emevi Devletini ortadan kaldırmış ve hemen akabinde de aslında bir kovma fermanı olan Elhamra Kararnamesiyle Katolik olmayan Hristiyan ve Yahudileri göçe zorlayarak ülkeden sürgün etmişlerdir. Bu durum üzerine 2. Bayezit, Yahudilerin ülkeyi zenginleştireceği öngörüsüyle gemiler dolusu Yahudi'yi Osmanlı topraklarına kabul etmiştir (Efe, 2018: 20).

Osmanlı için 19. Yüzyıl, oldukça önemli olayların ve gelişmelerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Bir taraftan toprak kaybederken, diğer taraftan da modernleşme çabaları içine girilmiştir. Dünya siyasetinde ki büyük ve güçlü ülkelerle güç mücadelesi vermiş, aralarında denge politikası oluşturmaya çalışarak bu olumsuz etki sürecinin verdiği zararları en aza indirmeye çaba göstermiş ve bunda da büyük oranda başarılı olmuştur. Bu başarıda en büyük etmen; İngilizlerin 93 Harbi diye adlandırılan büyük Osmanlı-Rus (1877-78) savaşına kadar olan süre

zarfında, diğer güçlü devletler gibi çıkarlarını koruma sırasında Osmanlının toprak bütünlüğünün korunması için verdiği destektir. İngilizlerin destek vermesinin asıl nedeni ise, Osmanlı Topraklarında büyüyen Rus tehdidi sonucunda, Rusya'nın Osmanlı'yı yıkarak boğazları hakimiyet altına alması ve Akdeniz'e inme tehlikesini sezinlemiş olmasıdır. Buna rağmen Osmanlı-Rus Savaşı (1877-78), Osmanlı'nın öngördüğü gibi başarıyla sonuçlanmamış, Rus Çarlığı'nın çıkarları doğrultusunda hazırlanan, Osmanlı'nın ve diğer büyük devletlerin çıkarlarına ters düşen maddeleri bulunan Ayastefanos Ateşkes Anlaşması imzalanmak zorunda kalmıştır (Durmaz, 2015: 104, 114).

Türkiye tarihine gerek diplomatik gerek askeri ve gerekse siyasi açıdan bakılacak olunursa, en kritik ilişkilerin Rusya Devletiyle olan ilişkilerimiz olduğu görülecektir. Türkiye'nin jeopolitik ve jeostratejik konumu, Rusya'nın ise büyüme ve genişleme politikaları göz önün alındığında, Türkiye ve Rusya özellikle siyasi ve askerî açıdan birçok kez karşı karşıya gelmiştir. 1. Petro'dan itibaren 1. Dünya savaşı da dahil toplamda dokuz kez büyük ölçekli savaş yapılmıştır. Türkler bu savaşlardan, 1711 Prut Savaşı ve 1856 Kırım Savaşı hariç yenilgiye uğramıştır. Bilhassa bunlardan, 93 harbi denilen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Osmanlı çok büyük toprak kaybına uğramıştır. Peş peşe süren büyük savaşlar neticesinde birçok insan çok büyük acılar yaşamış, daha fazla can kaybına uğramamak için yaşadıkları bölgeden göç etmek zorunda kalmış, yerlerinden ve yurtlarından olmuşlardır (Keha, 2013: 92).

Rusya Devleti kendi bölgesinde bulunan Müslümanların bölgeyi terk etmesini isteyerek, yerine Hristiyan vatandaşları yerleştirmeyi kendisine politik amaç edinmişti. Bu dönem içerisinde Rusya'dan Türkiye'ye göç eden Müslüman halkı, Çerkez ve Çeçenler olarak ikiye ayırmak mümkündür. Rusya'nın Osmanlı'dan ele geçirdiği toprakları Hristiyanlaştırmak istemesi, o bölgede kalan Müslüman halk için büyük sıkıntılara dönüşmüştür. Ruslaştırma politikaları çerçevesinde gerçekleştirilen ve Müslüman halkın yaşadığı bölgelerde uygulanan zorunlu göç politikaları neticesinde büyük göç dalgaları meydana gelmiş ve bunun sonucunda hem Rusya'nın kendi topraklarında hem de Türkiye sınırları içerisindeki demografik yapı hızla değişmiştir (Keha, 2013: 93).

1853-1856 Kırım Savaşından sonra Türkiye’ye doğru akın akın gerçekleşen Tatar ve Çerkez göçleri Türk göç tarihi açısından dramatik bir süreç olmuştur. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası başlayan göç dalgası 1890-1908 yılları arasında zirveye ulaşmış ve bu durum 1920’lere kadar devam etmiştir. 1783-1922 yılları arasında Türk topraklarına göç eden Kırımlı Müslümanların sayısının 1.800.000’e kadar ulaştığı düşünülmektedir. Balkanlardan gelen göç dalgası Balkan savaşı (1912-1913) sonra hızla artarak, tepe noktasına ulaşmıştır. 1,5 milyon kadar Müslümanın yaşadığı günümüzde Makedonya, Sırbistan, Karadağ, Bulgaristan ve Yunanistan’a ait olan topraklar kaybedilmiştir. 300 bin kadar muhacir Anadolu topraklarına göç ederek, Müslüman nüfusunun artmasına katkı sağlamıştır. 18. Yüzyıl sonlarından başlayarak Balkanlar, Kırım ve Kafkasya’dan çeşitli nedenler sonucu Türkiye’ye gerçekleşen büyük ölçekli bu göç hareketleri esnasında Osmanlı Devleti tarafından söz konusu göçmenlerin önce geçici iskân yerlerinde kalmaları temin edilmiş, ardından kararlaştırılan kalıcı iskân yerlerine sevk edilmiştir. Alınan onlarca önleme rağmen yine de birçok sorunun oluşmasına neden olmuştur. 19. Yüzyıl sonrası 20. Yüzyıl’ın başlarında gerçekleşen göç hareketleri Osmanlı’nın yıkılışı, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş aşamasında çok büyük öneme sahiptir. (Barut, 2018: 163,164,166).

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan sonraki dönemlerde de göç hareketleri devam etmiştir. Cumhuriyet kurulduktan sonra ilk göç hareketi Türk-Yunan mübadelesi sırasında yaşanmıştır. 1923 yılında şekillenen mübadele karşılıklı değişimlerle gerçekleşmiştir. 1922 yılından 1938 yılına kadar Yunanistan’dan 456.720 kişi Türkiye’ye gelmiştir (Sezik, 2017: 141, 142). Tüm bu yaşanan göç hareketliliği yeni kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti demografik yapısını inşa etmiştir. Türk Milleti tarih boyunca özellikle sığınma talebiyle gelmiş, zor durumda olan göçmen/sığınmacılara her daim kapısını açmış, geçici ya da kalıcı şartlar sağlayarak yardımcı olmuştur. Bu göçmen/sığınmacılar, Osmanlı’nın yıkılma dönemine denk gelen zorlu dönemler esnasında bile geri çevrilmemişlerdir.

Cumhuriyet Tarihi dönemine bakacak olduğumuzda karşımıza özellikle; Bulgaristan’daki soydaşlarımıza yapılan asimilasyon politikaları sonucu can güvenliği bulunmadığı gerekçesiyle Bulgaristan’dan Türkiye’ye akın akın yapılan

göçler gerçekleşmiştir. Bunların arasında söz konusu asimilasyon politikalarından kendisiyle birlikte ailesi de oldukça zarar gören Türk kökenli Bulgaristan'lı Dünya Şampiyonu eski halterci Naim Süleymanoğlu'da vardır. Sonraki bölümlerde detaylarıyla anlattığım bu Türkiye'ye kaçış ve göç hikayesinde Naim Süleymanoğlu; Bulgaristan'da yaşanan asimilasyon politikaları nedeniyle Bulgaristan Hükümeti'nin uyguladığı sert ve zorlu baskı koşullarını sadece Türkiye'ye değil, tüm dünyaya duyurmak istemiş ve neticede bu mücadelesinde son derece başarılı olmuştur. Bulgaristan'da en büyük azınlık grup olarak görülen Türkler, Bulgaristan'ın tek millet politikasını gerçekleştirmesinde en büyük engel olarak görüldüğü için, bir anda 200.000 Türk kökenli vatandaş göçe zorlanmıştır. Bu zorunlu göçler 1989 yılına kadar devam etmiş, toplamda 800 bin Türk vatandaşı Bulgaristan'ın uyguladığı bu zorunlu göç politikası neticesinde göç ederek, Türkiye'ye sığınmıştır (Sezik, 2017: 142).

Tam da bu dönemlere yaklaşık zamanlarda denk gelen bir diğer göç hareketi ise, İran İslam Cumhuriyetinin ilan edilmesi sonrası (1979) İran'dan Türkiye'ye bir milyona yakın insanın sığınma talebinde bulunmasıdır. Yine 1980'li yıllara denk gelen Rusya'nın Afganistan'ı işgal etmesi sonucunda, Afganistan'da yaşayan Türk kökenli vatandaşlar Türkiye'ye sığınmıştır. Bunların arasında Özbekler, Kırgızlar ve Kazaklar'da vardır. Bunların dışında Kuzey Irak'ta yaşanan Halepçe katliamı (1988) sonrası 51.542 kişi, Körfez Savaşı sonrası 467.489 kişi, Yugoslavya'nın parçalanması neticesinde 1992-1998 yılları arasında Bosna'dan ve 1999 yılında Kosova'dan 20 bin kişi, 2001 yılında ise Makedonya'dan 10.500 kişi Türkiye'ye sığınma yoluyla göç etmişlerdir (Sezik, 2017: 142). Türkiye günümüzde de devam eden göç dalgalarından en çok etkilenmiş ülkelerden birisidir. Özellikle mültecilere ev sahipliği yapması bakımından dünya ülkeleri arasındaki önceliğini korumaktadır. UNHRC (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği) verilerine göre (Bkz. İstatistik, 1 ve 2), 30 Ocak 2020'den itibaren Türkiye'ye 4 milyon göçmen ve sığınmacı giriş yapmıştır. Bunun 3.6 milyonunu Suriyeli göçmenler oluştururken, ayrıca diğer ülkelerden gelen 330.000'e yakın kayıtlı mülteci ve sığınmacı da bulunmaktadır. Yaklaşık yüzde 98'den fazlası Suriye'den gelen mülteci ve sığınmacı, Türkiye'nin 81 iline yayılmış bir şekilde yaşamaktadır. 2020 yılının Ocak Ayının sonlarında ülkelerinden çıkış yapan 999 mültecinin yüzde

77'sini Suriyeliler oluşturmaktadır. UNHRC danışma hattına gelen aramalara, yüzde 92 oranında cevap verilmiştir. Türkiye için istenen fon 06 Ocak 2020 itibarıyla 350.4 milyon dolar iken, bunun sadece yüzde 8'i yani 26.8 milyon doları karşılanabilmiştir (www.unhcr.org/turkey).

2011 yılında Suriye'de başlayan iç karışıklıklar neticesinde ülke genelinde karmaşa ortamı baş göstermiş, iç huzursuzluk artarak günümüze kadar devam etmiştir. Beşar Esad, ülkesi içerisinde yaşanan karmaşa ortamını ve ayaklanmaları sert müdahalelerde bulunarak bastırmaya çalışmıştır. Suriye'de başlayan bu muhalif direniş hareketinin bir iç savaşa dönüşmesi neticesinde de birçok Suriye vatandaşı ülkelerinden kaçarak Türkiye'ye sığınmıştır. Suriye'de yaşanan iç savaş nedeniyle Türkiye'ye sığınan Suriyeli mülteciler; Malatya, Hatay, Adıyaman, Adana, Kahramanmaraş, Kilis, Mardin, Şanlıurfa ve Gaziantep illerine kurulan, konteyner ve çadırlarla 26 tane yaşam alanı oluşturulup yerleştirilmişlerdir. 273.585 Suriyeli mülteci bu yaşam alanlarında kontrol altında yaşamaya devam etmiştir. Kamplara alınamayan mültecilerin durumları da hesaba katıldığında, bunun küresel bir sorun teşkil ettiğini görebiliriz (Teyyare ve Sayaner, 2017: 411).

2011 Yılında ülkelerindeki iç savaştan kaçıp Türkiye'ye giriş yapan Suriyeli mülteci vatandaşlara ilk etapta misafir konumunda yardım sağlanırken, ardından Başbakanlık Makamı tarafından geçici koruma statüsü (2012) verilmiştir (Çiçekşöğüt, 2017:14). Göç yeni bir olgu değildir. İnsanlık tarihiyle birlikte var olan bir olgu olarak günümüzde de aynı şekilde devam etmektedir. Günümüzde göç çeşitli problemleri de beraberinde getirmektedir. Bu durum karşısında yine neden-sonuç ilişkisi çerçevesinde, oluşturduğu problemler açısından yeni çözüm yolları aranır olmuştur. Göç bir dönem ekonomik kalkınma açısından istenilen, hatta talep edilen bir olgu iken, günümüzde artık istenmeyen reddedilen bir olgu durumuna gelmiştir. Bu göç dalgasının en yoğun yaşandığı ülkelerden biri olan Afganistan hız kesmeden göç hareketliliğine devam etmektedir. Her ne kadar ilk sırayı Suriyeliler olsa da, Afganlar da istikrarlı bir biçimde göç hareketliliğine devam etmektedir. Afganistan'ın doğu ve batı arasında ticaret bakımından önemli bir ülke olması, jeopolitik durumu, kendi içerisinde yaşadığı karmaşa, siyasal belirsizlikler ve yaşanan iç savaşlar göç hareketliliğini olağan kılmıştır. Ülke

siyaseti açısından başarısız olunması göç hareketliliğinin nedenlerinden sadece birisidir (Geyik, 2018:131).

Doğal afetler, savaş, çatışma, şiddet ve can güvenliğinin olmaması vb. olağanüstü durumlar karşısında insanlar göç etmek zorunda bırakılmıştır. Hitler'in Yahudilere uyguladığı soykırımdan ötürü birçok bilim insanı ve sanatçı gibi elit kesim de Almanya'dan kaçarak Türkiye'ye göç etmek zorunda bırakılmıştır. Genç Türkiye Cumhuriyeti yeni bir göç olgusuyla karşı karşıya kalmıştır. Profesör Albert Einstein, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'e 1933 yılında Paris'ten gönderdiği bir mektupla Türkiye'ye kabulünü rica etmiştir (Öztürk, 2014: 47,48). Mektup şöyledir;

“Efendim Hazretleri, Cihanşümul OSE Musevi sıhhiye cemiyetinin fahri reisi sıfatıyla Almanya'dan çıkmış olan kırk profesör ve doktorun fenni ve tıbbi meşguliyetlerini Türkiye'de devam ettirmelerine müsaade buyurulması için zati şahanelerine müracaat ve rica ediyorum.

Arz ettiğim doktorlar halen orada cari olan kanunlardan dolayı bundan böyle Almanya'da çalışmayacaklardır. Bu zevatin kısmı azamı geniş tecrübe ve malumat sahibi ve ilmi meziyetleri haiz bulundukları cihetle yeni bir memlekete yerleştikleri takdirde pek büyük faideler temin edebileceklerdir.

Cemiyetimiz, müracaat eden birçokları arasında kırk kadar tecrübeli mütehassıs ve pek yüksek alimleri tefrik etmiş ve bu istidadımızla bunların memleketinizde yerleşerek icrayı sanat etmelerine müsaade buyurulması için müracaat etmekte bulunmuştur. Bu ilmü fen adamları hükümetinizin emirlerine tevfikân herhangi bir müessesenizde hiçbir ücret talep etmeksizin bir sene müddetle çalışmak arzusunda bulunmaktadırlar. Bendeniz bu müracaatı terviç suretiyle bu talep ve istidayı hükümetinize takdim etmekle yalnız pek yüksek insani bir iş gördüğümü değil, aynı zamanda memleketinize de bir menfaat temin etmiş olacağımı ümit eylediğimi kemali serbestiyle arz ve ifadeye mücaseret eder ve bilvesile ubudiyetkarane tazimlerimi takdim eylerim efendim hazretleri.” (Öztürk, 2014:48).

Nazi Almanya'sından kaçıp Türkiye'ye gelmek isteyen Yahudi bilim insanları için; Albert Einstein'ın Atatürk'e yazdığı mektup büyük yankı uyandırmış, dönemin gazetelerinde birinci sayfa haber olarak çıkmıştır (Bkz. Fotoğraf 1). Haberde, Almanya da Nazilerin baskısından dolayı Yahudi bilim insanlarının iltica etmeye başladıklarından ve Einstein'ın bu bilim insanlarından bazılarının Türkiye'deki üniversitelerde görev

almaları için uğraş verdiğini, Türkiye Hükümeti'nin de bu durumu değerlendirmeye aldığı okuyucularına duyurulmuştur. 1933'ten sonra Alman bilim insanlarının ve sanatçıların Türkiye'ye göç etmesi, göç etmek zorunda kalması her iki tarafın çıkarlarına da uygun düşmüştür. O değerli bilim insanları Nazilerin baskısından kurtulmuş, can güvenliklerini sağlamışlardır. Türkiye için değerlendirildiğinde ise, bu göç bilim alanında birçok gelişmenin gösterilmesine yol açmıştır. 1933 yılından sonra İstanbul ve Ankara Üniversiteleri en büyük göçmen okulları olmuş, bilimsel faaliyetler bakımından etkin çalışmalara ev sahipliği yapmışlardır. Bu aynı zamanda Türkiye için yeni bir dönemin de başlangıcı olmuştur (Sofracı, 2018: 97).

Fotoğraf 1- Akşam Gazetesi 11. 10. 1933 Fotoğraf
Kaynak (Ankara Üniversitesi Akademik Arşiv Sistemi).

1933 yılından sonra Almanya'dan Türkiye'ye göç eden bilim insanlarının 1945 yılına kadar yaptıkları bilimsel çalışmalar, Türkiye adına çok büyük bir gelişme kaydedilmesine olanak sağlamıştır. 64 tanesi doktor olmak üzere 200'den fazla bilim insanı Nazi zulmünden kaçarak Türkiye'ye göç etmiştir (Erichsen, 1999:70). Dönemin Milli Eğitim Bakanı Dr. Reşit Galip'in bu mektuba Ankara'dan gönderdiği cevabı ise şöyledir;

“Biz fakir bir ülkeyiz. Sizlere layık olduğunuz ücreti veremiyoruz. Ancak Mustafa Kemal'in kurduğu genç Türkiye Cumhuriyeti'nde sizler yeni bir bilimsel uyanış açacaksınız. Burada doğacak yeni bilimin feyizli ışıkları bütün dünyayı aydınlatacaktır. Bilim ve yöntemlerinizi getirin, gençlerimize bilginin yollarını gösterin.”

(Hitler'den kaçıp Türkiye'ye Sığınan 300 Bilim Adamı/ Cumhuriyetin İlk Yılları Belgeseli /[https://www.youtube.com /watch?v=Fgu28usAfnU](https://www.youtube.com/watch?v=Fgu28usAfnU))
Erişim Tarihi: 11.03.2020.

1933 senesi Ankara'da yapılan ve saatlerce süren toplantının bir tarafında Alman bilim adamı Ord.Prof.Dr. Philipp Schwartz, diğer tarafında ise genç Türkiye Cumhuriyeti. Konuşulan konu ise Avrupa'da Nazi zulmünden kaçıp, gelecek olan bilim insanlarının sayısı ve şartları. Daha sonra, Alman Bilim insanı Ord.Prof.Dr. Philipp Schwartz duygularını şu şekilde dile getirmiştir;

“Ankara'da uzun bir masa. Tam yedi saat soluğumu tutmuş, Fransızca olarak yürütülen bu önemli toplantıda sorulara yanıt vermeye çalışıyordum. Ama saat 21.00'de toplantıdan çıktığımda, benden büyük bir merakla haber bekleyen İsviçre'deki arkadaşlarıma telgraf çektim. Üç değil otuz. Otuz sonra üç yüz oldu.”

(Hitler'den kaçıp Türkiye'ye Sığınan 300 Bilim Adamı/ Cumhuriyetin İlk Yılları Belgeseli /[https://www.youtube.com /watch?v=Fgu28usAfnU](https://www.youtube.com/watch?v=Fgu28usAfnU))
Erişim Tarihi: 11.03.2020.

Türkiye'ye sürgünle gelen bu değerli bilim insanları, Türkiye'de birçok bilimsel çalışmalar yapmış, fazla gündeme gelmemiş, ancak çok önemli çalışmalara imza atmışlardır. Ord.Prof.Dr. Philipp Schwartz (1894-1977), İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde uzun yıllar patoloji kürsü başkanı olarak görev almış, görevde olduğu süre içinde öğrenciler için yeni uygulama laboratuvarları yaptırmıştır. Bunların haricinde Türkiye'de bir ilk olan klinik patoloji derslerini de bizzat kendisi uygulamıştır (1942). Prof. Schwartz, iş disiplini ve uygulamalı çalışmaları ön planda tutmuş, klasik öğrenme metotlarından daha farklı olarak uygulamalı çalışmalarla

öğrencilerine patolojiyi sevdirmiştir. Çok değerli öğrenciler yetiştirmiştir. Uzun yıllar Cerrahpaşa Patoloji Kürsü Başkanlığını yapan Prof.Dr. Talia Bali Aykan hocasından bahsederken, *“öğrencilerini düşünmeye sevk edecek çalışmalar içerisine sokar, çalışmaları bu yönde yürütür”* demiştir. Ayrıca Mikroskopi için muhteşem bir sistem geliştirdiği halde, asistanlarında makroskopi eğitimine ağırlık vermiştir. Prof. Schwart’a göre bir asistan en az 100 otopsi yapmalıydı (Namal, 2016: 88, 89).

Nazi zulmünden kaçan, kaçmak zorunda bırakılan Alman bilim insanlarıyla, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin Üniversite reformu yapma kararı almasının aynı döneme rastlaması da her iki taraf içinde oldukça önemli olmuştur. O dönem adı Darülfünun olan eğitim kurumu, üniversite reformuyla birlikte İstanbul Üniversitesi adını almıştır. 1933 yılında üniversite reformu olarak bilinen 252 sayılı yasa TBMM’nde kabul edilerek, çalışmalara başlanmıştır. Genç Cumhuriyet’in istediği modern çağa uygun eğitim anlayışını karşılamaması üzerine, komple değişiklik yapılarak, çoğunluğu sürgün olan Alman bilim insanlarından oluşan öğretim üyesi kadrosu yenilenerek, eğitime devam edilmiştir (Yalçın, 2017:1).

Yeni Türkiye’nin modernleşme yolundaki çalışmalarına karşılık veremeyen Darülfünun için incelemelerde bulunmak üzere Cenevre Üniversitesi Öğretim üyesi Prof. Malche ülkeye davet edilmiştir. Prof. Malche, Darülfünun için bir rapor hazırlayarak, somut çözüm önerilerinde bulunmuştur. Çağdaş bir eğitim seviyesi için gereken önerilerini hükümete sunarak çalışmalara başlamıştır. Böylelikle temelleri atılan Üniversite reformu için çalışmalar hız kazanarak devam etmiştir. Malche en önemli mesele olarak, üniversitelere profesör hoca tayin etmek olduğunu düşünmüş ve raporunda da bunu özellikle belirtmiştir. Tayin edilecek profesörün, Batı üniversitelerinin en az birinde uzun süre çalışmış ve alanında çok iyi bir profesörün asistanlığını yapmış olması şartlarını koymuştur. Böylelikle, adı Darülfünun olan eğitim kurumunun, 1933 yılında çıkarılan bir yasa ile Milli Eğitim Bakanlığına bağlı İstanbul Üniversitesi olarak kuruluşu resmen gerçekleşmiştir (Güleç, 2020: 1).

Nazi zulmünün en şiddetli olduğu dönemde birçok sanatçı ve bilim insanının hem can güvenliğini korumak hem de çalışmalarına devam edebilmek

için Türkiye Cumhuriyeti'ne sığınmaları, Türkiye'nin demokrat, hoşgörülü, ilerlemeci, bilim ve sanat yanlısı bir toplum olduğunun kanıtıdır. 1933'den 1945'li yıllara, yani savaşın bitimine kadar çalışmalarına Türkiye'de devam eden bu değerli bilim insanları, daha sonra Almanya'ya ve başka ülkelere geri dönmüşlerdir. 1950'li yıllara kadar Türkiye'de kalan ve daha sonra da Türkiye'yle irtibatını kesmeyen Prof. Fritz Neumark gibi bilim insanları da vardır (Şen, 2012: 94).

Profesör Neumark, zamanla sevdiği Türkçeyi devamlı okuma yaparak ve her fırsatta Türkiye'yi ziyaret ederek Türkçeyi unutmamayı başardığını anılarında anlatmış ve sonrasında da Türk dilinin gelişim aşamalarını anlatmıştır. Kendisinin Türkiye'ye sığındığı zamanlar yeni yeni şekillenmeye başlayan dilde reform çalışmalarının, 1930'lı yılların sonlarına doğru değişime uğradığı analizinde de bulunmuştur. Yaptığı analizde; Atatürk'ün dil devrimini yapmasının amacının okumuş kesimle, Anadolu köylüsü arasındaki dil duvarını ortadan kaldırmak olduğunu belirtirken, zamanla bu hedefin şaştığını ve genel hatlarıyla mantıklı olan yaptığı bu dil devriminin dejenere olmasının endişesini yaşadığını belirtmiştir. Milli Eğitimin talimatıyla eski Türkçe kelimelerin yerine köylülerin de anlayabileceği Türkçe karşılığı kelimeler bulmak için komisyonlar kurulmuştur. Profesör Neumark, İktisat Fakültesi Terim Komisyonu üyeliğine kendisinin de seçilmesinden duyduğu onur ve şereften de sitayişle bahsetmiştir anılarında (Neumark, 2017: 141, 142).

Ailesi ile birlikte Türkiye'ye sığınan Alman Bilim insanları birçok güçlükle de karşı karşıya kalmışlardır. İster istemez dili ve kültürü farklı bir ülkede hem yaşamak hem de çalışmalarına devam etmek zorunluluğu sonucunda, zorlandıkları noktalar olmasına rağmen, yine de Türklerin misafirperverliklerinden etkilenmişlerdir. Alman İktisat Profesörü Fritz Neumark, daha sonra anılarında Türklerden bahsederken, Türkiye'de kaldıkları süre zarfında Türklerin Almanlara gösterdiği misafirperverliklerinin kendilerine has özellikler taşıdığını, bunu Amerika ya da batı Avrupa halklarında göremeyeceğinden; Türklerin daha cana yakın, daha ılımlı, daha kibar olduklarından ve bu özelliklerinin de farkında olduklarından bahsetmiştir (Neumark, 2017:63). Türkiye Cumhuriyeti'nin yapılanma ve şekillenme aşamalarında devreye giren Alman Bilim insanlarının

katkıları yadsınamaz bir gerçekliktir. Yönetici olan ve yönetici olmayan elit kesim ile birlikte Aydın elitler de, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasında oldukça etkili olmuş, toplum yapısının değişim ve gelişim aşamasında önemli derecede rol oynamışlardır.

Azınlık bir grup olan elitler yönetimde ve her türlü bileşeni sağlamada etkili olmuştur. Cumhuriyet kurucu elitleri bu bağlamda görevlerini yerine getirerek yeni toplum düzeninin oluşmasında, Osmanlı'dan tamamen kopuk olmayan bir düzlemde tarihsel gelişimini tamamlaması ve sürdürmesindeki görevlerini yerine getirmişlerdir. Aslında Osmanlı'daki modernleşme ve batılılaşma çalışmalarından çok farklı olmamakla birlikte, Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti modernleşmesinin esas olarak ayrıldığı nokta; toplumsal değişim ve dönüşüm aşamasında Cumhuriyet'in kuruluş aşamasında ciddi anlamda toplumsal bir tabanın mevcut olmasıdır (Karakoyun, 2005:190).

Toplumsal tabanın çoğunluğunun kurucu lideri desteklemesi, yapılan reformların başarıyla sonuçlanmasına büyük kolaylık getirmiştir. Sadece kurucu lider olduğu için toplum, yapılan her değişimi kabul edip onaylayacak anlamına gelmemektedir. Bu bakımdan reformlar yapılmadan önce toplum yapısı iyice analiz edilmeli ve toplum yapısına bire bir zıt görüşler doğrultusunda hareket edilmemelidir. Profesör Münici Kapani'nin de dediği gibi; öncelikle kurucu iktidarın hukuken yapabilme yetkisiyle, fiilen yapabilme yetkisi arasındaki dengeyi iyi koruması gerekmektedir. Normlar hiyerarşisi yönünden ve toplumsal gerçeklik açısından tamamen bağımsız, üstün bir iktidar olmamıştır (Kapani, 2012: 70, 71). Atatürk'ün yaptığı reformlarında başarılı olmasının en önemli nedenlerinden birisi de; toplum yapısına uygun olan reformları, zamanlama açısından da en uygun zamanda yapmayı düstur edinmiş olmasından kaynaklanmıştır denilebilir.

Profesör Neumark, anılarını yazdığı “Boğaziçine Sığınanlar” adlı kitabında sıkça Atatürk'ten bahsetmiştir. Bunun nedenini ise; Atatürk'ün sadece tarihsel açıdan değerlendirilmesi değil, aynı zamanda 1920 ve 1930'lu yıllar düşünüldüğünde, bu yıllarda dünya siyasetinin şekillenmesinde de Atatürk'ün çok büyük rolünün olması olarak açıklamıştır. Prof. Neumark, Hitler ile Atatürk'ü birbirleriyle kıyasladığında sayısız tezatlık tespit ettiğini, bunun dış görünüşlerinde

bile kendisini gösterdiğini dile getirmiştir. Örnek olarak ise, Atatürk'ün Çanakkale Savaşı (1915) ve daha sonra Yunanlılarla sürdürdüğü Ulusal Kurtuluş Savaşında (1920-1922) son derece yetenekli ve başarılı bir general olduğu halde, 1923 yılından yani Cumhuriyet kurulduktan sonra, manevra zamanları haricinde sivil kıyafet ve merasimlerde frak giymeye özen gösterdiğini dile getirmiştir. Eski çavuş diye nitelendirdiği Hitler'in ise tam tersi bir davranış sergilediğini; her fırsatta modelini kendisinin çizdiği üniformayı giymeye özen gösterdiğini söyleyerek iki liderin arasındaki tezatlıklara en bariz olan dış görünüşten örnek vermiştir. Profesör Neumark, Atatürk'ün ileri görüşlü bir diplomat olduğunu ve hiçbir zaman elinde bulundurduğu gücü büyütmeyp, aksine ülkesinin yeniden inşa edilmesini sağlayacak sürekli barışı sağlamak için, çabuk ve geçici olan siyasi ve askeri başarılarından feragat etmeye hazır olduğunu da özellikle belirtmiştir yazmış olduğu anılarında (Neumark, 2017: 151, 152).

Alman Nazi Yönetiminin baskılarından dolayı 1933 yılında ailesiyle birlikte Türkiye'ye sığınan Prof. Neumark, üzerlerinde olan baskının devam ettiğini ifade etmiştir. Öyle ki Dr. Heinrich Rothmund'un önerisi üzerine, sahipleri Yahudi olan Alman pasaportlarına büyük ve kırmızı harfle "J" (Y) damgası vurarak, işaretlemişlerdir. Hatta daha sonra, daha da ileri giderek Alman Vatandaşlığından da çıkarılıp, Almanya'daki tüm mal varlıklarına el koymuşlardır. Tüm bunlar yaşanırken, eşiyle birlikte vatandaşı oldukları ülkeden resmen kovulmuş olmalarının verdiği üzüntüye de değinmiştir. O esnada, yani pasaportsuz kaldıkları süre zarfında Türk Hükümeti'nin hiçbir zorluk çıkarmadığını ve hatta o süreçte içtenlikle destek olduklarını minnet duygusuyla anlatmıştır anılarında Prof. Neumark (Neumark, 2012:180).

Mültecilerin göç sonrası yaşadıkları en büyük travmalardan birisi de, belirsizlik duygusudur. Geleceği belirsiz yaşamlar, yarın, hatta bugün bile ne olacağını, başına neler geleceğini kestiremeden her an tedirgin yaşamak yorucu fakat kaçınılmaz bir duygu olmuştur. Prof. Neumark'ın, 1938-39 yıllarında savaşın kaçınılmaz olmasıyla birlikte tedirginlikleri iyice artmıştır. Alman hükümetinin çıkardığı zorluklar yüzünden Türk Hükümeti'nin kontratlarını uzatıp uzatmayacağını veyahut Avrupa'da kalıp kalamayacaklarının doğruluğundan emin

olamamak gibi belirsizlikler yüzünden sıkıntılı günler geçirmişlerdir. Durum böyle olunca, kendilerine alternatif ülke arayışına girmişlerdir. Birçok ülke ile en çokta ABD'yle irtibat halinde olmuşlardır. 1935 yılında siyasi veya ırksal hiçbir neden olmaksızın Harvard Üniversitesinin davetini kabul eden meslektaşı Alois Schumpeter'e mektup yazarak, kendisi için bir süre araştırma yapmasını, özellikle imkanlar ve çalışma koşulları açısından bilgi vermesini rica etmiştir (Neumark, 2012: 183, 184). Beklediği cevabı bir süre sonra alan Prof. Neumark'a arkadaşı Schumpeter; Amerikalıların çok temkinli davrandığını, oraya gelip bir süre orada yaşamasının gerektiği, sonrasında mutlaka kendisine uygun bir iş bulabileceği şeklinde nazik bir cevap vermiştir. Prof. Neumark, orada iş bulup kontrat yapacağının garantisi olmadan Türkiye'yi ABD ile değişmiş olması ailesine karşı sorumlulukları, bilhassa yol masrafı ve ABD'ye gittikten sonra bir müddet çalışmadan ve para kazanmadan hayatını idame ettiremeyeceği gibi olumsuz hususları bir süre düşündükten sonra arkadaşı Schumpeter'in önerisini reddetmiştir. Ancak 1939 yılında New York'ta bulunan New School For Social Research Okuluna profesör olarak atanan başka bir arkadaşı ve yine meslektaşı olan Gerhard Colm aracılığıyla başka bir iş için kendisinde cesaret bulduğunu anlatmış, fakat bunun yanında Türkiye'de bulunduğu süreçten asla pişman olmadığını da özellikle vurgulamıştır (Neumark, 2012: 184, 185).

1933 ve 1945 yılları arasında ki Almanya Nasyonal Sosyalizm döneminde birçok Yahudi bilim insanının Türkiye'ye sığınarak göç etmesi Türkiye'nin yeni yeni ayakta durmaya çalıştığı Cumhuriyet'in henüz çok genç olduğu bir döneme denk gelmesine rağmen; hem ülkemizin üniversite reformuna katkılarından dolayı, hem de uyruğu ve dini ne olursa olsun vatansız kalmış çaresiz insanlara yardım elini uzatmış bir ülke olarak Türkiye tüm misafirperverliğini bir kere daha ispatlamıştır. Bu dönemde 1933-1945 yılları arasında ki bu dönemde bahse konu bu aydın/elit göç hareketinden dolayı Türkçemize yeni bir kavram daha girmiştir. Vatandaşlıktan çıkarılan Yahudi aydınların pasaportunda yazan "haymatlos" kavramı; ilk önceleri vatansız kalan ve daha sonra ise herhangi bir ülkenin vatandaşı olmayı başaramayarak Türkiye'ye sığınan Yahudi mültecileri tanımlamak için kullanılmıştır. Türkiye'ye sığınan Alman mülteciler için kullanılan bu kavram sadece bir hukuk terimi olarak Türkçeye girmiş ve yalnızca politik anlamda

kullanılmıştır. Daha sonraları ise içerisinde vatan benzetmesi olan, insanların vatan olarak gördüğü sosyolojik, psikolojik vb. başka olguları da betimlemiştir. Örneğin, çok sevdiği okulunu bırakmak zorunda olan bir öğrenci kendisini çok haymatlos hissedebilir. İlk evvela olumsuz anlamda kullanılan haymatlos kavramı, küreselleşmeyle birlikte yerini dünya vatandaşı gibi olumlu anlamlarda kullanılmaya bırakmıştır (Arslan, M., 2014: 124, 126).

Gerhard Kessler da Nazi Almanya'sından kaçıp Türkiye'ye sığınan göçmenlerden birisidir. Kessler, 1883 yılında Wilmsdorf/Doğu Prusya'da dünyaya gelmiştir. Doğduktan bir sene sonra ailesiyle birlikte Berlin'e taşınmıştır. Berlin Leipsig Üniversitesinde önce tarih ve coğrafya, daha sonra ise iktisat ve sosyal bilimler okumuştur. Aynı üniversitede doktora tezini Roma Tarihi üzerine vermiştir. 1930 ve 1933 yılları arasında Alman Demokratik Partisine üye olup, siyasete atılmış ve Nasyonal Sosyalizm Partisi karşısında etkin faaliyetlerde bulunmuştur. Ancak 5 Mart 1933 seçimlerini oy çokluğuyla Hitler'in kazanması sonucu, kısa bir süre sonra Profesör olarak görev yaptığı Leipsig Üniversitesi'nden kovulmuştur. Ve böylelikle, Hitler'in görevden aldığı ilk profesör olmuştur. Ev ve işyeri de dahil olmak üzere baskınlar yapılmış, camlarını dahi kırarak da sürekli taciz etmişlerdir. 1933 yılının Haziran ayında da hiçbir gerekçe göstermeden hapse atılmıştır. Dönemin Cumhurbaşkanı Hindenburg'un aracı olması sonucunda çok fazla hapis yatmamıştır. Hapisten çıktıktan sonra; günlerce, belki aylarca Gestapo'dan kaçmak zorunda kalan Kessler, ancak uzun süre saklanarak yaşamını sürdürebilmiştir. Bu dönem içerisinde Genç Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanı'ndan ülkeye davet almıştır. Bu daveti almasındaki en büyük etken; önceleri öğrencisi olduğu, sonrasında ise meslektaşı olacak olan Fritz Neumark'dır. Daveti kabul eden Kessler, 1933 yılının ortalarına doğru, yıllarca yaşadığı, vatandaşı olduğu, vergisini ödediği vatanından göç etmek zorunda kalarak İstanbul/Türkiye'ye sığınmıştır (Hanlein, 2006: 33, 34).

1933 yılından 1951 yılına kadar İstanbul Üniversitesi'nde çalışan Kessler, Türkiye'de sosyal bilimlerin gelişmesine de oldukça önemli katkılar sağlamıştır. Türkiye'ye zorunlu göç eden Kessler, bir sanayi toplumu olan Almanya'da sosyal politika alanında ki çalışmalarını burada da devam ettirmiştir. Ancak Türkiye'nin

sosyal politikaya olan yabancılığı, O'nun uzman bir sosyal bilimci olarak orijinal çalışmalar yapmasına vesile olmuştur. Kessler; Ziya Gökalp, Sabahattin Bey geleneğinden farklı olarak, Alman geleneğini yerli sosyolojiye aktarmıştır. Almanya'da ki çalışmalarında önem ve ağırlık vermiş olduğu alan araştırmalarına; Türkiye'deki derslerinde de ağırlık vererek, Türkiye'de alan araştırmalarının önem kazanmasına önemli derecede katkı sağlamış olan bir sosyal bilimcidir (Fildiş, 2016: 256, 260).

V. Pareto'nun, *“insani faaliyet alanları içerisinde her şeyin en yüksek puanlarını almış olan kişiler”*, (yani en güzel, en akıllı, en becerikli, en kurnaz, en zeki vb.) elit tanımından yola çıkacak olduğumuzda; tanımdan da anlaşılacağı üzere tek tip elit olmadığını anlayabiliriz. Ancak, bu çeşitli alanlardaki elit kesimi birbirlerinden ayıracak çok keskin hatları da bulunmamaktadır. İster din eliti, ister siyasi elit, ister askeri elit, ister iş insanı eliti ve isterse de bilgi eliti olsun bütün bunlar birbirleriyle belli noktalar da ayrılırlar da, aslında hepsi iç içe geçmiş durumdadır. Aydın elit olan bir profesörün ya da yazarın siyasi elit yönetimine doğrudan katılması ya da bu alanı eserleriyle etkileyerek, yönlendirmesi buna bir örnek olarak verilebilir (Daver, 1965:519). Göç yoluyla ülkemize gelmiş olan aydın elit insanların genel hatlarıyla tüm bilim dallarına ve ülkemizin topyekûn gelişimine verdikleri katkılar, bu bağlamda yadsınamaz bir gerçekliktir.

2.3. Kültürel Travma Anlayışı

Sosyolojik açıdan bakıldığında kültürel travmanın, önce bireyleri daha sonra toplumu şekillendirici etkisi olduğu görülmektedir. Amerikalı sosyolog J.Alexsander'ın da değindiği gibi, belli bir grup insanın bilinçlerine kazınmış, etkisi hiç silinmeyerek, sonsuza dek kalacak, kendisi ve üyesi olduğu grubu kökten değiştirip dönüştürecek, kimliklerinin yok olması veya geri dönüşü mümkün olmayan dönüşümlere maruz kalma korkusu yaşatacak kadar ciddi ve korkunç olaylar yaşadıklarını düşündükleri kültürel travmalar gerçekleşebilmektedir (İsmayılov, 2015:115).

Kültürel travma anlayışı çerçevesinden baktığımız zaman, bunun daha çok zorunlu göç veya sürgün olgusunu yaşayan kişi ve gruplarca yaşanması olası

görülmektedir. Akabinde toplumun şekillenmesinde mutlak rol oynadığını söyleyebiliriz. Alexander’a göre, günümüz modern toplumun yapısını anlama ve toplumsal süreç içinde olası durumları ya da yaşanmış olguları çözümlemede kültürel travma anlayışının ampirik bir yöntem olarak faydalanabileceğine de işaret etmiştir (Erdoğan, 2016:412).

Özellikle 2. Dünya Savaşı’nın ardından birçok ülkede meydana gelen sosyal değişimler, azımsanmayacak kadar büyük ölçüde kültürel travma yaşanmasına sebep olmuştur. Travmayı yaşayan kişi ve kişilerde ki baskın duygu; ümitsizlik, güvensizlik, karamsarlık ve endişe olmuştur. Beklenmedik bir anda gerçekleşen ve şok etkisi yapıp, acı veren birtakım olgular (göç/zorunlu göç/savaş/devrim vb.) travmanın nedenleri arasında sıralanabilir (Erdoğan, 2016:413).

Kültürel travmanın kişi ve gruplar üzerindeki şok edici acı verici etkilerine rağmen toplumun şekillenmesi ve gelişmesi açısından düşündüğümüz vakit, bazı durumlarda sonuç itibariyle olumlu yönlerinin de olabileceği, yani değişim, gelişim gibi toplumun değişmesine ve gelişmesine hizmet edecek birtakım olaylar sonrasında yaşanan travmanın gerekli olduğu; hatta kültürel travma yaşanmadan gelişimden söz edilemeyeceğinin de altı çizilebilir. Mevcut olan değerlerin yok olduğuna şahit olmak her ne kadar acı verse de, yeni gelecek olan gerekli değişimlerin müjdeleyicisi olarak düşünüldüğünde bazen de kültürel travmanın yaşanması zorunluluk olarak görülmüştür (Çevik, 2005:49).

2.4. Haymatlos Kavramı

Almanca kökenli “heimatlos” vatansız anlamında kullanılan, hukuk terimi olan bir sıfattır (TDK Sözlük, 2020 online). Haymatlos kavramının Türkçeye girmesi 1933 Yılı vatandaşlıktan çıkarılan Yahudi Almanların Türkiye’ye göç etmesi döneminde olmuştur. Bu kişilerin herhangi bir ülke vatandaşı olmadıklarını belirtmek için kimliklerine haymatlos yazılmıştır. Bunu; göç dönemlerinde kültürler arası etkileşimler meydana gelmesi gibi, diller arasında da benzer şekilde bazı etkileşimler oluştuğunun bir göstergesi sayabiliriz. Haymatlos sözcüğünü duyduğumuz zaman birçokumuz için, o dönemin sürgün, göç, yerinden edilme gibi kavramları aklımıza gelmektedir (Babacan, 2019:1).

Haymatlos kavramı kelime anlamı olarak vatansız demektir. Vatansız, yani hiçbir ülkenin uyruğuna ait olmayan. Günümüzde de halen kimliğinde haymatlos yazan kişiler bulunmaktadır. Bu kişiler, birçok olanaktan faydalanmak, hak ve özgürlüklere sahip olmak bakımından oldukça sınırlı haklara sahiptir. UNHRC'nin verilerine göre günümüzde en az 10 milyon kişi haymatlos olarak yaşamına devam etmektedir. Bu kişiler toplumsal alanın; eğitim, sağlık, iş bulmak, banka hesabı açmak ve hatta evlenmek gibi en temel sosyal haklarına ulaşmakta oldukça zorluklar yaşamaktadırlar. UNHRC bu durumu 2024 yılına kadar bitirme kararlığında olduklarını ve bu yönde çalışmalar yürüttüklerini beyan etmiştir. Haymatlos kişilerin yasal olarak yok sayılarak, en temel ve en doğal haklarının verilememesinin hem bireye hem de topluma yansması açısından büyük riskler taşıdığı kabul edilmelidir. Yapılan savaşlar, ırksal ayrımcılık, sınırların değişmesi ve yeni devletlerin ortaya çıkması gibi durumların neden olduğu haymatlos durumunda olan insanların en temel haklarına kavuşamaması durumu nedeniyle bu kişilerin, ömür boyu büyük hayal kırıklıkları yaşamaya mahkûm edildikleri göz ardı edilmemelidir.

<https://www.unhcr.org/tr/vatansizligin-sonlandirilmesi> (Vatansızlığın Sonlandırılması) Erişim Tarihi 19.03.2020.

İKİNCİ BÖLÜM

GÖÇ EDEN YÖNETİCİ/ ELİT AİLELER

(Yirminci Yüzyıl'dan Örnekler)

Göç/sığınma ile ilgili ulus devletler yıllarca çeşitli politikalar belirleyerek, ilk başta kendi ulusal bütünlüklerini korumak ön koşuluyla, kendi belirledikleri göç politikalarıyla, göç eden ya da sığınma talebinde bulunan ülke vatandaşlarını kabul etmek, etmemek ya da bazı koşullar sağlandıktan sonra kabul etmek, geçici süreyle kabul edip bazı şartları sağladıktan sonra ülkelerine geri göndermek gibi birtakım kararlar almışlardır. Uluslararası göç politikaları çeşitli ülkelerde farklılıklar gösterse de aslında temel ilke; ülke çıkarlarını korumak, kültürel, ekonomik, siyasal vb. kurumlarının devamlılığını sekteye uğratmadan bütünlüğü sağlayabilmektir (Şimşek, İçduygu, 2017:8).

Farklı gibi görünse de hanedan üyeleri için de aynı süreç geçerli olmuştur. Sığınmak ya da göç etmek zorunda kaldıkları zaman, sığınma ya da göç talep ettikleri ülke sınırları içinde ki mevcut göç politikaları buna direkt etkiye bulunmuş, kimileri çok daha rahat hareket edebilmişken, kimileri daha zor ve kısıtlı şartlar altında süreci tamamlamak zorunda kalmıştır. Ülkelerin tarihi süreçleri incelendiği zaman; kültürel, sosyal, ekonomik ve sosyolojik manada farklı devlet yapısı anlayışları geliştirdikleri gözlenmiştir. Modern devlet anlayışıyla birlikte vatan kavramı da yükselişe geçerek, kişi ya da kişilerin aidiyet duygusunu ön plana çıkartmıştır.

Rejim değişikliği söz konusu olduğunda, gerçekleşen değişimler uyum aşaması sürecini beraberinde getirmiştir. Rejim değişikliğiyle birlikte hanedan üyelerinin değişimi; bazen daha fazla kan dökülmesinin önüne geçmek adına çok sevdikleri vatan topraklarını terk etmek zorunda kalarak, zorunlu göç etmek, bazen de en kötüsü bunu başaramayarak veya izin verilmeyerek, yerine geçen yeni yönetim ve yeni yöneticilerin inisiyatifine bağlı olarak ülke çıkarları için en iyisinin yok edilme, amacıyla idam edilmek gibi çok ağır sonuçlar doğurabilmiştir. Vatan kavramının toplumdan topluma değişim göstermesi olası sonuçları belirlemiştir. Yunan ve Roma Toplumlarda Vatan kavramı “patria” kelimesi ile karşılanmıştır.

Ve “terra patria” kavramı ile; atalarının ruhlarının ve toprak olmuş bedenlerinin bulunduğu yerleri/toprakları ifade etmişlerdir. Bu açıdan bakıldığında; vatanın kutsallığının ön plana çıkmış olduğu, “her ne sebeple olursa olsun vatan toprakları terk edilmez” düsturunun benimsenmiş olduğu ve sonuç olarak vatan kavramına değerler açısından en yüce anlamlar atfedilmiş olduğu görülmektedir. Doğu toplumlarında ise vatan kavramı daha farklı şekilde gelişim göstermiştir. İslamiyet öncesi Türklerine göre vatan; özgürce yaşayabildikleri müstakil topraklardır ve asla terk edilmez. İslamiyet sonrası vatan kavramında ise; vatan, Türkler açısından sadece bir toprak parçası olarak değil, aynı zamanda o toprak parçasını, kendi öz değerlerini yaşatabildikleri yer olarak benimsemişlerdir (İpek, 2017:2000).

Bu olgular neticesinde; vatanından edilme eylemi, kişi ve gruplara olumsuz birçok travma yaratmıştır. Ayrıca toplumun şekillenmesi ve özellikle kültürel açıdan gelecek nesillere aktarılması bakış açısından bakıldığında, vatan kavramının nasıl algılandığının önemi ve etkisi asla yadsınamaz. Bu bağlamda; göç etmiş veya göç etmek zorunda kalmış olan hanedan üyeleri de toplumun şekillenmesinde büyük etkisi olan diğer kitlesel göçler kadar ve hatta belki daha da fazla etkili olmuş ve olmaya da devam etmekte olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

1. OSMANLI HANEDANI (ABDÜLMECİT EFENDİ VE ŞEHZADE ORHAN)

Cumhuriyet dönemine geçişle birlikte 3 Mart 1924 tarihinde halifelik kaldırılmış ve Osmanlı Hanedan üyeleri de sınır dışı edilmiştir. Sürgüne giden hanedan üyelerinin geri dönüşü ise beklediklerinden çok daha uzun sürmüştür. 3 Mart 1924 yılı 431 sayılı yasa gereği (Hilafetin ilgasına ve Hanedan-ı Osmani'nin Türkiye Cumhuriyeti memaliki haricine çıkarılmasına dair kanun) Osmanlı Hanedan üyelerinden kadın, erkek, damat ve bu kadınlardan doğan çocuklar da dahil olmak üzere tümü sürgün edilmiştir. Hanedan üyelerinden sadece gelinler Türkiye’de kalabilmiştir. Bir sene süre zarfında Ülke sınırları içerisinde bulunan taşınmaz mallarını da bir sene süre zarfında tasfiye etme mecburiyeti getirilmiştir. Eğer bu süre zarfında tasfiye edilmezse, devlet eliyle tasfiye edilip, tutarı kendilerine teslim edilecektir denilmiştir. Bunun yanı sıra Osmanlı

İmparatorluğu'nda padişahlık yapmış kişilerin de taşınmaz mallarının millete kaldığı çıkarılan yasayla kesinleşmiştir. Hanedan üyelerinin canlarına hiçbir şekilde zarar vermeden, sağlıklı bir şekilde sınır dışı edilmeleri Türk Devrimin başarılarından biri olarak görülmektedir. Dönemin şartları da göz önüne alındığında buna, zorunlu olarak yapılması gereken, medeni bir sürgün de denilebilir. Sürgün edilen hanedan üyelerinin Türkiye Cumhuriyeti'ne geri dönmeleri kati suretle yasaklanmıştır. Ta ki, af kanunu çıkıp ülkelerine geri dönebilme şansı verilene kadar. Bir yıl süreli, sadece yurt dışına çıkış için kullanılan özel bir pasaport verilmiş ve vatandaşlıktan da çıkarılarak sınır dışı edilmişlerdir.

Vatandaşlıktan çıkarılmalarına rağmen, yine de hiçbir başka bir ülkenin vatandaşlığını kabul etmemiştir. Bunu, vatan sevgisi ve vatanına bağlılığın göstergesi olarak nitelendirebiliriz. Sınır dışı edilen hanedan üyelerinin ilki Abdülmecit Efendi ve ailesidir. Diğer hanedan üyeleri de on gün içerisinde sınır dışı edilmişlerdir. Emniyet Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre, ülke dışına sürgün edilen hanedan üyelerinin sayısı toplamda 234 kişidir (Sönmez, 2014: 84, 85, 86). Sürgün edilen hanedan üyeleri, Türkiye Cumhuriyeti aleyhine gerçekleştirilen ya da gerçekleştirilmesi düşünülen hiçbir oluşumda yer almamışlardır. Belli ki o zamanki tarihin şartları gereği hilafetin kalkması, hanedanlığın son bulması gerekliliğine inanmışlar, kendileri zarar görmüş gibi görünse de uzun vadede Türk milleti için yapılan devrimleri doğru yorumlayabilmişlerdir. Sürgündeki Osmanlı hanedan üyeleri maddi zorluklarla karşılaşmıştır. Zar zor hayata tutunmayı başarabilenlerin yanında, her şeye rağmen kendi imkanlarıyla eğitimlerini en iyi şekilde tamamlayanlar da olmuştur. Ancak hiçbirisi hanedanlığın ve milletin adını kirletecek faaliyette ve girişimde bulunmamıştır. Daima bilgi, kültür, eğitim ve zekalarıyla var olmuşlardır (Ortaylı, 2014:189).

Sürgün edilen Son Halife Abdülmecit Efendi küçük yaşlardan beri sanata ilgi duymuştur. Özellikle müzik ve resim alanına duyduğu ilgi, sürgün yıllarından ölünceye kadar devam etmiştir. Paris'te yaşadığı müddet boyunca yüzlerce resim çalışmasına imza atmıştır. Dönemin ünlü sanatçılarıyla dostluklar kurmuştur. Her türlü resim malzemesini kullanan Abdülmecit Efendi, özellikle yağlı boya manzara

ve portre çalışmalarına ağırlık vermiştir. Yağlı boya çalışmalarından birisi olan ve Tevfik Fikret'in o dönemde Abdülhamit'e karşı hürriyet tutkusundan etkilenen "Sis" tablosu, Tevfik Fikret'in şimdi müze olan Aşıyan'da ki evinde halen asılı durmaktadır. Ömrünün büyük bir çoğunluğunu Nice'de geçiren Abdülmecit Efendi daha sonra Paris'te yaşamaya başlamıştır; ancak Paris onun için sıkıntılı günlerin başlangıcı olmuştur. O esnada 2. Dünya Savaşı başlamış ve şehir bombardıman altında kalmıştır. Böylesine gergin ve sıkıntılı günlere kalbi daha fazla dayanamayarak 23 Ağustos 1944 yılında vefat etmiştir. Geleneksel olarak, yurt dışında vefat eden Osmanlı Hanedan yeleri, şam'da bulunan Yavuz Sultan Selim Camisi'nin avlusuna defnedilmişlerdir. Ancak Abdülmecit Efendinin ktibi Hüseyin Nakip Bey'in aktarımıyla, Abdülmecit Efendi, Vahdettin'in Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışına sebep olduğunu gerekçe göstererek, yanına defnedilmemeyi vasiyet etmiş ve bu vasiyeti yerine getirilmiştir (Taha Toros Arşivi).

Kızı Dürrüşehvar Sultan'ın tüm çabalarına rağmen, Osmanlı İmparatorluğu'nun son halifesi Abdülmecit Efendi'nin naaşının İstanbul'a defnedilmesine izin verilmemiştir. Bunun zerine, önce Fransa'ya, ardından yıllar sonra 30 Mart 1954'de Medine'ye taşınarak, ikinci defa sessiz sedasız defnedilmiştir (Kaplan, 2013:84).

Osmanlı Tahtının son varisi; hükümdarlık devam etmiş olsaydı Osmanlı padişahlık tahtında oturacak kişi olan, ikinci Abdülhamit'in torunu şehzade Orhan sürgün edildiklerinde henüz 14 yaşındaydı. Orhan Osmanoğlu verdiği bir röportajda (Osmanlı Hanedan yelerinin Sürgünden Dönüşleri ve 1993 Yılındaki İlk Hanedan Toplantısı. Burak Koşdu Arşivi, 2018) o günü anlatırken; okuldan geldiğinde iki polis ve bir komiserin 24 saat süre zarfında ülkeyi terk etmeleri gerektiğini belirten bir belge imzalamalarını söylediklerinden bahsetmiştir. Belgeyi itirazsız imzalamıştır. Ve hemen akabinde ertesı gün Sirkeci Garı'nda ülkeyi terk üzere hazır bulunmuştur. Trende kendisi gibi aynı kaderi paylaşan hanedan yeleri de bulunmaktadır. şehzade Orhan için artık bambaşka bir hayat başlamıştır. lkeden ayrılırken Uyuğu Osmanlı, ismi Prens Orhan ve "vatansız" diye yazılmıştır pasaportunda. Verdiği röportajda, sürgünden sonraki hayatında birçok

işte çalıştığını anlatmıştır. Bunların içinde teneke fabrikasından, şoförlük ve araba yıkayıcılığına varıncaya kadar çeşitli işler bulunmaktadır. Emekli olmadan önce yaptığı son işi ise Fransa'daki Amerikan mezarlığında mihmandarlık yapmak olmuştur. Emekli olduktan sonra Fransa Nice'ye yerleşmiş ve mütevazı bir yaşantı içerisinde hayatını sürdürmüştür. Çocukluğunun geçtiği İstanbul'u çok özlediğini her fırsatta dile getirmiş ve yıllar sonra ilk defa 1993 yılında Türkiye'ye gelen Orhan Osmanoglu, kendisi gibi sürgün edilen diğer hanedan üyeleriyle bir araya gelmiştir. Ticaretten anlamayan hanedan üyeleri, kısa süre zarfında ticareti öğrenip, hayata tutunmuşlardır. Tüm bunlar olurken Atatürk'e ve Türkiye Cumhuriyeti'ne küsmemişler, bilakis ülkeyi düşman işgalinden kurtardığı ve tüm dünyaya karşı kazanmış olduğu zaferleri minnet ve şükranla anmışlardır. Hatta Prens Orhan verdiği bir röportajda, yaşadıkları tüm olumsuzluklar ve kültürel travmaya rağmen, padişahlığın şu an kendisine verilse bile asla kabul etmeyeceğini belirterek, bu söylemiyle Atatürk'ün yaptığı devrimlerin ne kadar da yerinde olduğunu dile getirmiştir. (Osmanlı Hanedan Üyelerinin Sürgünden Dönüşleri ve 1993 Yılındaki İlk Hanedan Toplantısı. Burak Koşdu Arşivi, 2018)

2. İRAN, RIZA PEHLEVİ (1921-1941) VE MUHAMMET RIZA PEHLEVİ (1941-1979) DÖNEMLERİ

İran Şahı Rıza Pehlevi askeri darbe sonrası 1921'de başa geçmiştir. Beş yıl boyunca “Han” unvanını kullandıktan sonra “Şah” unvanını kullanmaya başlamıştır. Rıza Pehlevi, Avrupa'nın kalkınma ve gelişme modelini örnek alarak İran milliyetçiliğine ve laiklik kavramlarına vurgu yaparak, İran için yeni bir kimlik inşa etmeye çalışmıştır. İran, Rıza Şah döneminde merkezileşerek, varlığını ispat etmiştir. Rıza Şah için önemli olan; güçlü, bağımsız ve merkezden yönetilen bir ulus anlayışı olmuştur ve bunun yanında modernleşmek de en önemli hedef olarak ortaya konmuştur. Dolayısıyla, bütün çalışmalarını da bu mihvalde sürdürmüş ve bunun sayesinde modernleşme çalışmaları esnasında aydınlardan, sol kesimden ve bazı yayıncı kuruluşlardan destek görmüştür. Buna rağmen, Rıza Pehlevi'nin batılılaşma ve modernleşme çalışmaları, ruhban sınıfı ve geleneksel yapı tarafından pek hoş karşılanmamıştır (Çevik, 2015:20).

Her alanda olduğu gibi eğitim alanında da yenilikler yapmış, 1934 yılında seküler bir üniversite olan Tahran Üniversitesi'ni kurmuştur. Ruhban sınıfını en çok rahatsız eden husus bu olmuştur. Bu gelişmeyi kendilerine yapılan bir saldırı, yok etme politikası olarak algılamışlardır. Rıza Pehlevi'nin sert ve otoriter tavırları da, bir süre sonra gördüğü desteğin azalmasına ve hatta isyanlar çıkmasına sebep olmuştur. 1941 yılında İran'ın Sovyet Rusya ve akabinde İngiliz birlikleri tarafından işgal edilmesi sonucunda, Rıza Şah tahttan inmek zorunda kalmış ve yönetimi oğlu Muhammet Rıza Şah'a bırakmıştır. Muhammet Rıza Şah, babasından sonra başa geçtiğinde siyasi eylemlerini İran Anayasa'sına uygun bir şekilde sürdürme çabasına girmiş, fakat buna rağmen birçok zorlukla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Petrol meselesi de ilerleyen zamanlarda kendisini ve iktidarını zor durumda bırakmıştır. 1963 yılında Beyaz Devrim diye adlandırılan yenilik çalışmalarına başlamıştır. Ancak artan ekonomik sıkıntılar, halkın tüm kesimine eşit ulaşamayan reform çalışmaları ve Muhammet Rıza Şah'ın artan sert otoritesi 1979 İslam Devrimi'ne altyapı oluşturmuştur (Çevik, 2015: 20, 21, 22, 23, 24).

İslam Devrimi sonrası can güvenliği için ülkeyi ailesiyle birlikte terk etmek zorunda kalan Muhammet Rıza Şah ve ailesi; ani değişim ve göç etmek zorunda kalmasından dolayı birçok zorluk ve acılarla dolu bir yaşantıyı sürdürmek zorunda kalmıştır. Eşi Farah Pehlevi yıllar sonra anılarını yazıya döktüğü kitapta, 16 Ocak 1979 tarihinde sarayı boşaltıp terk etmek zorunda kaldıkları anları ve sonrasını anlatmıştır. İlk etapta, ülkelerinde yaşanan kargaşa ve kaos ortamının düzeleceğini, halkın güvenini yeniden kazanma ve sonradan ülkelerine geri dönme umuduyla ayrılmışlardır ülkeden. Ancak gelişmeler tahmin ettiği ya da arzuladığı biçimde olmamıştır. Yurt dışında ülkesinde olanları takip etmiş, yaşanan olayların kendileri aleyhine geliştiğine şahit olmuşlardır. İlk sürgün yerleri olan Mısır'dan ayrıldıktan sonra, yaşadıkları acılarla ve Şah'ın ağır hasta (kanser) olmasıyla birlikte ülkeden ülkeye sürgün yaşamışlar, çok ağır şartlarda var olma çabası göstermişlerdir. On dört ay bu şekilde geçtikten sonra tekrar Mısır'a dönmüşlerdir. Yapılan onca ameliyata ve tedaviye rağmen artık Şah'ın dayanacak gücü kalmamış, ölüm döşeginde son nefesini verirken yanında yalnızca kızı Farahnaz, oğlu Rıza ve karısı Farah bulunmuştur. Farah Pehlevi ve çocukları, bundan sonra artık hayatlarına tek başlarına devam ederek, mücadele etmek durumunda kalmışlardır. Aldıkları saray

eğitimi ve disiplini gereği, gerek yetişkinler, gerekse çocuklar dahi cenazede gözyaşları akıtmak yerine dimdik, güçlü görünmüş ve acılarını açığa vurmamış, vuramamışlardır (Pehlevi 2004: 13, 374, 377).

Geride dört çocuk ve bir eř bırakan Rıza şah'ın ailesinin yaşamış olduğu travmalar bundan sonrada da devam etmiştir. Hayata yeniden tutunmaya çalışan aile, ağır psikolojik travma sonrası vuku bulduğunu düşündükleri iki trajik olay daha yaşamıştır. Rıza şah'ın 44 yaşındaki küçük oğlu Amerika Birleşik Devletleri'ndeki evinde silahla intihar ederek hayatına son vermiştir. Rıza şah'ın küçük kızı ise 31 yaşında Londra'da bir otel odasında yüksek doz uyuşturucu kullanmak neticesinde  l  bulunmuştur. Bu trajik kayıplar da ailenin yaşadığı sancılı sürgün sürecinin birer sonucu olarak nitelendirilebilir (BBC New Türkçe, 2011).

3. ÇARLIK RUSYA (II. N KOLAY D NEM )

Rusya'da 1917 Ekim Devrimi sürecini başlatan, tetikleyen birçok olay yaşanmıştır. Bunlardan ilki, tarihe "Kanlı Pazar" diye geçen olaydır. 1904 yılında Rusya'nın Japonya karşısında yenildiği savaş sonrasındaki toplumsal zemin birçok sosyolojik olayın yaşanmasına zemin hazırlamıştır. Halk açlık sınırında yaşam savaşı vermek durumundaydı. 1905'in Ocak ayında St. Petersburg'da Putilov fabrikasının işçileri, soğuk hava şartlarında ve yoksulluk sınırında yaşam mücadelesi verirken, içten atılan arkadaşlarının hakkını savunmak ve genel anlamda çalışma koşullarının düzenlenmesi gibi isteklerinden dolayı başlattıkları grevler anında esnasında destek görmüş ve ardından bu destek çığ gibi de büyüyerek devam etmiştir. Büyüyen tüm bu desteklere rağmen istekleri yönetim tarafından kabul edilmemişti. Bunun  zerine grevdeki işçiler taleplerinin gerçekleştirilmesi maksadıyla 22 Ocak Pazar günü eyleme katılan işçiler ve değişik bölgelerden gelen destekçileriyle birlikte  ar 2. Nikolay'a sorun ve önerilerini içeren bir dilekçe vermek için  arın Kışlık Sarayı'na doğru barışçıl bir yürüyüşe geçtiler. Sloganlar atarak ve marşlar söyleyerek sarayın önüne geldiklerinde eyleme katılan eylemci sayısı yaklaşık 200.000 kişiye ulaşmıştı.

Saray'ın sessizliğini koruyup, görüşüp anlaşmaya yanaşmaması., dikkate alınmayan eylemcilerin iyice gerilmesine sebebiyet vermiştir. Bir süre sonra sessizliğini bozan 2. Nikolay'ın beklenmedik bir şekilde işçilerin üzerine ateş açılması emrini vermesi üzerine ortalık iyice karışmış ve bu karışıklıkta açılan ateşler sonucunda binlerce insan hayatını kaybetmişti. Büyük tepkilere neden olan bu olay, 1917 Devrim sürecini de başlatan olay olarak tarihe geçmiştir. Bu olay sonrası yaşanan kaos, aynı zamanda binlerce insanın ülkeden göç etmesine sebep olmuştur (bunlardan yaklaşık iki yüz bini İstanbul'a göç etmiştir) (Şahan, 2012: 9, 10).

“Gizemli Dosyalar” adındaki 2010 yapımı belgesel filmde de gösterildiği üzere, 1894 yılından beri imparator olan Rus Çarı 2. Nikolay da 20. yüzyılda hanedan üyelerinin yaşamış olduğu benzer ve zorlu sürgün süreçlerinden geçmiştir. Eşi ve beş çocuğuyla birlikte Rusya'da ilgi odağı olan 2. Nikolay, altın kaplamalı eşyalarla dekore edilmiş olan Petersburg'daki Kışlık Sarayı'nda gösterişli ve muhteşem bir kraliyet yaşamı sürdürmekteydi. Ancak Rus Ordusunun başarısızlıklar yaşamaya başlaması üzerine 1914'te Almanya'nın saldırısı sonucu ülkede yüzlerce Rus öldürülmüş ya da yaralanmıştı. Halk, Rus Ordusunun her başarısızlığında sorumlu ve suçlu olarak 2. Nikolay'ı göstermekteydi. Korunaklı saraylarında, Ülkede savaş sonrası yaşanan açlık ve sefaletten etkilenmeden konforlu yaşamlarına devam etmeleri, halkın isyan çıkarması ve sonrasında Rus Devrimi'nin gerçekleşmesinde en önemli etkenlerden biri olmuştur diyebiliriz. Tüm bu olaylar neticesinde, 2. Nikolay tahttan inmek zorunda kalmıştır. Ülkede yaşanan tüm olumsuz şartlardan ve kaos ortamından dolayı halk tarafından hedef gösterilen Nikolay, kendisi ve ailesinin güvenliği için St. Petersburg'un 27 km uzağında ki başka bir sarayda ev hapsinde bulunmak zorunda kalmıştır.

Ekim 1917'de Lenin'in önderliğinde iktidarı ele geçiren Bolşevik Partisi, aşırı şekilde aristokrasi ve Nikolay karşıtıydı. Nikolay ve ailesi bir süre sonra evlerinden 1700 km uzakta Bolşevik'lerin kontrolünde bir eve götürüldüler. Oysa ki, ailenin hapis olarak tutuldukları evin güvenliği en üst düzeyde tutulmaktaydı. Bu ev, devrimci Rus General Yakov Yurovsky'nin kontrolü altındaydı. Aslında kendisinin ve ailesinin güvenliğinin sağlandığı imajı verilen bu evde, infaz

hazırlıkları yapılmaktaydı. Yurovsky, tüm aile fertlerinin öldürüleceğini bile bile, onlarla beraber oturup, günlerce sohbet edebilmiştir. Bu da onun devrime ne kadar sadık kaldığını ve ne kadar sert bir asker olduğunun kanıtı niteliğindedir. Devrim gerçekleştikten sonra Yurovsky, verdiği bir ifadede orada yaşananları açıklamıştır. Bu açıklamada Yurovsky; 17 Temmuz 1918 tarihinde gece saat 02.00'de, korumaların aileyi bodrum katına götürdüğü esnada Yurovsky'nin emrindeki adamların silahlanıp ailenin infazı için hazır beklemekte oldukları bilgisini paylaşmıştı. Yurovsky daha önce de olduğu gibi aile fotoğrafı çekmek için ailenin bir araya gelmesi emrini vermişti. Kızlar annelerinin yanında Çar ise oğlunun yanında durmuştu. Karşılarında ise muhafızlar sıralanmıştı. O esnada Yurovsky ailenin infazı için verilen kararı açıklayan belgeyi okuyunca, aile fertlerinin o an nasıl bir şaşkınlık ve korku yaşadığını tahmin edilebilir. Muhafızlar, tam 103 el ateş ederek ailenin infazını gerçekleştirmiştir. Bolşevikler, daha sonra Çar ve ailesinin cesetlerinin bulunup, onlara şehit muamelesi yapılmasını istemediklerinden, uzak bir yerlere götürüp, gizlice ve hiçbir tören yapmadan bir çukura doldurduktan sonra üzerlerine asit dökerek cesetleri yakılmıştır.

Böylelikle Rus Çarlığı'nın son hanedanı Romanovlar'ın hayatı da acı bir şekilde son bulmuştur. Tüm bu vahşet boyutunda ki olaylar yaşanırken; o esnada çocukların neler hissettikleri, ne derece endişe ve korku yaşadıkları bir nebze tahmin edilse bile, asla tam olarak tahayyül edilemeyecektir. (Tiley, 2010: Belgesel).

4. BULGAR KRALI 2. SİMEON

Türklerin bugün azınlık olarak yaşadığı Bulgaristan, beş yüz yıl kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun hakimiyetinde kalmıştır. Birinci Dünya Savaşı'na Osmanlı İmparatorluğu ve Almanya ile birlikte katılan Bulgaristan, savaşın sonunda çok büyük miktarda toprak kaybetmiştir. Tahttan çekilen Ferdinand, yerini oğlu 3. Boris'e bırakmıştır. 3. Boris ölünce (1943) yerine henüz altı yaşında olan oğlu 2. Simeon tahta geçmiştir. Ancak çok kısa bir süre tahtta kalan çocuk kral, 1944'te Sovyet Ordusu'nun Bulgaristan'a girmesi akabinde yapılan halk

oylamasının sonucunda Monarşi rejimine son verilmiş, Georgi Dimitrov'un yönetiminde komünist devlet idaresine geçilmiştir (Ateş, 1986: 87).

2. Simeon henüz altı yaşındayken; yetişkin muamelesi görmüş, yaşlıları oyun oynarken O'na majesteleri diye hitap edilip, omuzuna bir çocuğun taşıyamayacağı kadar büyük sorumluluklar yüklenmiştir. Babasının ölümü üzerine, daha ölümü bile tam olarak anlamlandıramayacak kadar küçükken böylesine büyük bir sorumluluğun bilincinde olmasında, kraliyet ailesinde yetişmesinin payı yadsınamaz. Yıllar sonra anılarını yazıp, kitaplaştıran 2. Simeon, annesiyle birlikte babasının cenaze töreninde iken kendisine yetişkin gibi davranıldığı ve hatta majesteleri diye hitap edildiği anda, babasının bir daha geri dönmeyeceğini, O'nu bir daha asla göremeyeceğini anladığını anlatmıştır. Sıradan bir ailede yetişmiş olsaydı bu kadar ani değişim gerektiren travmatik olayları içselleştirip, olaylara bu kadar çabuk adapte olup, hayatına bu yönde istikamet çizebilir miydi? sorusunu da akıllara getirmektedir (Sakskoburggotski, 2016: 91, 92).

Çocuk yaşta kral olan 2. Simeon, Sovyet Ordusu'nun Bulgaristan'ı işgali sonrası iki yıl tutsak gibi yaşadktan sonra yapılan referandum sonrası Cumhuriyet rejimi kabul edilince, ailesiyle birlikte ülkeden zorunlu olarak ayrılmış ve sürgün hayatına başlamıştır. Annesinin ailesi Mısır'da olduğu için ilk etapta Mısır'a gitmişler, daha sonraları ise annesinin, çocukların eğitimlerinin Avrupa tarzında olmasını istemesi üzerine İspanya'ya yerleşmişlerdir. Sürgün yaşayan diğer insanlar gibi, 2. Simeon'da yıllarca ülkesine hasret yaşamıştır. 1989 yılında Bulgaristan'da komünist idarenin çökmesiyle birlikte yaşanan değişiklikler sonrasında, ülkesine dönmesi için artık herhangi bir engel kalmamış olması üzerine, 1996 Yılı Mayıs Ayında Bulgaristan'a ilk ziyaretini gerçekleştirmiş ve bu ziyaret ülkede büyük bir coşkuyla karşılanmıştır (Ortaylı, 2016). Daha sonra 2001 yılında Bulgaristan'da yapılan Başbakanlık seçimlerinde aday olduğu seçimi kazanmıştır. Dokuz yaşında ülkesinden sürgün edilen eski kral, ülke yönetimine yıllar sonra bu kez Başbakan olarak geri dönmüştür. 2. Simeon'un Başbakan olarak seçilmesinde ki en büyük etkenin; hanedan üyesi mensubu olması ve bu nedenle karizmatik bir lider olarak görülmesi unsurları olduğu söylenebilir (Kaya, 2013).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNETİCİ OLAMAYAN ELİT KESİM

Vilfredo Pareto elit/seçkin kavramını; “*güç, zenginlik ve bilgi gibi sosyal değer veya servet (fayda) bakımından en yüksek başarıya ulaşmış kişi*” şeklinde tanımlamıştır. Pareto, elit kişi ya da kişilerin daha çok ekonomik ve siyasi boyutuyla ilgilenmiştir. Ancak daha nesnel açıdan değerlendirecek olduğumuzda din (en kutsal), sanat (en sanatsal) ve etik (en erdemli) şeklinde genişletebiliriz (Pareto, 2005:12). Pareto’nun bu tanımına göre ahlak kuralları önemini yitirmiştir. Yani en başarılı asker, en başarılı gazeteci, en başarılı dolandırıcı, en başarılı hırsız da bu tanımın içine girmiştir. Ayrıca Pareto elit kavramını kendi içerisinde; yönetici elit/seçkin ve yönetici olmayan elit/seçkin diye de iki kategoriye ayırmıştır (Gökçe, 2011:72).

1. ZİYA GÖKALP (1876-1924)

23 Mart 1876 yılında Diyarbakır’da doğan Ziya Gökalp ilkokulu mahalle mektebinde bitirmiştir. Hürriyet üzerine düşüncelerinin temeli 1883 yılında girdiği askeri okulda (Mektebi Rüştîye-i Askerîye) atılmıştır. Toplumsal olumsuzlukların dışında, bir de ailesinin yaptığı evlilik baskıları ve parasızlık yüzünden okulu bırakıp İstanbul’dan ayrılması gibi olumsuz sebeplerden dolayı, 1894 yılında on sekiz yaşındayken intihara kalkışmış, ancak başarılı olamamıştır. Bir taraftan muhafazakâr aile baskısı, diğer taraftan aldığı felsefe dersleri arasında yaşadığı bocalama ve bunalım dönemi neticesinde bahse konu bu intihara kalkışmış olması ihtimali üzerinde durulmuştur (Çapcıoğlu ve Gürsoy, 2006: 89, 90).

Ziya Gökalp idadiyi bitirdikten sonra yükseköğrenim için tekrar İstanbul’a gitmiş, parasız olarak okuyabileceği tek okul olduğu için Baytar Okulu’na yazılmıştır. Son sınıftayken Jön Türklerle bağlantısı olduğu gerekçesiyle okuldan atılıp, hapis cezası verilmiştir. Hapisten çıktıktan sonra da memleketi Diyarbakır’a sürgüne gönderilmiştir. Meşrutîyet’in ilanına kadar Diyarbakır’da kalan Ziya Gökalp, yazı çalışmalarına hürriyet, eşitlik gibi siyasi konularla devam edip, bu

konularla ilgili konferanslar vermiştir. 2. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte İttihat ve Terakki Partisinin Diyarbakır temsilciliğini üstlenmiştir.

İkinci Meşrutiyetin ilanından sonra İstanbul'a gelen Gökalp, Darülfünunda Sosyoloji ve Psikoloji dersleri vermekle görevlendirilmiştir. Ancak başarılı olamadı gerekçesiyle Diyarbakır İlköğretim Müfettişliği görevine atanmıştır. 1909 yılında İttihat ve Terakki Partisi'nin kongresine katılmak üzere geldiği Selanik'te genel merkezde görevlendirilince ailesini de buraya getirmiştir. Daha sonra fikir dünyasını genişletecek olan İttihat ve Terakki Mekteb-i Sultanîsi'nde yeniden Sosyoloji dersleri vermeye başlamıştır. 1912 yılında Balkan Savaşının çıktığı dönem İstanbul'a dönmüş, siyasi ve fikri yazılarına bu dönemde de devam etmiştir. Mütareke döneminde Malta'ya sürgün edilmiş ve burada üç yıl sürgün hayatı yaşamıştır. Sürgün cezasını tamamladıktan sonra, önce Ankara'ya ardından Diyarbakır'a gitmiş ve burada ikamet ettiği bir yıllık sürede içinde Küçük Mecmua'yı çıkarmıştır. Bir sene sonra Mustafa Kemal Atatürk'ün daveti üzerine Ankara'ya gitmiş, Telif ve Tercüme Encümen Reisi olmuştur. Ankara'da hastalandıktan sonra tedavi için gittiği İstanbul'da henüz 48 yaşındayken vefat etmiştir (Altın, 2010: 494, 495).

Türkiye'de sosyolojinin kurucu olarak kabul edilen Ziya Gökalp, Durkheim'den etkilenmiş ve onun fikirlerini Türk toplumuna uyarlayarak, Atatürk'ün de bizzat belirttiği gibi Cumhuriyetin kuruluş temellerinde yönlendirici etkisi olmuştur. Cumhuriyetin kuruluş ideolojisinde etkin rol oynayan Ziya Gökalp, Durkheim'den etkilenmiş olduğu için pozitivist bir sosyolog olarak gösterilmiştir. Gökalp, Durkheim'den kollektif bilinç kavramını ödünç alarak, içinde yaşadığı Türk toplumunun kendisine has yapısıyla değerlendirmiştir ve buna göre teoriler geliştirmiştir. Gökalp'e göre; Türkiye'nin batılılaşması sürecinde batının sadece bilim ve teknik yönü alınmalı, kendi kültürümüzle harmanlayarak doğu-batı sentezi oluşturmak çabası içerisinde olunmalıdır (Tosun, 2019: 7, 8).

Gökalp, "aydın" (güzide/seçkin) kavramını ortaya koymuş ve incelemeleri birçok araştırmacı için kaynak oluşturmuştur. Gökalp'e göre, bir ülkenin ve bir milletin aydınları ve düşünürleri o ülkenin seçkinleridir. Ancak aydınlarla halk arasında kıyaslama yaptığında; aydınların okudukları okullar yüzünden milli değer

ve kültürümüzden uzak yetiştiklerini belirterek, bu açığı kapatmak için aydınların halktan kopuk yaşamaması, onlarla iç içe olması gerektiğini ifade etmiştir. Ziya Gökalp “güzide” ve “seçkin” kavramını birbirinden ayrı tutmuştur. “güzide” kavramını daha olumlu anlamda kullanarak, “güzide” denildiği zaman sadece, okuduğu okulun farklı olması şeklinde ifade ederken; “seçkin” kavramını daha olumsuz anlamda kullanmış ve seçkinleri gayri milli olmakla suçlamıştır. Onları saray aydınları diye nitelendirip, halkı küçük görüp, aşağıladıkları ve halk kültürünü dışladıkları için eleştirmiştir. “Güzide” kavramını ise, halktan sadece aldığı bilimsel eğitimlerin haricinde bir farkı olmayan, halkı küçümsemeyen ve halkla iç içe olan bir zümre olarak anlamlandırmıştır (Gölbaşı ve Mazlum, 2009: 235, 236).

2. NAZIM HİKMET (1902-1963)

15 Ocak 1902’de Selanik’te doğan Nazım Hikmet, Osmanlı topraklarında gerçekleşen kurtuluş savaşına, yeni kurulan Cumhuriyet’in yeni düzene ayak uydurulması ve genç Türkiye Cumhuriyeti’nin var olmaya çalışması gibi tüm sancılı dönemlerine tanıklık etmiştir. Annesi Celile Hanım ressam, babası ise İttihat ve Terakki iktidarında matbuat (basın) müdürlüğü yapmış olan Hikmet Bey’dir. Kendi isteğiyle Balkan Savaşı’na katılan ve sonrasında şehit olan dayısı Mehmet Ali de ressam ve şairdir. Annesinin babası dilbilimci Enver Paşa’dır. Babasının babası ise Mehmet Nazım Paşa, Osmanlı İmparatorluğu’nda çeşitli bölgelerde vali olarak görev yapmış olan bir Mevlevi’dir.

Nazım Hikmet İstanbul’un işgal yıllarında arkadaşlarıyla birlikte çok yoğun milli duygular içerisindedir. Ve bu durum o dönem yazdığı şiirlere de yansımıştır. O dönem arkadaşlarıyla birlikte (Faruk Nafiz Çamlıbel, Vala Nurettin, Yusuf Ziya Ortaç) milli mücadeleye katılmak için Anadolu’ya geçmiştir. Bir süre sonra Nazım Hikmet Bolu’da öğretmenlik yapmıştır, ardından Hamidiye Kuruvazör’ünde iki yıl kadar subay olarak görev yapmış, fakat rahatsızlığı sebebiyle askerlikten ayrılmak zorunda kalmıştır. Vala Nurettin ile Bolu’da öğretmenlik yaptığı dönemde, Büyük Millet Meclisi’nde genç şairler olarak sunularak Atatürk’ün huzuruna çıkmışlardır. Atatürk’ün genç şairlere nasihati ise şöyle olmuştur; *“Bazı genç şairler modern*

olsun diye mevzusuz şiir yazmak yoluna sapıyorlar. Size tavsiyem, gayeli şiirler yazınız”. Bu sıralarda ilgisini çeken Sovyet Devrimi’ne ilgi duymaya başlayan. Nazım Hikmet, Batum’da Türkiye Komünist Partisi’ne üye olmuş ve sonrasında 1921 yılında da arkadaşı Vala Nurettin ile birlikte Moskova’ya gitmiştir. Orada Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi’ne kayıt yaptırarak, farklı bir başlangıca, bundan sonraki dünya görüşünü etkileyecek ve yön verecek yeni bir yaşama adım atmışlardır (Leontiç, 2012: 2, 3).

1924 yılında ülkesine döndükten sonra Nazım Hikmet, burada tarihi olaylara tanıklık etmiştir. Atatürk yeni bir Cumhuriyet kurmuştur. Bu dönem Nazım Hikmet’in Aydınlık dergisinde yazı ve şiirleri yayımlanmaya başlamıştır. Bu dergi Sosyalist İşçi-Köylü partisine ait bir dergi olduğu için bir süre sonra yasaklanmış ve dergiyle alakadar olanlar da tutuklanmıştır. Tüm bunlar yaşanırken İzmir’de bulunan Nazım Hikmet, tutuklanmamak için saklanmış ve sonrasında Sovyetler Birliği’ne kaçmıştır (1925). Orada da şiirlerini yazmaya devam etmiştir. 1928 yılında çıkarılan bir af yasasından faydalanarak ülkesine geri gelmek istemiş, ancak sınırı geçtiği sırada Hopa’da yakalanarak, tutuklanmıştır. Birçok aydının hapisten çıkartılması için yazı, söylem ve eylemleriyle verdikleri destek sonucunda 1929 yılında özgürlüğüne kavuşmuştur. Ancak 1933 yılında, Komünizm propagandası yaptığı gerekçe gösterilerek tekrar tutuklanmış ve bir buçuk yıl hapis yattıktan sonra çıkarılan yeni bir af yasasından faydalanarak tekrar özgürlüğüne kavuşmuştur. 1938 yılında Kara Harp Okulu öğrencilerinde Nazım Hikmet’in kitapları bulununca, “askeri kişileri üstlerine isyana teşvik” suçundan tekrar tutuklanmış ve bu davanın sonucunda 28 yıl 4 ay hapse mahkûm edilmiştir. Toplam 13 yıl hapis yattıktan sonra özgürlüğüne tekrar kavuşmuş, ancak yeni hayatına uyum sağlaması pek de kolay olmamıştır. Bir süre sonra yeni hayatına alışıp artık kendisini mutlu hissetmeye başlayan Nazım Hikmet, ancak bu seferde 48 yaşında ve üstelik hastayken askere çağırılır. Bu durum karşısında oldukça şaşkın, ne yapacağını bilemez ve kendisini çaresiz durumda hisseden Nazım Hikmet, tekrar hapse gönderilme ya da öldürülme kaygısı taşıdığından, sevdiklerinden ayrılmayı dahi göze alıp ülkeden kaçış planları yapmış ve deniz yolunu kullanarak 1951 yılında Moskova’ya doğru yola çıkmıştır. Böylelikle çok sevdiği vatanından ve İstanbul’dan istemeyerek de olsa ayrılmak zorunda kalmıştır (Leontiç, 2012: 4, 5, 6).

“Ve Merhaba Kâinat: Nazım Hikmet” belgeselinde de anlatıldığı üzere, 1951 yılında geldiği Moskova’da yazarlar birliği üyeleri tarafından karşılanmıştır. Bundan sonra artık gurbet ellerde memleket hasretiyle yaşamaya başlamıştır. Bunun yanı sıra yıllar içerisinde Moskova’da kurduğu güçlü dostlukların da yardımıyla seçildiği Barış Komitesi Üyeliği sayesinde katıldığı konferans ve toplantılar vesilesiyle birçok ülkeye gitme fırsatı bulmuştur. Bu da O’nun daha fazla tanınmasına, tanındıkça daha çok sevilmesine ve sahip çıkılmasına neden olmuştur. Ve bundan sonra zaman içinde artık önü açılmaya, tüm dünyaya adını duyurmaya ve o dönemin ünlü şairleri arasında yer almaya başlamıştır.

Çok farklı bir insani yanı vardı Nazım Hikmet’in. O’nun Komünizm anlayışı daha çok insanların dürüstlüğü üzerineydi. Adil ve aydın bir dünya hayaline sahipti. Lenin ve Stalin’in Sovyetler Birliği’nde savunduğu komünizmden daha farklıydı O’nun zihnindeki Komünizm fikri. Sağlığı elvermediği halde doktorların tüm uyarılarına rağmen dünyanın her yerine giderek, yapılan toplantı ve konferanslara katılmaya devam etmiştir. Bütün benliğinde hissettiği dayanılmaz memleket hasreti zaman içinde git gide artarak daha da büyümeye devam etmiştir. Türkiye’ye ve Türk Halkı’na olan bağlılık ve özlemini çok derinden hissetmiştir. Eşi, daha bebekken geride bıraktığı oğlu, dostları ve vatanına karşı ömrünün sonuna kadar hep özlem duygusuyla yaşamak zorunda kalmıştır. Nazım Hikmet işte bu hasret ve özlem içerisinde 1963 senesinde Moskova’da hayata gözlerini yummuştur (Ve Merhaba Kâinat: Nazım Hikmet, 2009).

2. ABİDİN DİNO (1913-1993)

Abidin Dino, 1913 yılında İstanbul’da varlıklı, güçlü ve sanatsever bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Çevresinin desteği ve etkisiyle resimle erken yaşlarda ilgilenmeye başlamıştır. Bir süre ailesiyle birlikte yurt dışında kaldıktan sonra, 1925 yılında İstanbul’a dönmüştür. Abidin Dino, sadece resim sanatıyla değil, bunun yanı sıra heykel, karikatür, sinema ve seramik gibi sanatın diğer dallarıyla da uğraşmış ve eserler vermiş uluslararası bir sanatçıdır (Çapan, 2003:32).

Abidin Dino, Çağdaş Türk Resim Sanatına da öncülük etmiştir. 1993 yılında hayata veda eden Abidin Dino geride birçok değerli eser bırakmıştır. Var olmayan biçim ve renkler peşinde kendine özgü çalışmalarıyla yaptığı eserleri, şu an İstanbul ve Ankara modern sanat müzeleri başta olmak üzere çeşitli ülkelerin modern sanat müzelerinde (Amerika, Fransa ve Cezayir) sergilenmektedir. Dino, 2. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte gerginleşen ortamda, kendisi gibi sanatçı arkadaşlarıyla birlikte aktif olarak siyasetle ilgilenmeye başlamıştır. Ve kendisine has çizimleriyle de dikkat çeken Dino siyasi tehdit olarak algılanmış, bir süreliğine Mecitözü ve Adana'da sürgün hayatı yaşamak zorunda bırakılmıştır. Bu süre zarfında Anadolu insanını daha yakından tanıma fırsatı bulmuştur. O dönem gözlemlerini resme, yazıya ve karikatüre dökmüştür. Bu arada Adana'ya aynı sebeple gelmiş bulunan ağabeyi Arif Dino ile sanatsal fikir alışverişleri devam etmiştir.

1943 Yılında, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi olan Güzin Diker ile hayatını birleştirmiştir. 2. Dünya Savaşı'nın ve sürgün hayatının verdiği sıkıntılı günlerde eşine manevi destek olan Güzin Diker, Abidin Dino'nun yazılarına da yardımcı olmuştur. Yaşar Kemal ile Abidin Dino'nun tanışıp arkadaşlıklarının uzun süreli bir dostluğa dönüşmesi de yine, Adana'da ki sürgün yıllarına denk gelmiştir. Sürgünde bulunduğu dönem yeni eserler üretmiş ve kendine özgü çalışmalarıyla özgün eserler bırakmıştır. Modern Türk sanatını icra ederken Anadolu halk kaynaklarından esinlenmiştir (Abidin Dino Belgeseli, 1995). Abidin Dino eşi az bulunur derecede yetenekli ve çok yönlü bir sanatçıdır. Seramik sanatı, sinema yönetmeni, şair, ressam, editör, karikatürist, çevirmen, folklor araştırmacısı, sanat tarihçisi kimliğine rağmen, O edebiyat ve resim alanına daha çok ağırlık vermiştir. Yazar ve ressam olarak hayatına devam eden Dino, bu alanlarda birçok eser üretmiştir (Aydın, 2017:87).

Gerçek Anadolu ile karşı karşıya kaldığını ifade ettiği 1941 yılında sürgün edildiği Mecitözü'nde, bol bol çizimler yapmaya ve aynı zamanda piyes yazma çalışmalarına başlamıştır. Daha sonra nakledildiği Adana'da çalıştığı yer olan Türközü matbaasında, konusu Anadolu Halkı olan "kel" adlı tiyatro oyun kitabı basılmıştır. Ancak bu kitap bir iki hafta sonra piyasadan toplatılarak, imha

edilmiştir. Adana’da sürgünde iken 1942 yılında kendisi gibi sürgün olan kardeşi Arif Dino ile birlikte heykel sanatı ile uğraşmaya başlamıştır. (Abidin Dino Belgeseli, 2004). Bu bağlamda, sanatının gelişimi bakımından Anadolu’ya sürgün edilmesinin, olumlu etkileri de olduğunu söyleyebiliriz. Anadolu insanını yakından tanınması sayesinde, o dönemin özelliklerini taşıyan eserler üretmiş, özellikle köylüleri konu alan resim ve desen çalışmaları yapmıştır. Bu çalışmalarını daha sonra Ankara’da sergilemiş (1949-50) ve eserlerinin tamamını satmaya muvaffak olmuştur. Türk köylüsünü tanıma fırsatını ilk kez maruz kaldığı bu sürgün vesilesiyle elde eden Dino, kendisinin resim sanatına daha yakından bağlanmasına neden olduğu için bu durumdan çok memnun olduğunu ifade etmiştir (Uz, 2012: 69, 70).

Adana’ya sürgün edilmesini çok farklı bir bakış açısı geliştirerek anlatan Abidin Dino, bir zamanlar dedesi Abidin Paşa’nın yönetiminde olan bu topraklara sürgün edilmiş ve bu bölgede yaşamak zorunda bırakılmıştır. Anılarında, kaderin cilvesi bu ilginç rastlantıdan, çok hoş bir durum olarak söz etmiştir Abidin Dino. Dünyayı gezmiş gören, dergiler yayımlayan, yazarlık yapan, sanat sergileri açan bir aydın olan Abidin Dino, Abidin Paşa’nın torunu olarak, dedesinin bir zamanlar Vali olarak görev yaptığı bu yerde sürgün hayatı yaşamak zorunda kalmış, ancak O bu menfi durumdan, Türk köylüsünü yakından tanıma fırsatı bularak, hep iyi ve kendisini geliştiren taraflara odaklanmış olarak müspet olarak yararlanmasını bilmiştir.

O dönem Adana’da hastalıklar, salgınlar baş göstermiş, sıtmadan bir sürü insan ölmüştür. Bu zor dönemde, bölgenin insanını, yani köy halkını resmetmeye başlayarak, gördüğünü resme dökmüş, tanık olduğu durumdaki insanları olduğu gibi resmetmiştir. Yani yoksul ve hasta köylüleri çizmiştir. Ancak dönemin siyasi şartlarından ötürü, resimlerini o dönem sadece yakın dostları görebilmiştir. Akabinde askerliğini yapıp geldikten sonraki dönemde, İkinci Dünya Savaşı’nın sona ermesiyle birlikte (1946-1947 yılları) bir miktar yumuşayan siyasi ortamın da etkisiyle, kendisini ifade edebilmek, resimler yapabilmek ve bunları sergileyebilmek bir nebze olsun kolaylaşmıştır. O dönemler halen, Nazım Hikmet gibi birçok solcu aydının hapiste tutulduğu dönemlerdi. Bu durumdan fazlasıyla

rahatsız olan Abidin Dino, daha özgür olmak, serbestçe çalışmalar yapabilmek adına yurt dışına gitmeye karar vermiştir. O dönemin zorlu şartlarında pasaport alabilmek bir hayli zordu. Bu yüzden pasaport çıkartmak işini bir yılda başarabilmiş bir kişi olarak kendisini şanslı olarak addetmiştir. Pasaportunu alır almaz ilk olarak İtalya'ya gitmiştir. Gitmeden kısa bir süre önce, bir arkadaşının isteği üzerine, bir fabrikada hiçbir iddiası olmayan heykelticiler yapmıştır. Ülkeyi terk ettikten sonra, yapmış olduğu bu seramik çalışmaları komünist propagandası yapma gerekçesine konu edilerek, savcılığa intikal ettirilmiştir. Abidin Dino yıllar sonra, bu suçlamanın, heykellerin altına attığı imzasının orak çekice benziyor olmasından kaynaklandığını söylemiştir anılarında (Edgü, Dino, 1995: 95, 96, 97, 99).

Abidin Dino sanat hayatı boyunca kendisine has özgün bir yolda ilerlemiştir. Paris'e yerleşen Abidin Dino ve eşi tüm zorluklara beraber göğüs germiş, birlikte çalışıp hayata tutunmaya çalışmış, bin bir türlü zorluğa rağmen, en sonunda Paris'te çok özel bir kültürel çevre edinmişlerdir. Eşi Güzin Dino, doktorasını Doğu İleri Fakültesi'nde yaparak profesör unvanı almıştır. Nihayetinde Abidin Dino, Fransızların bile zaman zaman görüşlerine başvurduğu bir sanat adamı olmuştur. Yalnızca Fransız değil, dünyanın belli başlı diğer ülkelerinin sayılı gazetelerinde de birçok makalesi yayımlanmıştır. Sanatın pek çok alanında uzmanlaşan, çok yönlü bir sanatçı olan Abidin Dino, kişiliği gereği kimseyle didişmeyen, kendi halinde sanatını icra eden, gece gündüz sanat ve kültür işleriyle meşgul olan saygıdeğer bir insandı. Abidin Dino zaman zaman acı, zaman zaman mutluluk dolu günlerini geride bırakarak, 07 Aralık 1993'te aramızdan ayrılmıştır (Toros, 1993:7).

3. HASAN İZZETTİN DİNAMO (1909-1989)

Hasan İzzettin Dinamo, 1909 yılında Akçaabat'ın Ahanda Köyü'nde dünyaya gelmiştir. Yemen'den dönen babası Ahmet Çavuş, ailesini İstanbul'a taşımış, ancak birçok farklı işte çalışmış olmasına rağmen, ekonomik sıkıntılar yüzünden burada tutunamayıp ailesiyle birlikte Samsun'a geri dönmek zorunda kalmıştır. 1. Dünya Savaşı'nın başladığı yıllara denk gelen günlerde Hasan İzzettin'in babası Ahmet Çavuş Sarıkamış Cephesine gitmiş ve bir daha geri

dönmemiştir. İlk önce Trabzon Yetim Yurduna yerleştirilen Dinamo, 17 yaşına kadar Amasya, Halıcıoğlu gibi kaldığı yetimhanelerde; çok okumuş, araştırmış, düşünmüş ve yazmıştır. İlk etapta aşk şiirleri yazan Dinamo, daha sonra toplumsal olayların konu edildiği şiirler yazmaya başlamıştır. Nazım Hikmet'ten oldukça etkilenen Dinamo için, Hikmet'in "835 Satırı" adlı şiiri dünya görüşünün değişmesinde ve bundan sonraki hayatının yönünü belirlemede çok etkili olmuştur. 1931 yılında Sivas Öğretmen Okulu'nu tamamlayan Dinamo, aynı yıl yayımlanan şiir kitabında, Dinamo'nun da geleceğin aydın şairleri arasında yerini alacağına işaret etmiştir.

"Mümkün olsa kalbimi bin parçaya bölerdim / 8 yıl şairlik yaptığım yeter proleter olmayanlara (Türk 2013, Cilt 5, Sayı 9).

Toplumcu şiirin öncülerinden olan Dinamo, hayatı boyunca pek çok zorlukla baş etmek zorunda kalmıştır. Cezaevinde yatma, işkence ve sürgün edilme bunların bazılarıdır. 1942 yılında askere giden Dinamo, öldürülme korkusuyla askerlikten firar etmiştir. Ve bu yüzden yedi yıl boyunca sürgün hayatı yaşamak zorunda kalmıştır. O dönemde, bu durum sadece Dinamo'nun başına gelmemiştir. Dönemin birçok toplumcu şair ve yazarı aynı durumu yaşamak zorunda kalmıştır. Dinamo, bu durumu değerlendirirken şunları söylemiştir;

"Biz sürgüne gönderildik ve toplumcu şiir mahkûm oldu. Bunun sonucunda, yeniden bir boşluk oluştu. Ve bu 50'li yıllara kadar sürdü. Daha önce Nazım Hikmet'le mahkûm olan toplumcu şiir, bir kez de bizimle mahkûm oldu."

Hasan İzzettin Dinamo'nun sürgün yıllarında yazdığı şiirler sanatsal kaygı taşımayan, daha çok sürgün dönemini anlatan günlük niteliğindedir. "Sürgün Şiirleri"nde en dikkat çekici nokta yalnızlık olgusudur ve bu olgudan kaçış olarak şiirlerinde doğaya sığınmıştır. Dinamo, bunu da şu sözlerle dile getirmiştir

"Sürgün şiirlerim toplumun zulmünden kaçıp doğaya sığınışın simgesidir" (Ertuğ, 2016:5).

Dinamo, başka bir ülkede değil kendi ülkesinde sürgündür. Pülümür başta olmak üzere yaşadığı sürgün hayatı mutsuzluğunun baş kaynağı olmuştur. Gittiği yerdeki insanlar kendisini hoş karşılamamış, işte bu sevgi ve şefkatten yoksunluk mutsuz etmiştir O’nu. Vefasızlıktan çokça dem vuran Dinamo’ya yalnızlık duygusu kâbus gibi çökerken, maddi sıkıntılar da ayrı bir ıstırap vermiştir. Sürgün olmak fikri başlı başına zaten önyargılarla kuşatılmıştır. Gittiği yerlerin doğası muhteşem de olsa, sürgün edilen birisinin sürgün edilmiş olmanın verdiği ruh haliyle bu güzelliği görebilmesi kolay değildir elbette. Ve bu ötekileştirme, yalnızlığına yalnızlık katarak büyümüştür sürgün yıllarında. Dinamo, yalnızlığı ve içinde bulunduğu karanlık günleri şöyle tarif etmiştir;

“Evet, bir garibim bu yerde ben / Eşim yok dostum yok”

Sürgün yıllarında kendisini o kadar yalnız ve çaresiz hissetmiştir ki, ölümü bile düşünmüştür Şair. Karısının kendisini terk etmesinin ardından iyice bunalıma girmiştir. Ancak her şeye rağmen şiirlerinden ve memleket meselelerine olan duyarlılığından ödün vermemiştir (Ertuş, 2016:6). Hasan İzzettin Dinamo’nun, sürgün yıllarında yaşadığı yalnızlık, ötekileştirilme ve maddi sıkıntıları haricinde, dost bildiği insanların vefasızlığı ve ihaneti de derin yaralar açmıştır ruhunda ve kalbinde. Öyle ki, 1935’te tutuklanıp tam dört yıl hapis yatmasına sebep olan olay, dost bildiği birinin ihbar etmesi sonucunda gerçekleşmiştir (Ertuş, 2016: 8).

4. NAİM SÜLEYMANOĞLU (1967-2017)

“Cep Herkülü” diye adlandırılan eski milli halterci Naim Süleymanoğlu, 23 Ocak 1967’de Bulgaristan’da dünyaya gelmiştir (www.Biyografi.info). 1977 yılında başladığı halter sporuna başladığı ilk yıllarda büyük başarılar kazanarak, dünyanın en genç rekortmeni unvanını almıştır. 1983-1986 yılları arasında 63 rekor kırmış, Brezilya’da düzenlenen Dünya Gençler Halter Şampiyonasında iki altın madalya kazanmış önceleri Bulgar Milli Takım’larına, Türkiye’ye sığındıktan sonra da Türk Milli Takım’larına Dünya Şampiyonluğu dahil birçok altın madalya kazandırmıştır. 1984, 1985 ve 1986 yılında “Yılın Haltercisi” unvanına layık görülen Naim Süleymanoğlu, 1986 yılında düzenlenen Sydney Dünya Halter Şampiyonası sırasında, doğup büyüdüğü ülke olan Bulgaristan’dan kaçarak,

Türkiye'ye sığınmıştır. 1988 yılında düzenlenen Seul Olimpiyatları'na Türkiye adına katılabilmesi için Bulgaristan Yönetimi'nden izin alınması gerekmiş, bunun üzerine Türk Hükümeti tarafından Bulgar Hükümeti'ne bir 1 milyon dolar ödendikten sonra gerekli izinler alınmış ve bu şekilde Türkiye adına katılabildiği Seul Olimpiyatları'nda 60 kg koparmada; sırasıyla 145 kg, 150.5 kg ve 152.5 kg, silkmede ise; sırasıyla 175 kg, 188,5 kg ve 190 kg kaldırarak 9 dünya, 6 olimpiyat rekoru kırmıştır. Bu başarılar halter dalında Türkiye için bir ilk olmuş ve güreş dışındaki ilk altın madalya Türkiye'ye kazandırılmıştır (www.biyografi.net).

Bulgaristan Devleti tarafından ülkelerindeki Türk asıllı vatandaşlara uygulanan asimilasyon politikaları neticesinde, 1989 yılında Türkler zorunlu göçe zorlanmıştır. Türkçe konuşmaları yasaklanmış, hiçbir Türk kültür faaliyetine izin verilmemiştir. Ayrıca Türk vatandaşların ibadetlerine müdahale edilerek engel olunmaya çalışılmış, Türkçe sokak isimleri, halen hayatta olan Türklerle beraber, mezar taşlarındaki ölmüş Türklerin isimleri dahi silinerek, Bulgar isimleriyle değiştirilmiştir. Yani görüldüğü gibi Türklere hiçbir yaşam hakkı tanınmamıştır. Bulgaristan Türklerinden olan Naim Süleymanoğlu'nun da Naim Süleymanov (Süleymanoğlu) olan ismini Naum Şalamonov olarak Bulgar ismiyle değiştirmişlerdir (Türenç, 1988:148). Dönemin Bulgaristan Başbakanı olan Todor Jivkov'un "yeniden doğuş süreci" diye adlandırdığı asimilasyon politikaları çerçevesinde yürüttüğü bu dayanılmaz baskılardan dolayı Bulgar Türklerinden; her türlü tehlikeye rağmen ilk önce Yunanistan'a, ardından da Türkiye'ye kaçmayı başaran aileler olmuştur. Ancak, bu ailelerin akıbetini de aylar sonra öğrenebilmişlerdir. Bölgeye giriş çıkışlar izine tabi olmuş, tüm dünyayla bağlantıları kesilmiştir.

Naim Süleymanoğlu da diğer tüm Bulgar Türkleri gibi zorla Bulgarlaştırılan soydaşlarına yapılan baskı ve zulme fazlasıyla üzülmüş, kendisini ve soydaşlarını bu durumdan kurtaracak çareler bulmak için sürekli düşünür olmuştur. Bulgar Milli Takımı'na kazandırdığı madalyalar neticesinde her türlü konfor içinde ve el üstünde tutulmasına rağmen, O kendisinden ziyade diğer soydaşlarını ve ailesini düşünmüş, aklı fikri hep ailesinde, zulüm ve baskı gören soydaşlarında olmuştur. Türklüğünü yok etmeleri, özünden koparılma istenilmesi karşısında isyan etmiştir. Bu evrede

Naim Süleymanoğlu; birisinin çıkarak, Türk azınlığın yaşadığı bu korkunç baskı ve zulümleri tüm dünyaya duyurması gerektiğini düşünmüştür. Dünyaca ünlü bir sporcu olduğu için azınlık Türk halkının sesini en iyi kendisinin duyurabileceğinin farkına varmış ve o andan itibaren bütün yaşamını bu ideal uğruna şekillendirmeye başlamış, bu uğurda ailesini bile geride bırakarak Türkiye'ye sığınma talebiyle göç etmek için kaçış planları yapmaya karar vermiştir. Sonunda aşağıda ayrıntısı sunulduğu şekilde Türkiye'ye kaçarak, ömrünün geri kalanını Türkiye'de tamamlamıştır. (Eren, 2019: 618).

Naim Süleymanoğlu, Bulgar Milli Takımıyla birlikte yarışma için gittiği Melbourne'daki kaçış planı yapmış ve Avustralya'ya geldikten iki gün sonra Bulgar Milli takımından kaçarak Türk Konsolosluğu'nda şu sözleriyle Türkiye'ye sığınma talebinde bulunmuştur; *“Ben Türk'üm adım Naim Süleyman. İltica etmek istiyorum”*. Duyduğu bu sözler karşılığında Konsolos Sahir Armaoğlu çok mutlu olmuş ve şu şekilde karşılık vermiştir; *“Çok memnun oldum, durumdan hemen Avustralya polisini haberdar etmemiz lazım. Sen merak etme, her şeyi hallederiz”* (Türenç, 1988:133,134). İltica etmek istediği bilgisi Dönemin Başbakanı Turgut Özal'a bildirilmiştir. Turgut Özal, özel danışmanları Can Pulak ve Selim Egeli'ye daha fazla bilgi edinmeleri talimatını vererek, Naim'in gönüllü olarak mı gelmek istediğini öğrenmelerini istemiştir. Bunun üzerine Naim Süleymanoğlu kesinlikle gönüllü olarak Türkiye'ye gelmek istediğini ifade etmiş, sarf ettiği aşağıda yer alan sözleri harfi harfine Başbakanlığa geçilmiştir; *“Ben öz be öz Türk'üm. Kendi vatanımda, Türkiye'de yaşamak istiyorum. Oraya kavuşmak için can atıyorum”* (Türenç, 1998:163). Bu haberi duymaktan çok memnun olan Turgut Özal, üstüne basa basa ne gerekiyorsa yapılıp, Naim'in bir an önce sağ salim Türkiye'ye getirilmesi talimatını vermiş, bu sığınma talebinin Türkiye adına çok sevindirici bir gelişme olduğunu belirtmiştir. (Türenç, 1988: 136, 137, 146). Türkiye'ye gelir gelmez büyük bir sevgi seliyle karşılanan Naim Süleymanoğlu, artık özgürce Türkiye Cumhuriyeti adına yarışıp, yeni rekorlar kırabileceği, bu sayede sesini tüm dünyaya duyurabilmek ve Bulgaristan'da ki insanlık dışı muamele gören Türk azınlığı için yardım istemek olan asıl amacını gerçekleştirebilme imkanına kavuştuğu için çok mutlu ve bir o kadar da hırslıydı. Gazetecilerin ne hissediyorsun sorusuna, şöyle cevap vermiştir;

“Çok sevinçliyim. Anavatanıma kavuşacağım bu günleri hep rüyalarımda görüyordum. Şimdi çok mutluyum” (Türenç, 1998:164).

Başbakan Turgut Özal’da Naim Süleymanoğlu’na ülkece tam destek verdiklerini belirterek, O’nun hakkında şu sözleri sarf etmiştir;

“Çok büyük bir sporcu...Benden daha ağır kaldırıyormuş...İnşallah bundan sonra kendi öz vatani için madalyalar kazanacak. Ona her türlü olanağı veriyoruz ve şampiyonluklar bekliyoruz” (Türenç, 1998:165).

Fotoğraf 2. Dönemin Başbakanı Turgut Özal ve Naim Süleymanoğlu. Basın Toplantısı Ankara 1986.

https://www.ntv.com.tr/galeri/spor/dunya-ve-olimpiyat-sampiyonu-naim-suleymanoglu-olumunun-2-yilinda-aniliyor-naim,nu4DiaatrUwazhajmvHD8w/SOX8De5A5U-j_Sw134pw8Q (Erişim Tarihi, 02 Şubat 2020).

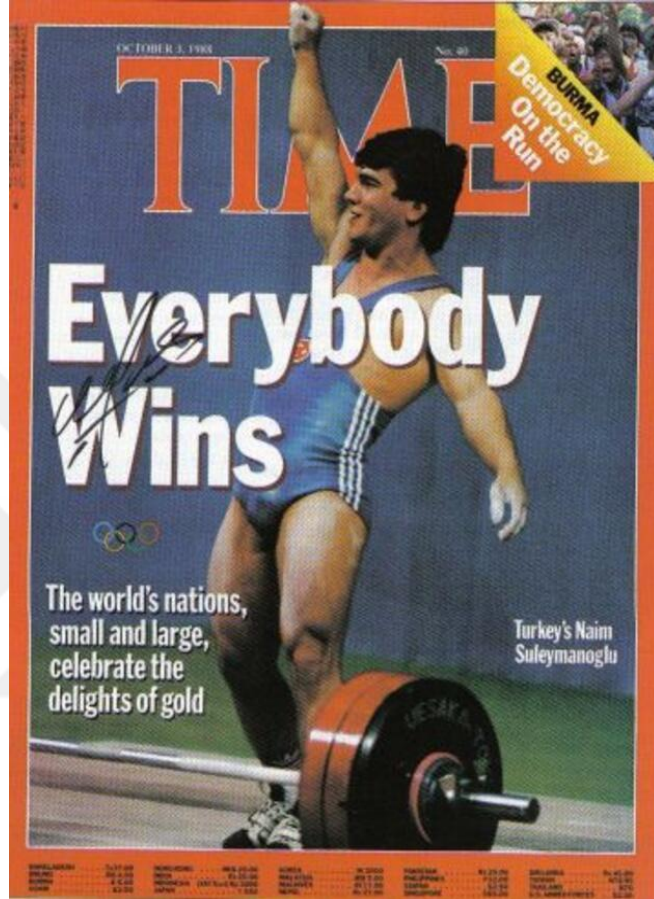
Todor Jivkov yönetimi döneminde, Türkiye-Bulgaristan ikili ilişkileri büyük oranda bozulmuş ve Türklere uygulanan asimilasyon politikaları Türkiye’de kabul edilemez olarak nitelendirilmiştir. Ancak buna rağmen Jivkov, uyguladığı bu politikalardan vazgeçmemiş ve bu durum Jivkov’un görevden uzaklaştırılmasına

kadar devam etmiştir. Yeni işbaşına gelen yönetimin yeniden demokratik sürece dönmesiyle birlikte azınlık haklarının geri verilmesi çalışmalarının başlaması, iki ülke arasında gergin olan ilişkilerin iyileşmesine ve ilerlemesine neden olmuştur. Bulgaristan Dışişleri Bakanı Boiko Dimitrov 09 Ocak 1990 tarihinde, artık Türkiye ile Bulgaristan arasında yeni bir döneme girmek istediklerini ifade etmiştir. Askeri alanda güvenli bir ortam oluşturulması, bunun için gerekli çalışmaların yapılması, gerekli önlemlerin alınması ve iki ülke arasında ortak bir insan hakları bildirgesi yayınlaması teklifinde bulunmuştur. Bu süreçten ve Türk azınlığa haklarının geri verilmesinden itibaren de Türkiye-Bulgaristan ilişkileri hızla iyileşme başlamıştır (Yılmaz, 2008: 181, 182).

1988 yılında Türkiye adına Seul Yaz Olimpiyatlarına katılan Naim Süleymanoğlu, kendi ağırlığının tam üç katının on kilogram fazlasını kaldırmak suretiyle elde ettiği başarıyla, tüm dünyaya adını duyurmuştur. Bu başarı Türkiye için de bir ilk olmuş; Türkiye, güreş haricinde ilk defa bir şampiyon ve rekortmen çıkartmıştır. Yarışmalar sonrasında tüm dikkatler Naim Süleymanoğlu ve hikayesine çevrilmiştir. Naim’inde planladığı gibi bu durumu, Bulgaristan’da sert asimilasyon politikaları yüzünden sıkıntıda olan soydaşlarının sesini duyurabilmek için fırsata çevirmiştir.

Dünyanın önde gelen sayılı televizyon kanalları ve Coca Cola firmasından gelen röportaj tekliflerine karşı, medya temsilciliğini üstlenen Togay Boyatlı aracılığıyla röportajının Time dergisinde yayınlanması şartını iletmiş ve bu şartı kabul edilmiştir. Togay Boyatlı o günleri anlatırken, böyle bir talebimiz oldu çünkü Naim yıllardır ailesiyle görüşemiyordu. Hep beraber bu teklifi bunun için bir fırsat olarak değerlendirdiklerini dile getirmiştir. Ve röportaj için basın toplantısı düzenlendiği gün Naim Süleymanoğlu, “dört yıldır ailesiyle görüşemediğini ve bu konuda yardım beklediğini” ağlayarak dile getirmiştir. Düzenlenen bu basın toplantısında; sadece Naim Süleymanoğlu değil, toplantıya katılan çeşitli ülkelerin medya mensupları da duygulanmış ve Bulgaristan’da yaşanan zulmü kınayarak tepkilerini dile getirmişlerdir. Bu basın toplantısı birçok ülkede yayınlanmış ve böylece Naim Süleymanoğlu kendisi gibi Bulgaristan’da sıkıntı yaşayan ve sonrasında göç etmek zorunda kalan azınlıkların sesini tüm dünyaya duyurmuştur.

Time Dergisine ‘Everybody Wins’ (Herkes Kazandı) başlığıyla kapak olmuştur. Böylelikle Naim Süleymanoğlu; Mustafa Kemal Atatürk, İsmet İnönü, Adnan Menderes ve Şükrü Saraçoğlu’ndan sonra Time Dergisi’ne kapak olan Türk olarak da tarihe geçmiştir (Toros, 2015: 175, 176).

Fotoğraf 3- Naim Süleymanoğlu Time Dergisi Kapak 3 Ekim 1988.

Kaynak (<https://www.cnnturk.com/kultur-sanat/time-dergisine-kapak-olan-turkler?page=6>)
(Erişim Tarihi: 04 Şubat 2020)

Sonuç itibariyle İnsanoğlunun varoluşundan günümüze kadar göç olgusu hep var olmuştur. Göç olayından sonra toplumun şekli ve seyri, askeri, dini, sosyal, kültürel vb. çeşitli değişimlere uğrayarak, ilerleme kaydetmesine ve gelişmesine neden olmuştur. Bu da göç kavramının değişim ve ilerlemeler için son derece gerekli olduğuna işaret etmektedir. Göç etmek zorunda kalmış elit/aydın kesim olarak nitelendirilen, bu bölümde ayrı başlıklar altında hayatlarını incelediğimiz yukarıda Nazım Hikmet, Abidin Dino, Hasan İzzettin Dinamo, Naim

Süleymanoğlu örnekleri üzerinden düşünecek olduğumuzda, göç etme nedenlerinin ortak özellikleri olduğunu tespit etmek dikkat çekici bir durumdur. Yaşadıkları bölgede iktidar güçleri tarafından sakıncalı görülmeleri, halkı olumsuz etkileyebilecekleri düşüncesi, üstlerinde hegemonya kuramama ve kontrol altına alamama endişesi gibi nedenlerle göçe zorlanmış oldukları sonuçları ortaya çıkartılabilir. Ya da bundan farklı olarak kendileri yaşadıkları baskı kısı kacından kurtulmayı ve özgür olmak adına çareyi kaçmakta bulmuşlardır.

Nazım Hikmet, Abidin Dino, Hasan İzzettin Dinamo ve Naim Süleymanoğlu gibi yönetici olmayan elit kesimden örnekler vererek, zorunlu göç sonrası yaşadıkları olaylar neticesinde, topluma doğrudan olmasa da dolaylı olarak yönlendirici etkileri söz konusu olmuştur. Yönetici olmak için herhangi bir istek ve iddialarının bulunmaması da en belirgin ortak özellikleri olarak görülmektedir. Bunun dışında; baskılara boyun eğmeyen karşı duruşları ve her koşulda amaçları için direnmeleri de diğer ortak özellikleri açısından değerlendirilebilir. İçerisinde yaşadıkları toplum tarafından sevimleri, örnek alınmaları ve özenilmeleri de toplumun üzerinde yönlendirici olma etkisi bakımından oldukça önemlidir.

Koşulların olumsuzluğu nedeniyle “beyin göçü” adı verilen elit özellikli insanların yaşadıkları ülkeyi terk ederek, başka ülkelerde yaşamayı tercih etmeleri de toplumun değişip şekillenmesinde yer alan önemli faktörler arasındadır. Göç alan ülkeler açısından değerlendirildiğinde bu durum o ülkelerin gelişimini hızlandırırken, göç veren ülke açısından bakıldığında ise bir kayıp olarak görülmektedir. Yüksek nitelikli bu insanlar ülke kalkınması için büyük öneme sahiptir. Öyle ki bu kişiler; entelektüel bir köprü vazifesi görerek, kalkınma için gerekli teknoloji ve düşüncelerin ön inceleme ve değerlendirmesinin yapılarak, kabul edilmesinde etkin rol oynarlar. Bu durumun; bir ülkenin modern bir devlet olarak ilerlemesi, yapısal ve kurumsal gelişme ile değişmesindeki önemi yadsınamaz (Pazarcık, 2010: 16).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GÖÇ SÜRECİNİ BELİRLEYEN AŞAMALAR

Bir önceki bölümü bitirirken sonuç olarak; toplumların ilerleme, gelişim ve değişim aşamasında göç olgusunun öneminin yadsınamaz bir gerçeklik olduğu tespitinde bulunmuştuk. Toplumlar açısından ilerleme, değişim ve gelişim göç olgusuyla birlikte ele alınabilir bir gerçekliktir. Bu bölümde ise daha çok göç sürecini belirleyen aşamaları derinlemesine incelemeye gayret edeceğiz. Göç, kişi ya da grupların yer değiştirmek istemesi ya da yer değiştirmek zorunda kalmasından, yerleştiği yeni yere uyum sağlama aşamasına kadar devam eden bir süreçtir. Ancak kişi yerleştiği yerde uyum sağlayamadığı takdirde göç süreci tamamlanmış sayılmamaktadır. Çünkü uyum sağlayamamasının neticesi, yeniden başka bir bölgeye göç etme hareketinin başlangıcını oluşturmaktadır. Kişilerin göç ettikleri yerde kültürel, din, dil, gelenek ve görenek gibi farklı bir birçok olguyla başa çıkabilmesi, değişik kültürlerle bir arada yaşamaya çalışması çoğu zaman bazı uyum problemlerini de beraberinde getirmemektedir. Kültür şoku diye adlandırılan bu durum, göç eden insanların genel ifadeyle farklı kültürlerle uyum sağlayabilme, kendini kabullendirebilme aşamasında verdiği tepkileri oluşturmaktadır. Entegrasyonun sağlanması tek bir grubun sorumluluğunda olmamalıdır. Göçmen, göç edilen ülke, kurumlar ve toplumun ortaklaşa katkısıyla birlikte uyum aşaması süreci tamamlanmalıdır (Akıncı-Nergiz-Gedik, 2015: 67, 68, 70).

Ancak göçmen/sığınmacı hareketlerinden dolayı duyulan tedirginliğin sebebi, çoğunlukla hissedilen belirsizlik duygusundan kaynaklanmaktadır. Belirsizlik; kişi ve ülkelerin önyargılarının işleyişini tetikleyerek, göçmen/sığınmacılar için farklı farklı tavırlar sergilenmesine ve politikalar çizilmesinde doğrudan etkide bulunmaktadır. Yabancı olarak nitelediğimiz göçmen/sığınmacıların bir sonraki hareketlerini kestirememek, ev sahibi ülke vatandaşlarında ve yöneticilerinde; baş edilemez, önceden kestirilemez, itici ve denetlenemez şeylerden korku anlamına gelen “miksofobi” olgusunun gelişmesine neden olmaktadır. Ve bunun sonucunda da göçmen/sığınmacılara karşı gösterilen menfi tutumların artarak, çoğalmasına sebebiyet vermektedir. Özellikle kalabalık

şehirlerde, güvenli yaşam alanlarına müdahale gibi görülen göçmen/sığınmacılar; birçok sert tutum ve davranışlarla da baş edebilmek zorunda kalmışlardır (Bauman, 2018:15).

Göç/sürgün sürecinde yaşanan davranış ve tutumlar neticesinde gelişen durumlar, kişilere, yaşadıkları coğrafyaya, içinde bulundukları şartlara, kişi veya kişilerin statülerine göre çeşitlilik göstermiştir. Elit kesim açısından bakıldığında göç/sürgün olgusunun ortaya çıkış ve devam ediş süreçleri ve sonuçları bazı farklılıklar göstermiştir. Bağlı olunan bölgeden göç ya da sürgün oluş nedenleri, bulundukları bölgeden ayrılış nedenleri, yaşanan siyasi değişimlerin neticesinde gerçekleşmiştir büyük çoğunlukla. Ardından elit kesimin/ailenin göç/sürgün sonrası uyum aşamasından etkilenmesi sonucu yaşam biçimlerinin de değiştiği gözlenmiştir. Mevcut mal varlıklarında olan değişimler, memleketleriyle süren veya kopan bağları, sürgün/göç sürecinde uluslararası ilişkiler ve sonuçları, uyum gösterme süreçlerinde aidiyet duygusunun baskın gelmesi sonucu kendilerini yabancı gibi hissetmeleri, karşılaşılan zorluklar, akabinde yaşadıkları psikolojik, fizyolojik rahatsızlıklar ve bunların etkileri, sürgün olan elit kesimin yeni nesil üyelerinin meslek, evlilik gibi hayatlarına yön verecek kararlarının önemi ve tüm bu etmenler neticesinde tarihe not düşmek adına hatırat ve görsellerden faydalanılması olarak özetlenen durum ve tespitler bu bölümün konusunu oluşturmaktadır.

1. AYRILIŞ SEBEPLERİ

Bu çalışmada hanedan üyesi (siyasi) elitler ve hanedan üyesi olmayan elit kişi örnekleri üzerinden, göç etmek zorunda kalmış, topluluklara yön vermiş ya da değişimine katkıda bulunmuş olan hayatlar incelenmeye çalışılmıştır.

Osmanlı'da hilafetin kaldırılması, İran İslam Devrimi ve Rus Devrimi örneklerinde olduğu gibi yönetim şekillerinin değişimi, hanedanlık sistemlerine son verilmesi, halkın artık başka şekilde yönetilmek istemesi ve yapılan devrimler gibi değişimler sonucunda artık can ve mal güvenliği olmayan yönetici ailelerin, ülkelerinden zorla ya da başka tercih bırakmayacak şekilde ayrılmak zorunda

kalmaları göç etmelerine sebep olan unsurlardır. Bu şekilde göç eden/ettirilen aileler dışında, ülkede yaşanan değişimler sonucunda bedelini canıyla ödeyen aileler de bulunmaktadır. Bu denli güçlü ve konforlu bir yaşantıdan sonra yaşanan göçler; kimi aileleri derinden etkilerken, kimi aileler ise bunun üstesinden daha kolay gelip, farklı bir yaşama adapte olmayı başarmışlardır.

Yaşanan siyasi değişimler hanedan üyelerinin haricinde, ülke aydınları için de bir takım zorunlu göçlere sebebiyet vermiştir. Özellikle yazar ve sanatçılar, bu radikal değişim ortamında düşüncelerini özgürce dile getirmeye çalışırken, siyasi tehdit olarak algılanıp, cezaevine ya da sürgüne gönderilmiştir. Yani ülkelerde yaşanan devrimler sonrası birtakım insanların uzaklaştırılmasına gerek duyulmuş ve uygulamaya konulmuştur.

2. AİLE BİRLİĞİ (KENETLENMELER, PARÇALANMALAR, AİLENİN YENİ ŞEKİLLERİ)

Yapılan göç/sürgün sonrası yaşanan değişimler aileleri yeni bir yaşantıya sürüklemiş, ister istemez aile birliğinde zorunlu değişimler söz konusu olmuştur. Bu değişimler, aileler arasında bazı farklılık ve benzerlikler göstermektedir. Geçici süreyle de olsa aile birliktelikleri bozulmuş, güvenlik sorunundan dolayı bir süreliğine birbirlerinden ayrı yaşamak zorunda kalmışlardır. Örneğin Pehlevi ailesi, çocuklarının can güvenliğini sağlamak için bir süre ayrı yaşamışlardır.

Bazı hanedan üyeleri ise hep birlikte infaz yoluyla yok edilmişlerdir. Romanov hanedan ailesi buna örnektir. Ortak yaşanan kader, aileleri ya yok etmiş ya da bambaşka bir şekle sokarak, hayatlarına devam etmek durumunda bırakmıştır. Göç ettikleri ülkelerin yaşam tarzlarını benimseyip, o ülkenin yaşantısı ne gerektiriyorsa onu yaşamak ve uyum sağlamak zorunda kalmışlardır.

3. MAL VARLIKLARI

Hanedan üyeleri/yönetici elit kesim, genellikle mal varlıklarını olduğu gibi bırakıp gitmek zorunda kalmış, sonrasında ise mal varlıkları devlet hazinesine aktarılmıştır. Ukrayna Devlet Başkanı Viktor Yanukoviç'in hakkında çıkan

yolsuzluk ve vatana ihanet iddialarından sonra ülkeden kaçması sonrasında 1400 dönümlük arazi üzerine yaptırdığı dev sarayı halka açık olacak şekilde Yolsuzluk Müzesi adında müzeye çevrilmiştir.

(<http://www.cumhuriyet.com.tr/video/video/144147/iste-yanukovicin-yolsuzluk-muzesine-cevrilen-luks-sarayi.html>) (Viktor Yanukoviç).

Filipinler'in eski başkanı Ferdinand Marcos ve eşinin mal varlığına da el konularak devlet hazinesine aktarılmıştır. Ferdinand Marcos'un eşi Imelda Marcos devletin el koyduğu mücevherleri geri alabilmek için açtığı mahkeme davasını kaybetmiş ve böylelikle 150 bin dolar değerindeki "Malacanang Koleksiyonu" olarak adlandırılan mücevherlerin devlet malı haline getirilmiş olduğu gerçeği anayasa mahkemesi tarafından da hukuki olarak onanarak, hüküm kesinleşmiştir.

(<https://tr.sputniknews.com/asya/201702141027204603-filipinlerin-eski-diktatorunun-karisi/>). (Ferdinand Marcos)

Osmanlı Hanedan Üyelerinde ise, mal varlıklarının halkın malı olduğu çıkartılan bir kanunla resmen ilan edilmiştir. Hanedan üyelerinin ülke sınırları içerisindeki taşınmaz mal varlıkları için de bir yıl süre tanınmış, bu süre içerisinde tasfiye edilmeyen mal varlıkları devlet eliyle tasfiye edilip kendilerine bedelleri kadar ödeme yapılacağı bildirilmiştir. Sürgün edildikleri duyurulduktan sonra kendilerine, mevcut mal varlıklarınızdan veyahut değerli eşyalarınız ve nakit para birikiminizden istediğinizi alabilirsiniz denilmiştir. Bu konuda herhangi bir yasak getirilmemiştir. Sultan Abdülhamit'in torunu Ertuğrul Osman verdiği bir röportajda bu gerçeği kendi ağzından bizzat beyan etmiştir. (*Osmanlı Hanedan Üyelerinin Sürgünden Dönüşleri ve 1993 Yılındaki İlk Hanedan Toplantısı*, Burak Koşdu Arşivi, 2018). Yanlarına para ve değerli mücevherlerini ve birkaç parça eşya alarak ülkeyi terk etmişlerdir.

4. MEMLEKET İLE SÜREN/KOPAN BAĞLAR

Sürgün/göç olgusunu yaşayan elit kesimin yaşadığı ortak tema memleketlerine olan hasret ve özlem olmuştur. İstemediği memleketinden gitmiş veya gitmek zorunda bırakılmış ailelerin, geride bıraktıkları arkadaşları, akrabaları,

evleri, hatıraları ve tüm bunlara duyulan özlem her zaman dikkat çekici olmuştur. Kimileri ölene kadar ülkesine geri dönememiş, daha şanslı olanları ise yıllar sonra değişen siyasi yapı ve çıkarılan kanunlarla memleketlerine geri dönme şansına kavuşmuştur. Ancak kopan bağlar, değişen zaman ve şartlar, kişilerin değişen, değişmek zorunda bırakılan yaşam koşulları yüzünden; kimi zaman, ayrıldıkları günlerde yaşanan çatışmalı olayların da bıraktığı izler neticesinde, memleketlerine dönüşleri aslında çoğu zaman çelişkili ve dramatik duygular eşliğinde olmuştur. Yaşadıkları içsel çatışmaları, sürgün/göç öncesi, sürgün/göç süreci esnasında ve sonrasında yaşananlar da psikolojik anlamda yaşam kalitelerini doğrudan etkilemiştir. Güçlü yapıya sahip olanlar daha az etkilenirken, daha zayıf karakterde olanlar ise oldukça olumsuz etkilenmiş ve hatta intihara kadar sürüklenebilmişlerdir. Anılar, hatıratlar ve yapılan araştırmalardan edinilen verilere göre çıkartılan sonuçlar bu yönde olmakla birlikte, elit kesime ulaşmak imkânsız olmasa da bir hayli zor olmuştur.

5. ULUSLARARASI BAĞLAR/İLİŞKİLER

Göç/sürgün yaşayan aileler, farklı ülkelere sığınmak zorunda kalmıştır. Daha önceki bölümlerde açıklandığı gibi bazı ülkeler sonuna kadar destek verirken, bazı ülkeler siyasi ortam ve yaşanan gerginlikler nedeniyle sınırlı destek verebilmiş, bazıları da daha ilk başta geçici süreyle kalmalarına müsaade etmiş ya da daha başlangıçta geri çevirmiştir. Her ülke dostane destek verdiklerinde bile, gerçekçi davranıp kendi ülke çıkarlarını da düşünmek zorunda kalmışlardır. Karşılaşabilecekleri tepkileri, yaşanabilecek bir takım kaos ortamlarını ve sığınmacı ailelerin can güvenliklerini de hesaba katarak zaruri olan bazı önlemleri almak durumunda kalmışlardır. Bunun yanı sıra sürgün edilmiş kişi ve aileleri hiçbir şekilde ülkesine kabul etmeyen ülkeler de olmuştur. Önceleri dostane ilişkiler yürüten bazı ülkelerin, sonrasında birden şaşırtıcı bir şekilde zor durumda olan sığınmacı ailelere destek vermeyerek, hayal kırıklığı yaşanan örneklerle de karşılaşmıştır. Bu bağlamda ülkeler arasındaki ilişkiler yeniden şekillenerek, yön değiştirmiştir. İncelenen örnek olaylarda; genellikle, ülkelerin kendi çıkarlarının her şeyin üstünde ve belirleyici olduğunun tespit edildiğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

6. AİDİYET VE UYUM

Hayatlarının geri kalan kısmını kendi ülkelerinin dışında geçirmek durumunda kalıp göç/sürgün yaşamak durumunda olan elit kesim, bambaşka bir kültür çevresinin içinde bulmuşlardır kendilerini. Bu zorunlu duruma ilk başlarda ayak uydurmakta zorlansalar da, daha sonradan uyum sağlamayı başarmışlardır. Kendilerini yeni yaşam yerlerindeki kültüre ait hissetmeleri bir hayli zaman almıştır. Küçük yaştaki çocuklar uyum ve aidiyet konusunda daha az sorun yaşamakla birlikte, yetişkin bireylerin yıllardır yaşadıkları varlıklı, konforlu ve güvenli yaşam şartlarından sonra uyum ve aidiyet süreçleri daha fazla zaman almış ve bu bakımdan daha fazla zorlanmışlardır. Bazı aileler maddi anlamda zorlanmasalar dahi, aidiyet konusunda problemler yaşamışlardır. Bulundukları bölgede yeterince ya da eskisi gibi saygınlık görememek de aidiyet duygusunu köreltmıştır. Hanedan üyeleri haricinde, yönetici olmayan ancak toplumun şekillenmesinde yol gösterici olarak sanatlarıyla var olmaya çalışan elit kesimden de örnekler vererek, yani aslında bir bakıma sosyolojinin sanat eserlerini de inceleyerek, o toplum hakkında bir takım analiz ve yorumlar yapabileceğini de görmüş olduk. Sanatçının eserlerine bakarak toplumun kültürel, ekonomik, siyasal vb. yapısı hakkında çıkarımlar yapılabilir. Yani bir bakıma sanatçı sanat eseriyle, içinde yaşadığı topluma aslında ayna tutmuştur ve tutmaktadır. Sanatçı, içinde yaşadığı toplumdan bağımsız değildir ve bunu eserlerinde görebilmek mümkündür (Can, Özbay, 2014: 62). Sürgün sonrası insanlar, gönüllü göç eden insanlara nazaran, zorluklara alışma ve kendisini yeni toplumuna ait hissetme bağlamında çok daha fazla zorlanmıştır. Bu durum “Kültürel Travma” kavramıyla açıklanabilir. Zorla, gönülsüz ve mecbur bırakılarak bulunduğu coğrafyadan uzaklaştırılan kişi ve grupların kültürel travma yaşaması kaçınılmazdır. Ve kültürel travma kuramının, sosyolojik açıdan yorumlanması psikoloji biliminden daha farklı olacaktır elbette. Bulunduğu kültür ve coğrafyadan kendi rızaları dışında uzaklaştırılan kişi ve grupların yeni hayat şartlarına ayak uydurabilmesi ya da uyduramaması toplumu etkileyerek, toplumsal yapının şekillenmesinde büyük rol oynamaktadır (Tekin, 2011: 93, 94).

7. HASTALIKLAR/SIKINTILAR (İNTİHAR, DEPRESYON VS.)

Hastalıklar, diğer sıkıntılarla birlikte zaman zaman sürgün yaşayanların hayatını iki katı daha zor duruma getirmiştir. Bunların içinde en dikkat çekici ve en vahim olanı İran Şahı Pehlevi'dir. Sürgün hayatı boyunca kanser hastalığıyla mücadele etmiş, çektiği sıkıntıları doğal olarak çok daha fazla hissetmiştir. Hastalığının ağır seyrettiği zamanlarda bile mecburen yolculuk etmek zorunda kalmış olan Şah, ailesi ile birlikte verdiği bu zorlu mücadele sonunda hayata gözlerini yummuştur. Psikolojik anlamda Pehlevi'nin eşi Farah, bu durumdan en çok etkilenen kişi olmuştur. Çocuklarının da ruh sağlığını düşünmek zorunda kalmış, bu zorlu görevi yaparken O'na biçilen annelik ve hanedan üyesi olma sorumluluğunu her zaman omuzlarında hissetmiş ve bu doğrultuda hareket etmiştir. Zaman zaman sakinleştirici ilaçlar alarak, güçlü kalmaya çalışmıştır. Çocuklarının ruh sağlığı ve yaşadığı travmalar da ileri ki yaşantılarında muhakkak ki bilinçaltına kodlanarak O'nu derinden sarsmıştır. Bu da yaşam kalite ve seyrini ister istemez olumsuz etkilemiştir. Ülkelerini terk etmek zorunda oldukları sırada yaşanan travmalar, çocuklarını da bir hayli etkilemiştir. Öyle ki, babalarının devrik bir kral olarak Mısır'da sürgünde iken kanser hastalığından hayatını kaybetmesi, ailenin ani ve çok sert değişimler sonrası yaşadığı trajik olaylar çocuk ruhuna çok ağır gelmiş ve yıllar sonra Pehlevi ailesinin kızı Prenses Zeynep, 31 yaşında Londra'da bir otel odasında ölü bulunmuştur. Ölüm sebebi ise yüksek dozda uyuşturucu kullanmak olarak açıklanmıştır. Ailenin yaşadığı onlarca trajik olay sonrası depresyondan kurtulamayan, bu olayların ruhunda derin izler bıraktığını ispat etmek istercesine hayatına son veren diğer bir aile üyesi de küçük oğulları Ali Rıza Pehlevi'dir. Ailesinin yaşadığı trajik olaylara, en son çok sevdiği, kız kardeşi Zeynep'in ölümü de eklenince, 44 yaşındayken evinde başına dayadığı silahla hayatına son vermiştir (Uşa Sabah Gazetesi, 2011). İki çocuğun da intihar etmesi hanedan ailesinin özeti gibidir (Bkz. Fotoğraf 8).

Diğer bir örnek te, eserleri günümüzde halen değerinden bir şey kaybetmeyen, dünyaca tanınan Avusturyalı Yahudi yazar Stefan Zweig'dir. Bu değerli yazarın eserlerinin elli dilde çevirisi yapılmış, 1920 ve 30'lu yıllarda en çok okunan yazarlardan biri olmuştur. Günümüzde, yazdığı tiyatro oyunları defalarca

sahnelenmiş, şiirleri bestelenmiştir. Novellaları da aynı derece beğenilip, ilgi görmüştür. Hatta filmi bile çekilmiştir. 2. Dünya Savaşı sırasında İngiltere’de olan Zweig Hitler’in Yahudileri yok etme politikasından nasibini almıştır. Kitaplarının ana dilinde basılması bile yasaklanmıştır (Sert, 2007: 310).

En büyük yıkımı, Avusturya vatandaşlığından çıkarıldığının haberini aldıktan sonra İngiliz hükümetinden, pasaport yerine geçen, vatansızlara verilen belgeyi istemesi olmuştur. Avusturya’nın da Naziler tarafından ele geçirileceğini düşünerek vatanına dönmemiş, artık İngiltere’de bir sığınmacı ve göçmen durumuna düşmüştür. Brezilya’da sürgündeyken, o dönem için yapmak istediklerinde başarı sağladığı yönünde vatanından gelen korkunç haberleri alması, dünya ülkelerini tehlike altında gören Zweig’i oldukça derinden etkilemiştir. Ve bundan sonra artık çok büyük bir umutsuzluğa kapılarak, insanlığa olan inancını da yitirmiştir. Bunun neticesinde 23 Şubat 1942 tarihinde eşiyle birlikte uyku hapi içerek intihar etmiştir (Sert, 2007: 310, 311, 323).

Durkheim’in da dediği gibi, her ne kadar bireysel bir eylem gibi görünse de intihar aslında sosyolojik açıdan da incelenmesi gereken bir olgudur. İntiharı sadece, kişinin kendisini kasten öldürme eylemi olarak nitelemek yetersiz kalacaktır. Keza intihar, bireysel özel bir eylemdir. Ancak toplumsal yaşanmışlıkların ve maruz kalınmışlıkların da bunda önemli bir payı bulunduğundan, sosyolojik analiz ve çözümlemeler yapılmasını da gerektirmektedir (Marshall, 1999: 347). Pehlevi’nin kızının ve oğlunun trajik ölümlerinde; babalarının tahttan indirilmesi, sürgün sonrası yer değiştirmeleri ve toplumsal birtakım olaylar sonucu travmalara maruz kalmalarının da etkisi olduğu göz ardı edilmemelidir.

8. YENİ NESLİN ÇİZDİĞİ YÖN (EVLİLİKLER, MESLEKLER, AİDİYET)

Yeni nesil hanedan üyesi çocukların bazıları, yaşanan olayları hayal meyal hatırlarken, bazıları daha net hatırlayıp, çocukluğun verdiği olağan durumla bazen eğlence, macera gibi, bazen de korkarak olayları anlamlandırmaya çalışmıştır. Daha sonraki yaşamları boyunca memleketlerinden uzak olan, farklı memleketlerde

tutunmaya çalışmış, yaşanan travmaların izlerini zaman zaman hissetmiş, kimi zaman da o eski geçmişlerini, ailesinin aslında kim olduğu gerçeğini saklamak mecburiyetinde kalmışlardır. Bazen de ailesinin adıyla değil de bambaşka bir birey olarak, kendi isimleriyle işler başarmaya çalışmışlar, yani aile geçmişinin avantaj ya da dezavantaj olarak hayatlarına etki etmesini istememiştir. Bunların arasında, kız çocuklarından yine bir prensle evlenip, prenses olarak hayatına devam edenler olduğu gibi, sıradan bir evlilik yapıp iddiasız bir şekilde yaşayanlar da olmuştur. Altı yaşında, babası Bulgaristan kralı 3. Boris'ten sonra tahta geçip kral olan 2. Simeon, dokuz yaşında ülkesini terk etmek zorunda kaldıktan sonra, uzunca bir zaman memleketinden uzak yaşamış, buna rağmen yıllarca aldığı eğitimler ve ülke siyasetinden kopmamış olması neticesinde tekrar ülkesine geri dönme şansını yakalamış ve yapılan seçimlere katılarak, kral olarak terk ettiği ülkesine yıllar sonra başbakan olarak geri dönerek hizmet etmiş olan 2. Simeon'un hayatı, bunun en çarpıcı örnekleri arasındadır.

9. TARIHE NOT DÜŞMEK ADINA YAPILANLAR (HATIRATLAR, GÖRSELLER)

Zorunlu göç veya sürgün hayat, kimi zaman bu sıra dışı durumları bizzat yaşayan insanlar tarafından anılar olarak kaleme alınmış, bir nevi yaşanılanları başkalarıyla paylaşmak ya da yanlış bilinen gerçekleri açıklığa kavuşturmak istercesine tarihe not düşmüşlerdir. Bunların haricinde, bu olaylara tanıklık eden insanlar çalışmalarını biyografi şeklinde hazırlamış, belgeler ışığında okuyuculara sunmuştur. Ayrıca yazı formatının dışında, röportaj şeklinde görgü tanıklarıyla yapılan belgesel ve filmler bu anlamda gelecek nesillere aktarılacak için yapılan diğer çalışmalar arasındadır. Bazıları ilk ağızdan olmak üzere, görgü tanıklarıyla yapılan bu çalışmalar, tarihe not düşmek adına belirleyici ölçekte etkiye sahiptir.

Hatırat (anı), insanların geçmişte yaşamış olduğu birtakım olayları otobiyografik olarak yazmasına verilen ortak isimdir. İnsanların gerçekte yaşamış olduğu olayları yazdıkları edebi eserdir. Roman gibi kurgudan oluşmaz. İnsanları hatırat yazmaya iten sebeplerin ilk başında, hayata, gelecek nesillere bir iz bırakmak ve yaşadıklarını başka insanlarla paylaşma içgüdüsünden kaynaklandığı

söylenebilir (Göçer, 2018: 306, 307). Ölümsüzlük duygusu, yaşam var oldukça var olma isteği de bu etkenlerden birisidir diye düşünebiliriz. Bir tür olarak hatırat, birçok toplumsal olayın ya da gelişimin anlaşılmasında, belgelere yansımamış farklı bakış açılarından, farklı yorumlar ışığında faydalanılabilecek zengin kaynaklardır. Resmî belgelere yansıyan genel kabul görmüş görüşlerden farklı olarak, hatıratlarda yakalanan ayrıntılar buna göre bambaşka yorum ve analiz yapılabilir veya mevcut durumu destekleyici önemli detaylara ulaşılabilir.

Ancak özel arşivlere ulaşabilmenin sınırlayıcı ve çok yönlü boyutları olabilmektedir. Bunun içindir ki, bu arşivlere ulaşabilen araştırmacılar, arşivleri kendi amacı doğrultusunda kullanmak, şekillendirmek ve istedikleri yöne kanalizetmek hakkına sahip olabilmektedir (Gökpınar, 2015: 37).

Fotoğrafın keşfi ve gelişen diğer teknolojiler sonrası, artık geçmişten günümüze tanıklık eden bir başka unsur olarak, fotoğraf da bu konuda kendisine çok önemli bir yer edinmiştir. Bellek aktarım aracı olarak da kullanılan fotoğraf, birçok diğer alanda olduğu gibi, toplumsal olayların seyrine de tanıklık etmiştir. Ve gerektiği zaman belge niteliği taşımıştır. Fotoğrafta gördüğümüz imgeler gerçektir ve bizi şimdiki zamandan geçmişe taşır. Fotoğraflara yüklediğimiz anlamlar da bir hayli ilgi çekicidir. Öyle ki bazı fotoğrafları öperken, bazılarını ise yırtarız. Kültürel belleğin taşıyıcı olduğundan olsa gerek, bazı fotoğraflar bizi kızdırırken, bazıları ise bir o kadar duygulandırabilir (Depeli, 2010: 23, 24). “Fotoğraf, fotoğrafçının vicdani tavrını kolektif bir algılamaya taşıyan eşsiz bir iletkenidir. Ve bu yönüyle sosyal ve nesnel bir değişken olarak büyük öneme sahiptir. Bugün fotoğrafın yarattığı sonuçların en başında kamuoyu bakışının tek tipleştirilmesi ve izleyici algısının aynılaştırılması gelmektedir. Bir bakıma görüntüler toplum nezdinde ortak bir algılama oluşturmakta ve bunu da bütünlüklü ve kolektif bir bilince materyal yapmaktadır. Elbette fotoğrafçı fotoğrafın çok anlamlı karakteristiğini daima tek bir anlam üzerinden veya bir bakışın verilerinden hareketle kurgulamaktadır. Çünkü fotoğrafı ulusal ve uluslararası değerlerin sözcüsü ve hiçbir dilin sahip olmadığı bir anlatım gücüne sahip kılan görüntünün anlam üreten bu karakteristiğidir” (Karadağ, 2013: 4).

“Bellek” kavramı teknik olarak, herhangi bir alanda ki bir bilginin depolanıp, saklanarak günümüze taşınması şeklinde tanımlanabilir (Kılınçaslan, 2007:18). Bellek kavramının bu çok yönlü oluşundan dolayı tek bir yorumunun olması imkânsız gibi görünmektedir. Tarih boyunca çeşitli disiplinlerin konusu olan belleği kültürel açıdan ele alacak olursak, bir ayağının da fotoğraf ve resim gibi görseller de olduğunu görürüz. Ancak teknolojik gelişimden çok daha öncesine dönerek, antikçağa baktığımızda ise, o dönemde ki bellek aktarımının sözlü aktarımdan ibaret olduğu ve hatta bu sözlü bellek aktarımın sanat eserlerini bile şekillendirdiği görülmektedir. Bunun öncesinde ise bellek birikimi görmeyle başlamıştır. Yazı kullanılmaya başlamadan hemen öncesinde sözlü, bunun da evvelinde ise görerek aktarım, bellek aktarımı konusunda söz sahibi olmuştur. John Berger’in “görme biçimleri” kitabında bahsettiği gerçeküstücü ressam Magritte’nin “düşlerin anahtarı” isimli resminde yorumlamış olduğu gibi; yazıyla, gözün gördüğü arasında uçurum vardır (Berger, 2014:7). Magritte bahse konu olan bu eserinde kelimeler ve nesneler arasındaki büyük uçurumu yorumlamıştır (Bkz. Belge 11). Yazının keşfiyle birlikte bellek aktarımı yazıya dönmüştür. Böylelikle artık yazı da bilginin kaydedilmesi ve aktarılması aracı olarak, bellek aktarımı tarihinde önemli bir yer edinmeye başlamıştır. Ancak bununla birlikte yazı, insan hafızasının yerine konulmamış, sadece bir aktarıcı ve bilgiyi koruma amacı güdülerek ele alınmıştır (Kılınçaslan, 2007:21).

Yazı, resim, fotoğraf gibi bellek aktarımı amacıyla kullanılan araçların; geçmişten günümüze kültürel bellek aktarımı konusunda kazandırdıkları, sosyal bilimcilerin toplulukları yorumlamada kullandığı araçlardan birisi olması sebebiyle büyük kolaylık ve veri elde etmeye son derece önemli katkılar sağlamaktadır. Bu araçlar; araştırmacılara birçok konuda ipuçları vermektedir. Ancak buna rağmen hiçbiri insan belleğinin yerini tutmamaktadır. Bu tez çalışmasında da, daha güçlü ifadeler de bulunabilmek için, mümkün olduğunca gazete haberi, hatırat ve fotoğraf gibi görsellerden yararlanmaya çalışılmıştır. Günümüzde artık hatırat, otobiyografi, mektup ve görsel malzemeler birinci el belge niteliği taşımaktadır ve her belge gibi bunlarında yorumlanması ve analiz edilmesi gerekli görülmektedir. Ampirik bilgiler içeren bu belgeler, tarihe not düşmek adına yapılan çalışmalar olarak kabul edilebilir (Beşikçi, 2018: 259).

Ancak esas olan, bu kaynakları birer tarih kitabı gibi nitelendirmekten ziyade, yaşanmış olayları bahsi geçen dönemi bizzat yaşamış insanlardan da dinlemek veya okumak suretiyle farklı bakış açılarıyla gözlemleyebilmek ve anlamlandırabilmektir. Geçmişe ışık tutmak, elit ailelerin yaşamış oldukları sıra dışı göç ve sürgün olaylarında geçmiş ve şu an yaşanmakta olan zaman arasında birer köprü vazifesi gören bellek aktarımı ve elit ailelerin sahip olduğu yazı, resim, fotoğraf, hatırat, belgesel film vb. birçok materyalden faydalanarak, geçmişten günümüze veri aktarımı yapmak, olayları ve kişileri daha net anlamlandırmaya çalışmak, toplumsal değişime ve gelişime etkisinin irdelenmesi açısından son derece önemli bir unsur olarak görülmüştür.

BEŞİNCİ BÖLÜM

AMAÇ VE YÖNTEM

Tarih, Sosyal Tarih ve Sosyal Bilimler belge ve bilgilerle çok yönlü ilerlemektedir. Resmi tarih kayıtlarından daha çok yaşanmış olayları derleyen özel tarih (gayri resmi tarih) çalışmaları da birçok bilim alanına katkıda bulunmaktadır. Özellikle yakın tarihe ışık tutabilecek bilgi ve belge kaynağı vasfını taşıyan kişilerle yapılan derinlemesine mülakatların her cümlesi, her kelimesi ve önemsiz gibi görünen çok ufak detay anların aktarımı bile, bizlere birçok alanda yararlanılacak önemli bulgular kazandırabilir. Bu çalışmada, Afganistan'ın yakın ve sosyal tarihi ile değişimine önemli belge ve bilgi kazandıracak bir kaynağı kayda geçirip incelemeyi amaçladım. Yönetici elit ailelerin, göç/zorunlu göç süreçlerine sosyolojik açıdan ışık tutabilmek maksadıyla, bu çerçevede Türkiye ile özel bağlar kurmuş olan Afgan Kraliyet ailesinden Prenses Naciye Doğan'ın yaşamına odaklanarak, göç deneyimlerini analiz etmeyi hedefledim. Amanullah Han'ın Türkiye'de yaşayan en küçük kızı Prenses Naciye Doğan ile derinlemesine mülakat yoluyla yapılan bu çalışma, O'nun anı ve gözlemlerine dayanarak; elit ailelerin göç süreci esnası ve sonrasında içerisinde bulundukları psikolojik ve sosyolojik olgular ve aynı zamanda elit sosyolojisi alanında, toplumsal değişim ve elit grupların farklı değişkenler ile karşı karşıya gelmelerine bir örnek teşkil etmesi bağlamında ışık tutmayı amaçlamaktadır. Bu çalışmanın aynı zamanda, toplumsal tarih alanına, bilgi ve belge kazandırmayı amaçladığını da söyleyebilirim. Yine bu çalışmanın uzun vadede gerçekleştirilebilecek katkılarından bir diğeri de; planlanmış olduğumuz, Prenses Naciye Doğan'ın hayatını konu alan uzun metraj sinema filmi için bir ön çalışma niteliği taşımasıdır.

Afgan Kralı Amanullah Han, (1892-1960) Afganistan'ı modern bir ülke yapabilmek adına birçok engelle karşılaşmış ve bu engellerle mücadele etmiştir. Ülkesinin tam bağımsızlığı için verdiği bu mücadele oldukça anlamlı ve de önemlidir. Bir yandan Selefî'lere karşı mücadele ederken öbür yandan da Afganistan'ın tam bağımsızlığının Hindistan tarafından kabul edilmesi için zorlu ve çetin siyasi savaşlar vermiştir. Hindistan ile bağımsızlık görüşmeleri devam

ederken, bu durum Afganistan ile İngiltere arasında gerilimlere yol açmış ve tırmanan bu gerilim 3'üncü Afgan-İngiliz savaşına sebebiyet vermiştir. Savaş sonrası Ravalpindi Ateşkesi ile birlikte 22 Kasım 1921'de imzalanan Kabil Antlaşması sonrasında Hindistan, Afganistan'ın bağımsızlığını kabul etmek zorunda kalmıştır. Böylelikle Amanullah Han tam bağımsız Afganistan'ın ilk kralı olmuştur. Ülkesini Türkiye benzeri bir yapıya kavuşturmaya çalışmış, bunun için birçok ıslahatlar yapmış, Laiklik İlkesini uygulamaya çalışmış, ancak; Afganistan'ın toplum yapısı bu duruma hazır olmadığından Afganistan'ı modernize etme çalışmaları, istediği sonucu vermemiştir. Kabile reisleri ve tutucu din adamları reformlara şiddetle karşı çıkmışlardır. İsyanlar, ayaklanmalar baş gösterince de 1929 yılında Kral Amanullah Han ailesiyle birlikte ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır (Yılmaz, 2010: 156, 157).

Sürgüne uğrayan elit kesimlerin ortak özelliklerini daha iyi anlayabilmek ve yorumlayabilmek adına, bu çalışmada elde edilen kıymetli bilgi aktarımları ile, Amanullah Han ve Ailesi örneği; elit ailelerin yaşadığı okul ve iş bulma gibi uyum aşamaları, aidiyet kavramı, çocuk gözüyle olayları anlamlandırma, göç ve sürgün etmeye iten nedenler, ülkedeki kültürel ve dilsel engeller vb. gibi birçok hususta, bilgi edinmemize, bilimsel bir araştırma kaynağı olarak, ışık tutacak niteliktedir. Bu çalışma, niteliksel araştırma yöntemi çerçevesinde veri toplama, derinlemesine mülakat yöntemi kullanılarak hazırlanmıştır. Niteliksel araştırma, sosyal olguların; insanların kendi anıları, hatıratları şeklinde anlatılarından değerlendirilerek, incelenen kişi ya da toplulukların, içinde bulundukları sosyal süreç içerisinde algı, gözlem ve davranışlarına neden olan dayanakların yeniden inşa edilip kurgulanması neticesinde açıkça ortaya çıkarılmasını içerir. Mümkün olduğunca ayrıntılara ulaşarak, derinlemesine bilgi elde etme çabasını kapsamaktadır (Kümbetoğlu, 2017: 38). Ne yazık ki taraf tutma, dürüstlükten uzaklaşma, etik dışı hareket etme, hemen hemen tüm araştırma yönteminde karşımıza çıkabilmektedir. Nitel ve nicel araştırma yöntemi bunun önüne geçebilmek için farklı yöntemlere vurgu yapar. Nitel araştırma yöntemi ilk ağızdan, samimi bilgiyi vurgular. Araştırmacı kendisiyle, araştırılan kişi ve olayların arasına mesafe koymama eğilimindedir. Bu elbette ki keyfi olarak, araya kendi fikirlerini sıkıştırmak, verileri toplarken keyfi olarak kendi önyargılarını destekleyen verileri derlemek anlamına

gelmez, bunun yerine toplulukların yaşamını bütünsel olarak anlayabilmek, kişisel anlayış ve duygu durumunun sonucu olarak insan perspektifinden yararlanmak anlamına gelir (Neuman, 2014: 223).

Tezin amacı doğrultusunda Prens Naciye Doğan ile 06 Mart 2018, 05 Mayıs 2018, ve 20 Kasım 2019 tarihlerinde, kendisinin de iznini aldıktan sonra ses ve görüntü kaydı alınarak mülakat yapılmış, ayrıca Amanullah Han'ın torunu, Prens Naciye Doğan'ın kızı Hümeysra Gücük Hanımefendi ile de birçok kez iletişime geçilerek görüşülmüş, bilgiler ve fotoğraflar hakkında veriler elde etmek amacıyla yardım istenerek çalışma tamamlanmıştır. Niteliksel araştırma yöntemi olan derinlemesine mülakat tekniğinin en can alıcı noktası, birçok olay, olgu ve sosyal süreç içinde yaşananların, görünümünden ziyade özünü anlamaya, görünür olmayıp özünde saklı kalan gerçekleri bütüncül olarak kavrayıp, veri elde etmeye olanak sağlayan bir yöntem olmasıdır. İnsanların anlatılarından; onların gözünden olaylara bakabilme, kişinin kendisini ve içinde bulunduğu topluluğu nasıl değerlendirdiğine, beklentilerine, dış dünyayı nasıl algıladığına, düşünce ve duygularına bakarak veri oluşturmaya ve derinlemesine anlamaya yarayan bir tekniktir (Kümbetoğlu, 2017: 72).

Afganistan eski Kralı (1919-1929) Amanullah Han'ın Türkiye'de yaşayan kızı Prens Naciye Doğan'ın anlatıları üzerinden yola çıkılarak, Amanullah Han örneği üzerinden diğer elit ailelerin göç ve sürgün süreçlerini incelemeye çalıştım. Mülakatı Prens Naciye Doğan'ın izniyle görsel ve işitsel veri oluşturacak şekilde videoya kaydettim. Ve ayrıca yine izinleri doğrultusunda aile albümlerinden fotoğraflar kullandım. Bunun dışında belgesel filmlerden ve gazete arşivlerinden faydalananarak tezimi tamamlamaya çalıştım. Anlatılar doğrultusunda uygun görsel malzemeler kullanarak tez çalışmamı güçlendirmeye çalıştım. Çalışmanın her aşamasının geleceğe çok önemli belgeler bırakacağı bilinciyle Prens Naciye Doğan'dan izin alarak; hem video çekimi, hem fotoğraf hem de ses kaydı yaparak görüşmeleri kaydettim.

Kaydettiğim bilgiler ışığında edindiğim bulguların çok değerli olduğuna inanıyorum. Geçmiş toplumları anlamak demek, günümüz toplumunu daha iyi anlayabilmek ve analiz edebilmek demektir. Sosyal bilimciler ve özellikle

sosyologlar insanlara temas etmeli, bilhassa yaşı insanların zihninin birer belge olabileceğini göz ardı etmemelidir. Yaşı insanların, huzurevlerinde ya da kendi evlerinde, sadece temel ihtiyaçlarının karşılanarak zamanını doldurması beklenen, birer yük olarak görülmemesi gereklidir. Sosyal bilimciler bu kişilerin geçmiş döneme ait anılarından mutlaka faydalanmalı, yazılı belgeler haricinde veri toplamak hususunda, gelecek nesillere aktarılması gereken bilgiler için birer aracı görevi görmelidirler. İnternette ya da kütüphaneden bulunamayacak toplumsal verilere, yaşı insanların geçmiş tarihe ait anı ve gözlemlerine kulak verilerek ulaşılabilir. Ve böylelikle daha fazla zengin bilgiler ortaya konulabilir. Yazılı belgelere internet ya da kütüphaneler aracılığıyla her daim ulaşmak mümkün olmasına rağmen, yaşı insanların, birer belge niteliğindeki zihinleriyle birlikte sonsuza dek yok olabilecekleri unutulmamalıdır (Arslan, 2017: 12, 13).

Bu husus; insanı anlamadan, toplumu anlamaya çalışmanın ne derece faydalı olacağı sorusunu da akıllara getirmektedir. Yaşlılık ve anı denilince aklıma ilk gelen kitap Prof. Dr. Mina Urgan'ın “Bir Dinozorun Anıları” adlı kitabıdır. Türkiye yakın tarihinde birçok olaya tanıklık etmiş olan Urgan, yazdığı bu otobiyografik kitabında resmi tarih dışında kendi duygu durumu ve gözlemleri çerçevesinde de bilgiler vermekte ve bize o dönemler için farklı bir bakış açısı sunarak, zengin çıkarımlar yapmamıza olanak sağlamaktadır (Bkz. Belge 12). Mina Urgan'ın anılarını okurken, aslında İstanbul'un 1920'li yıllardan 1998'e kadar süren değişim ve dönüşümünü de gayet net bir şekilde görmekteyiz. “Bir Dinozorun Anıları” adlı kitap bu kapsamda; dönemin önemli şahsiyetlerini tanımak ve toplumun sosyolojik yapısında gerçekleşen değişimler, olaylar ve nedenleri hakkında hiçbir yerde olmayan bilgilere ulaşarak, günümüz toplumunu daha iyi yorumlayabilmemize katkı sağlayan önemli bir eserdir (Aydın, 2018:1).

BULGULAR

06 Mart 2018, 05 Mayıs 2018 ve 20 Kasım 2019 tarihlerinde Afganistan eski kralı Amanullah Han'ın İstanbul'da yaşayan en küçük kızı Prenses Naciye Doğan ile yapılan derinlemesine mülakatlar sonucunda, kendisinin anlatıları doğrultusunda ve daha önceden incelediğim, giriş bölümünde yer verdiğim elit kişi ve aileler perspektifinden yola çıkarak bazı bulgular elde etmiş bulunuyorum. Daha çok elit kişilerin duygu durumları, yaşananları süreç içerisinde ve sonrasında nasıl algıladığı, bakış açısı, neler hissettiği, yeni aile yapılanması ve sonrasında neler yaşandığı, bu doğrultuda hayatlarını nasıl idame ettirdikleri ya da idame ettirmek zorunda kaldıkları durumlar son derece dikkat çekicidir. Kral Amanullah Han'ın eşi Kraliçe Süreya o dönemde en az Amanullah Han kadar ülkesinin gelişmesi ve modernleşmesi için birçok çalışmaya katılmış ve eşini sonuna kadar desteklemiştir. Dönemin toplumsal yapısı ve içinde bulundukları şartları göz önüne aldığımızda kendisinin ne kadar cesur bir kadın olduğunu tahayyül edebiliriz. Araştırmalarım esnasında, elit sosyolojisiyle alakalı kaynak bulmakta zorlanmış olduğumu da belirtmeliyim. Bu da benim, elit sosyolojisi alanıyla ilgili bilimsel olarak yeterli araştırma yapıp, üzerinde yeterince düşünülmüş bir olgu olmadığı kanısına varmama yol açmıştır.

Elit kesim ile alakalı bilimsel araştırma ve çalışmaların az olmasının en önemli nedeni, elit dediğimiz kesime mensup bireylere ulaşp iletişime geçmenin kolay olmayışdır. Ayrıca kendi içlerine kapalı bir aile yapısına sahip olmaları, yani dışarıya kapalı olmaları da önemli faktörlerden biridir. Elit göçü/sürgünü de toplumsal yapının değişimine katkıda bulunacak kadar güçlüdür. Prof.Dr. Akile Gürsoy'un da ifade ettiği gibi, bunlar *“hacmi küçük ama anlamı büyük göçlerdir.”* (Gürsoy, 1998: 65) Bu zümreler, çoğunlukla rejim/iktidar değişikliği sebebiyle göç etmiş ya da göç etmek zorunda bırakılmıştır. Göç/sürgün yerlerinde yeniden hayata tutunmaya çalışmış ve yeni kimliğiyle uyum sağlama sürecine girmiştir. Ancak ne olursa olsun, aradan yıllar geçmiş olsa bile ülkelerinden kopmamıştır. Prenses Naciye Doğan örneğinde de olduğu gibi, can güvenliği tehlikesi ve yaşının ilerlemiş olmasına rağmen ülkesini her fırsatta ziyaret etmiş, Anavatani ile olan bağları dönemin zorlu şartlarından dolayı azalmış olsa da tamamen kopmamıştır.

1. GÖÇ/SÜRGÜN SÜRECİNİ HAZIRLAYAN OLAYLAR

Prens Naciye Doğan'ın mülakat sürecinde ilk anlatımı, babası Amanullah Han'ın ülkesi için yaptıkları ve ülkenin genel durumuyla alakalıydı. Atatürk'le babası Amanullah Han arasındaki iletişimden, babasının reform çalışmaları sırasında yaşadığı zorluklar ve engeller neticesinde başarısız olduğuna değindi. Ve babası Amanullah Han'ın ülkeyi terk etmek zorunda kaldığı sürece de değinen Prens Naciye Doğan, babasının eğitim alanında yaptığı yeniliklerden bahsederek, konuyu şu şekilde izah etti;

“Çocuklara yabancı burs verildi. Şimdi iki tane Loya Jirga var. Mektepleri açmaya gidiyor, kurdela kesmeye gidiyor konuşuyordu. Kızlar erkekler kadar önemlidir, diyordu. Yani böyle kadınlar ikinci plan değil. Onun için erkekler bursla dışarıya giderse, kızlar sadece Türkiye'ye gelebilir, çünkü Müslüman memleket. Sonra bir ayrıca bu kızlar Kandilli kız lisesi bunlara yatılı gidiyorlar çıkamaz ki.”
(Prens Naciye Doğan, 2018)

Prens Naciye Doğan'ın kızı Sayın Hümeysra Gücük Hanımefendi de, “Loya Jirga” dedikleri bir sistemden bahsederek, Amanullah Han'ın o dönem yapmaya çalıştığı yeniliklerin karşısında bu sistemi bulduğunu, ayrıca bununla da mücadele ettiğinden bahsetti. Dini kuralların hükmü neticesinde kız çocuklarının okumasının, özellikle de yurt dışına eğitim amaçlı gönderilmesinin karşısında olan Loya Jirga'nın, kız çocuklarının Türkiye'ye gönderilmesine ikna olmasında Türkiye'nin Müslüman bir devlet olması etkili olmuştur. Loya Jirga (Ulusal Meclis), Afganistan tarihinde çok eski dönemlere dayanan ve Afganistan'daki çeşitli dini, etnik ve kabile topluluklarının; özellikle ulusal kriz zamanlarında yeni bir anayasayı onaylamak, savaş ilan etmek, yeni bir kral seçmek, politik reformlar yapmak, ya da tarihsel olarak çok önemli durumlarda bir araya gelerek toplandıkları bir Ulusal Meclis hüviyetindeydi Loya Jirga'nın kararları resmi olmasa da, nihai olarak kabul edilirdi. Amanullah Han'da, 1928 yılında modernizasyon ihtiyaçları hakkında bu meclisi ikna ederek, toplumsal reformlara destek olmaları için Loya Jirga'yı toplamıştır. Ancak bu eylemi geri teperek, kralın devrilmesine sebep olmuştur (Bezhan, 2013: An Afghan Tradition Explained).

Bu bağlamda Türk ve Afgan kültürünün dini açıdan ortak değerlere sahip olması dikkat çekicidir. Hümeýra Gücük Hanımefendi'nin aktarımıyla;

“Yani ona da itiraz etti, Loya Jirga. Önce izin vermedi, ama sonra...sonra kabul etti. Müslüman memleket (Türkiye) ne yapıyorsunuz dedi? Hep mücadele vardı, yani kralla (Amanullah Han) Loya Jirga arasında” (Hümeýra Gücük, 2018).

Mollaların yenilik karşıtı olması da Amanullah Han'ı zor durumda bırakmıştır. Uzun bir dönem mollalarla uğraşmıştır. Yine dini sebepleri göstererek, yapılan yenilik çalışmalarına itiraz etmişlerdir. Prenses Naciye Doğan bu durumu şöyle aktardı;

“Ondan sonra cahil mollalar çok şiddetle itiraz ettiler. Kızlar mektebe gitsinler, ama sadece kızlar hanede okusunlar dediler. Hane ev demek. Ondan sonra medeni askerlik sistemini Türkiye'yi örnek aldılar” (Prenses Naciye Doğan, 2018).

Din faktörünün devlet yönetiminde bu kadar etkili olması, kitleleri bu denli etkisi altına alıp yönlendirmesi başlı başına araştırılmaya ve incelenmeye değer bir konudur. Mollaların tam bu esnada yeniliklere ve modernleşmeye bu denli soğuk bakarak karşı çıkmaları, ister istemez sekülerleşmenin önemini daha iyi kavramamıza neden olmuştur. Sosyolojinin bir bilim dalı olarak dine bakışı, sosyal fonksiyonlar açısından olmalıdır ve öyle de olmuştur. Dini doktrin olarak görülen olguları çürütmek ya da doğrulamak için sosyoloji kullanılmamıştır ve kullanılmamalıdır. Sosyoloji bilimi, hayatımızın merkezi konumunda çok önemli bir yere sahip olan dini; kültürel düzlemde, anlam içeriği üzerinden değerlendirmelidir (Özben, 2019: 235, 236).

Amanullah Han'ın Türklere olan yakınlığı, kendisini dil alanında da göstermiştir. Türkçe bilmesi bunun en önemli kanıtıdır. Neden Türkçe biliyordu? sorusuna Hümeýra Gücük hanımefendi ve Prenses Naciye Doğan şu şekilde cevap verdi;

“Neden Amanullah Han Türkçe biliyordu? O dönem, o dönem Osmanlı mesela Cemal Paşa, Cemal Paşa mı gelmişti? Cemal Paşa Afganistan'a gelmişti. Üç paşalardan biri. Enver Paşa değil de Cemal Paşa, işte Cemal Paşa da vardı. Askeri akademinin açılması,

Amanullah Han'ın eğitimi, kendi askeri eğitimi döneminde oldu. Dolayısıyla gelen bütün paşalardan, öğretmenlerden, Osmanlı öğretmenlerinden Türkçe eğitimi alıyordu. Dolayısıyla da Türkçe biliyordu” (Hümeyra Gücük, 2018).

“Şu sıralar buraya gelince Türkçe konuşmuş. Akademide okuduğu için, orda hocalar Türk olduğu için. Paşalar, askerler... Bir de İsmet vardı. İsmet Karadoğan. Bu yakışıklı İsmet deniyordu buna. O kadar yakışıklıydı ki. Ondan sonra ikinci Afganistan Ulusal Bankası'nın kurulması” (Prenses Naciye Doğan, 2018).

Afgan ve Türk, iki ayrı millet, iki ayrı kültür ve iki ayrı dil. Buna rağmen uzun yıllar boyunca çıkar çatışmasına girmeden, kardeşçe yaşamayı başarmış olan iki ayrı dünya. Gazneliler döneminden bu yana iyi ilişkiler kurmayı başarmış olan iki ayrı millettir Afgan ve Türk Halkı. Atatürk, Amanullah Han dönemindeki modernleşme çabalarına güçlü bir destek ve katkı sağlamışken, Amanullah Han'da Türkiye Cumhuriyeti'ni tanıyan ve ziyaret eden ilk devlet adamı unvanına sahip olmuştur. İki ülke arasında dostluk kurulmasının bir başka nedeni de; Türk Hükümeti'nin özellikle eğitim ve dil alanında Afganistan'a vermiş olduğu destek ve katkılardan kaynaklanmaktadır. Emir Habibullah Han döneminde (1901-1919), Mahmut Tarzi'nin çaba ve özel gayretleri neticesinde Türk öğretmenlerin Afganistan'a gelerek, çalışmaları yönündeki davetler başlamıştır. Mahmut Tarzi'nin daveti üzerine 1907 yılında Afganistan'a giden Türk eğitimci Mahmut Fazlı ve ekibi Afganistan Kralı Emir Habibullah Han tarafından özenle karşılanmış ve bu vesileyle yaptığı bir konuşmada bu eğitim desteğinin; Afganistan'ın güçlenmesine büyük katkı sağlayacağını, aynı zamanda Türkiye'nin de gücüne güç katıp, daha da görkemli hale gelebilmesini temin edeceğini belirtmiş ve başlattıkları eğitim destek politikaları hakkında oldukça önemli açıklamalarda bulunmuştur (Nazary, 2018: 19).

Gayet tabidir ki, Türkçe diline duyulan bu ilgi ve alakanın, aynı zamanda iki ülke arasındaki dostluğun daha da güçlenmesine vesile olduğu sonucunu çıkarmak mümkündür. Günümüzde Türkiye'nin Afganistan'a verdiği eğitim desteği ve Afganistan'ın da Türkçeye olan ilgi ve alakası halen devam etmektedir. 20 Eylül 2011 tarihinde Yunus Emre Enstitüsü ile Türk İş Birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) arasında kabul edilen bir protokole göre; Türkoloji projesi kapsamında gerçekleştirilmesi planlanan, Türkçenin farklı farklı ülkelerde

yaşatılması projesi Yunus Emre Vakfı'na devredilmiştir. Türkoloji projesiyle birlikte Türk Dili ve Edebiyatı / Türkoloji Bölümü ve Türkçe kursları için 51 üniversite ile anlaşma sağlanmıştır. Bu üniversiteler arasında Afganistan Kabil Devlet Üniversitesi de bulunmaktadır (Nazary, 2018: 29).

Hemen hemen her alanda yenilik yapmaya çalışan Amanullah Han'ın; dönemin ekonomik, siyasi, kültürel vb. şartları da değerlendirecek olduğumuzda oldukça ileri görüşlü ve cesur kararlar veren bir lider olduğunu söyleyebiliriz. Para birimi ve ağırlık ölçülerinin değiştirilmesi gibi kökten değişiklikler yapmıştır. “Rubai” olan para birimi “Afgani” olarak değiştirilmiş, bölgesel olan para biriminin tamamı “Afgani” olarak adlandırılmıştır. Tüm bu yenilik çalışmaları İngilizlerin kışkırtmalarına rağmen yapılmıştır. Bu hususta Prenses Naciye Doğan, babasının karşı karşıya kaldığı İngiliz tehlikesini de şöyle aktarmıştır;

“Çünkü İngiliz’in forsu çoktu. Hatta bazı bu ...yapan İngiliz’in adamı. Saka yani suçu. Suçu satan bir adam. Zavallı yapıyor, o da bilmiyor çok cahil. Ama o bir oyundu. Nadir Han sonra tahtı aldı. Aslında Nadir Han’la beraber İngilizler konuşmuşlar. Nadir Han babamın bir generaliydi. Sefir oluyor Paris’te. O iktidar diyor...Biz Amanullah Han’ı istemiyoruz...Hindistan kışkırttıyor. Onlar da bunu görünce, istiklal aldı filan onlar da...isteyecekler. Onun için bu adamı istemiyoruz. Amanullah Han’ı istemiyoruz. Nadir Han’la bir oluyorlar. O zavallı hani saka satan suçu mu ne?.. O’nu sonra öldürüyorlar. Ve Nadir Han padişah oluyor. Yani o bir oyun yaptı”(Prenses Naciye Doğan, 2018).

Prenses Naciye Doğan, her ne kadar o süreçte değil de göç ettikten sonraki süreçte dünyaya gelmiş olsa da, olaylara son derece hakimdi. Okuyan, araştıran, derinlemesine düşünebilen ve yakın akrabaları (kardeşleri, annesi, babaannesi vb.) sayesinde olayları birinci ağızdan dinleyen birisi olarak, Türkçeye tam hâkim olamasa da akıcı bir şekilde aktarabildi. Afgan toplumunun Türkiye gibi olmadığını, Türkiye’de Atatürk’ün yaptığı devrimlerin başarılı olmasında ki diğer bir faktörün ise; Tanzimat döneminde yapılan yeniliklerin Türk toplumunun alt yapısına sağladığı büyük katkılar olduğunu dile getirdi. Buna karşılık, kral olan babasının yapmaya çalıştığı yeniliklerden bahsederken, halkı için çok çalıştığı, ancak toplumun henüz buna hazır olmadığını, bu dönem sürecinde babasının bunun farkına varmadan acele edip, ülkenin sosyolojik yapısını iyi analiz etmeden

harekete geçtiğini ve Atatürk'ün kendisine verdiği tavsiyeleri dinlemediğini aktardı. Böylelikle toplumlarda yenilik ve gelişmişlik için yapılan devrimin ilk şartının zamanlama ve toplumu doğru analiz edip, ona göre hareket etmek olduğuna da vurgu yapmış oldu. Prenses Naciye Doğan, babasının yapmış olduğu ve yapmaya çalıştığı yeniliklerin, din toplumu olan Afganistan açısından oldukça radikal olduğunu ve ayrıca mollalarla beraber İngiliz'lerinde kışkırtması sonucunda yapılmak istenen devrimin başarıya ulaşamadığından da bahsederek, konuşmasına şu şekilde devam etti;

“Tavsiye aldı. Onları dinlemedi maalesef. Atatürk bazı şeylerde dikkat etmesini söyledi. Atatürk'ün verdiği tavsiyeleri dinlemedi. Türkiye gibi değil. Türkiye Avrupa gibi yaşıyor. Çok dinler var Osmanlı'dan gelen. Afganistan tam ortada, yanında bir Rus korkunç, altında İngiliz çok sıkışıyor. Yani insanlar hep aynı değil. Hep söylüyordu Atatürk” (Prenses Naciye Doğan, 2018).

Amanullah Han modernizasyon programını oldukça kapsamlı düşünmüştür. Tasarladığı modernizasyon programı; merkezi sisteme sahip ülkeler de bile, uygulaması, kabul ettirebilmesi oldukça zor bir yapıya sahiptir. Kaldı ki Afganistan o dönemde çoğunlukla, merkezi olmayan, kabilelerden oluşan, kırsal bir ülke konumundaydı. Reformlarını ülke genelinde uygulayabilmesi için Atatürk gibi modernizasyon programına güvenebilmesi ve ayrıca gerekli merkezi bürokrasinin de oluşturulması şarttı (Chua, 2013: 41). Ancak Amanullah Han'ın modern bir kafa yapısı ve modern bir siyasi görüşe sahip olması bu projenin tamamlanması için yeterli olmamıştır. Ülkesine duyduğu büyük sevgisiyle onun geri kalmışlığını hazmedemeyip bir an önce kurtarma çabaları, acele etmesine sebebiyet vermiştir. Bunun sonucunda da; net düşünememiş, kararları bulanıklaşmış, ve teoride bildikleriyle hareket etmiş, aslında uzun vadede gerçekleşmesi gereken reformların bu kadar kısa sürede hayata geçirilmesinin doğru olmadığı uyarılarına rağmen, yeterince öngörülü hareket edememiştir. Prenses Naciye Doğan, babası Amanullah Han'ın, ülkede yaşanan kriz ortamı ve sonrasında yaşanabilecek daha da korkunç olaylar nedeniyle, hem kendi ailesi hem de halkının can güvenliğinden endişelenmesinden dolayı Afganistan'ı mecburen terk etmek zorunda kaldığından bahsederken şunları söyledi;

“Sürgün değil, tabi tehlikeli, çünkü bir inkılap oluyor orda...”bir de çocuklar var...annesi, karısı, çocuklar, annesi, bir de kardeş var. Küçük o da on beş yaşında. Çok yaş farkları var. O zaman evvela Kandahar’a gidiyor..yolluyor ailesini. Sonra kendi bakıyor ki....bayağı bir şey oluyor, herkes öldürülüyor filan, gidiyor daha da ordan Hindistan’a gidiyor. Hindistan’a gitmeden önce...orda tabi herkes, üzülen de çok tabi. Arkadaşları, etrafı. Dedi ki O, ben dedi ben ayrılıyorum. Ben ayrılıyorum. Neden devam... bilhassa bir grup etniği var ya, Hazara, çekik gözlü Çin’e yakın, onlar çok bağlı Amanullah Han’a ve diyorlar ki niye devam... edelim biz buradayız devam edelim savaş. Kendisi diyor ki, artık benim tahtım kan üzerine kurulmasın. Afgan kan üzerinde oturmak istemiyorum.” (Prenses Naciye Doğan, 2018)

2. AİLE BİRLİĞİ

Prenses Naciye Doğan’ın anlatımından; ülkeyi terk etme kararını aldıktan sonra, ailenin ne yapacağını bilmeden şaşkın bir durumda olduğunu, çocukların ise henüz küçük yaşta oldukları için büyüklerin yaşadığı üzüntüden farklı olarak, bu süreçte yaşananları birer macera gibi gördüklerini çıkarmak mümkündür. Ayrıca, asıl yükün büyüklerde olduğunu; “Ne yapacağız? Bundan sonra nerede ve nasıl yaşayacağız?” gibi soruların cevaplarını, doğal olarak büyüklerin bulmak zorunda kaldıkları da görülmektedir. Çocuklar da muhakkak belli oranda etkilenmiş olmalıdır, ancak onlar belki de bir süre sonra çocuk ruhu ve çocuk aklıyla; kendini ve bilincini koruma içgüdüleriyle, olayları birer oyun ve gibi, macera gibi görme eğilimindelerdi.

“... çocuklar macera gibi bir şey görüyorlar...O zaman çocuklar daha çocuktu, her şey oyun gibi geliyordu. Ne hissetti bilemem...” (Prenses Naciye Doğan, 2018).

Hafızanın da yazılı resmi tarih kadar değerli ve incelemeye değer olduğu aşıkardır. Yazılı tarih/kültür örneklerinde; nasıl ki toplumun tamamı tarafından kabul edilmiş harfler gibi, birtakım sembollerle bilgi yapıp, gelecek nesillere aktarılması sağlanıyorsa, sözlü tarih/kültürde de bilgi aktarımı için birer araç olan bu sembollerin yerini hafıza almaktadır. Yazılı tarih/kültürde hafızanın yeri ve önemi de araştırmaya değer bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Schick, 2011:14).

Aile, yaşadıkları bu göç olayından sonra, bağlarını koparmadan hayata tutunmaya çalışmış. Mecburen yaşamak zorunda oldukları kısa ayrılıklar dışında, bu süreçte tam aksine birbirlerine daha sıkı bağlarla bağlanmışlardır. Hindistan sonrası aileyi, o dönem krallıkla yönetilen İtalya'ya Kral III.Victor Emmanuel'in özel olarak davet etmesi; ülkelerin birbirlerine yakın buldukları hanedan üyelerini kendi ülkelerine kabul etmelerinin, seçici özellikte ki etmenlerden birini oluşturduğunu düşündürmektedir. Prenses Naciye Doğan röportajında; bu davet üzerine gittikleri İtalya'da, oldukça güzel karşılandıklarını, krallık tarafından dört dörtlük ağırlandıklarını ve çocukların eğitimi için gereken her şeyin en güzel şekilde yapıldığını aktardı.

Fotoğraf 4- Victor Emmanuel, III. İtalya Eski Kralı (1869-1947)

Kaynak (<https://www.britannica.com/biography/Victor-Emmanuel-III>) Erişim Tarihi 01.27.2020

“Sonra İtalyan Kraliçe demiş ki; soruyorlardı çocukları nereye verelim diye? Dedi, en güzel okul Floransa'da kolej, yani yatılı. Çok güzel, her şey öğretiliyor. İyi, disiplinli. Bütün aristokrasi orda okuyor. İyi aile çocukları. Bir şato gibi bir okuldu ve tesadüf Allah'tan beni götürmediler oraya. Ben normal devlet okulunda okudum” (Prenses Naciye Doğan, 2018).

Elbette ki, hayata tutunmaları, coğrafi değişiklik ve uyum aşamaları sorunları karşısında ilk etapta yaşadıkları bu zorlukları, İtalyan Kraliyet ailesinin desteği sayesinde daha kolay atlattıkları da yadsınamaz bir gerçektir. Sıradan

ailelerin yaşadığı zorluklarla karşılaştırılınca, eğer ki kendi aileleri gibi bir hanedan ailesinden destek görmeselerdi, çok daha travmatik sonuçlarla karşılaşabilirlerdi. Alışlagelmiş bir konfor ve güç, onları diğer sıradan insanlardan ayırmış, yapay bir yaşam tarzı içine hapsedmiştir. Sıradan bir ailenin göç etmesi ya da sürgün edilmesinin her ne kadar kendine has zorlukları varsa da, aslında elit yönetici aileler bu durumdan, çok daha derinden etkilenmiştir.

“Sonra Roma’ya gittiler. Zor tabii... Tabii lisan bilmiyorlar, bir hoca buldular, O ders veriyordu. İtalyanca ders veriyordu. Gramofon vardı o zaman. O zaman bu plaklar vardı, tekrar ediyordu. Yatılı okula gittiler. Muhakkak ki üzüyorlar. Babaannem bilhassa, ama kızlar işte okul başladılar sonunda. Yatılı okula gittiler. Gece dönüyorlardı iyice öğrenmek için. İtalyanlar o zaman bilhassa çok misafirperverdiler. Çok saygılıydılar. O zaman kraliyet İtalya’da da vardı. Onun için bir krala çok hürmetler filan. Afganistan’ı ilk tanıyan İtalya. Bir sefir geliyor, karısı, bir de arkadaşı. Bu arkadaşı bir prensesi. İtalyan bir prenses, düşünün, o zaman böyle bir prenses Afganistan’a kadar geliyor. Ve şimdiki Paula var ya Kraliçe, duydunuz mu? Belçika’da bir kraliçe vardı çok güzel. O Paula bu günkü Kral’ın annesi oluyor. İtalya’ya gittiği zaman O İtalya’daydı ve bütün aristokrasiyi, bütün sosyeteği tanıştırdı. O zaman İtalya’da papa aristokrasi vardı, Kral aristokrasi vardı. Onun için çok içine girmişlerdi. Aristokrasinin içinde bir kucaklaşma oldu, arkadaşlık oldu, kaynaşma oldu. Hep davetler filan. Onun için güzel geçti hep, ama içlerinde başkaydı” (Prenses Naciye Doğan, 2018).

Prenses Naciye Doğan’ın “kucaklaşma oldu, arkadaşlık oldu, kaynaşma oldu, güzel geçti hep” dedikten sonra “ama içlerinde başkaydı” demesinden aslında; vatanlarından ayrılmanın, alt üst olan yaşantılarının, her ne kadar düzene girmiş gibi görünse de içlerinde hep koskocaman bir boşluk hissi olduğunu ve hep bir yanlarının eksik ve buruk olduğunu da anlayabiliyoruz. Göç/sürgün olgusu ilk etapta sadece mekânsal olarak yer değiştirme olarak görülse de, aslında yaşamlarında sosyolojik ve psikolojik manada derin izler bırakacak kadar sarsıcı olmaktadır. Toplum nezdinde sahip olduğu statüsü değişmiş ve alışık olmadığı yeni bir rolle karşı karşıya kalmıştır. Bu statü değişimini benimsemede birtakım zorluklar yaşanmakta ve bu da uyum aşamasında ciddi problemlere neden olmakta, etkisi yıllara yayılarak, uzun vadede çok fazla sarsıcı olabilmektedir. Terk etmek zorunda kaldıkları yurtlarına/vatanlarına daima özlem duymaktadırlar. Yersiz, yurtsuz olarak yeni bir statü inşa etme çabaları, içinde bulundukları durup

düşünmek ya da yas tutmak durumunda olan ruh hallerini yaşamalarını dahi neredeyse ellerinden almaktadır. Özellikle zorunlu göç sonrası yersiz yurtsuz kalan göçmenlerin travmatik bir şekilde yabancılaşması, aidiyet ve kimlik krizini de kaçınılmaz kılmaktadır. Bu bağlamda göç/sürgün olgusunun toplumsal yapıda oluşturduğu anomilerin sosyolojik ve psikolojik gerçeklik üzerinden ele alınması gerekliliği, hem göçün etkilediği toplum açısından hem de bizzat göçü yaşayan insanlar için son derece ciddi bir gerekliliktir (Çakmak, 2018: 355, 363).

3. GÖÇ/SÜRGÜN SONRASI YAŞANAN OLASI DEĞİŞİMLER

Göç/sürgün sonrası yaşanan olası durumlar, biraz da göç etmek zorunda kalınan bölgenin şartlarına bağlıdır. Birdenbire farklı bir bölge, farklı kültür, farklı siyasi ve ekonomik durumun içinde bulmuşlardır kendilerini. İşte bu şartlar altında, yeni yaşamlarına adapte olma ya da olamama durumları baş gösterir. İster istemez bulundukları ülkenin siyasi, ekonomik, sosyolojik, askeri vb. tüm alanlarında yaşanan değişimlerden etkilenmişlerdir. Öyle ki bu durum Prenses Naciye Doğan örneğinde olduğu gibi, geleceklerine de yön verecek seviyeye ulaşmıştır. İtalya’da modern kabul edilen bir ortamda İtalya Kraliçesi’nin Amanullah Han ve ailesine göstermiş olduğu misafirperver ve sahiplenici tavırları ve ayrıca Prenses Naciye Doğan’ın da özellikle belirttiği gibi, Amanullah Han’ın da eğitime vermiş olduğu büyük ehemmiyet neticesinde, ailenin çocukları güzel bir gelecek için özenle seçilmiş okullarda okumuş ve geleceğe yönelik sağlam adımlar atmışlardır.

“Kraliçe Elena yönlendirdi. İtalyan kraliçesi. Asıl Karadağlıydı. Çok uzun boyluydu. Güzeldi. Onlar da bize düğüne geldiler. Ben de kuyruğunu tutuyordum. Biz de beyaz elbise giydik. Bütün Roma’daki sosyeteye, yemek davet bahçede. Evvela sadece kral ve kraliçeye. İkinci gün yemek bütün Roma’daki sosyeteye” (Prenses Naciye Doğan, 2018).

Daha sonra İtalya’nın yönetim şeklinin değişmesiyle (Palma, G. D. 2020), Krallık’tan Cumhuriyete geçiş sürecinde yaşadıklarının da geleceklerinin şekillenmesinde büyük rol oynadığı görülmektedir. Çocuk gözüyle algıladıkları; her şeyin yolunda gittiği sıralarda ani bir değişimle yaşanan travmalar, bunun sonucunda büyüklerin hal ve hareketlerindeki değişimler ve tüm bunların

gözlemlenmesi sonrasında, belleğinde bir ömür boyu saklayacağı anılar olarak kayda geçmiştir. O günleri anlatırken Prenses Naciye Doğan şunları söyledi;

“O zaman vaziyet çok kötüydü. Ben o zaman büyüdüm. Sonra Cumhuriyet oldu. Annem babam çok üzüldüler. Artık İtalya’yı sevmiyoruz. Kralımız gitti. Tabi o bitti zaten, harp esnasında dans mans bitti. Yasak etti Mussolini, dedi ki artık hiç kimse, saraylarda böyle hiçbir yerlerde eğlence yok, haklı olarak. Biz yiyecek bulamıyorduk. Roma çok kötüydü. Sonra ben sekiz yaşındaydım, gittikçe zayıflıyordum. Akşam yemeğimiz bir ekmek ve bir zeytinyağı. Sonra yatak odamıza gidiyordum, İndia (benden bir yaş büyük) yatıyordu. Uyuyamıyordum açlıktan diyordu. Gel dedi. Sana bir davet yapayım, yemek vereyim. Havada yemek yok hayali. Ne istiyorsun. Ben dedim: bir sufle, peynirli sufle, bir de patates kızartma; doyuyorduk, psikolojik olarak. Böyle yatıyorduk, uyuyorduk” (Prenses Naciye Doğan, 2018).

Prenses Naciye Doğan, Türkçe dil bilgisinin zayıf olmasına rağmen bunları aktarırken, sergilediği duygu durumu, söylediği sözlerden çok daha fazlasını ifade etmiştir. Kümbetoğlu’nun dediği gibi, niteliksel veri analizi de bunu gerektirmektedir. Analiz oluşturma sürecinde; anlamlar, algılar ve inançlar ön planda olup, bunların üzerinde çalışılmaktadır (Kümbetoğlu, 2017: 151).

4. GÖÇ/SÜRGÜN SONRASI UYUM

Prenses Naciye Doğan, İtalya ya göç edip yerleştikten sonra İtalya Kral ve Kraliçe’sinin misafirperverliği sayesinde rahat ettiklerini, ancak daha sonra dünyada ve İtalya’da değişen siyasi yapı sonrasında, bunun kendisi ve ailesi için hiç iyi olmadığını, sıkıntıların baş gösterdiğini aktarmıştır;

Sonraaa 1940’a kadar rahattık. İkinci Dünya Harbi başladı. O zaman bayağa hayat biraz sıkıntılı herkes için. O dönem çok zor. Büyük bir aile, kalabalık. Annem neralere gidiyo du? şey için, gıda bulmak için. Yağ mesela, zeytinyağları. Köye gidiyordu. Arabası var, şoförü var tabi. Çok güzel bir villamız vardı (Bkz. Fotoğraf 4). Yani öyle fakir falan değildik. Ama gıda bulmak çok zor oldu. Ben ve İndia, ismi İndia zayıfladıkça zayıflıyorduk. Çocuktuk çok... (Prenses Naciye Doğan, 2018).

İlk önce elit kesimde başlayan bu değişim ve dönüşümün sonrasında gelen göç ya da sürgün olgusuyla birlikte düşünecek olduğumuzda, kırılma noktasının bu

esnada başladığını, elit yönetici ailelerin göçü sonrası değişimin başladığı, ardından da kitlesel göçlerin meydana geldiği tespitlerinde bulunabiliriz. Uyum aşamasının ilk önce dil ile başladığını düşünmek yanlış olmaz. Gidilen ülkenin dili ile sizin ana diliniz çok farklı. Dil her şey demektir, özünüz demektir. Sizi siz yapan anadilinizdir. İnsanlar anadilinde düşünür, espri yapar, küfreder. İnsanları bir arada tutan en önemli olgulardan da biri de dil birliğidir. Dil insanın yaptığı ya da yapmak istediği eylemlerine ses olur, rehber olur. Uluslararası ilişkilerden tutun da özel insan ilişkilerine kadar oldukça büyük bir öneme sahiptir. Pek çok hal ve durum dil sayesinde güçlenir, etkili hale gelir. Bunun tam tersi durumlarda ise, insan ilişkilerinde kopma ya da uyum sorunları görülmesi kaçınılmazdır (Fischer, 2010: 173). Ülkesinden ayrılarak tamamen farklı dil ve kültürde yaşayan başka bir ülkeye göç etmiş insanlar için uyum süreci mutlaka olacaktır. Prenses Naciye Doğan, İtalya'ya zorunlu göç edilmesinden sonra ailesinin yaşadığı uyum aşamasını şöyle dile getirmiştir;

“Babaannem hiç çıkmazdı odasından. Hep ah, oh diye diye. Tabi onu da aldı, anneyi bırakamaz ki. Küçük erkek kardeşi vardı. Kız kardeşi vardı. Habibullah Han zamanında haremlilik vardı. Osmanlıda da vardı o zaman. Ama bu babaannemin oğlu en son. Onun için Onu da aldılar. Çok küçüktü. 15 yaşında bırakılmaz ki Afganistan'da. Almanca okula gidiyordu O, babaannem onu Almanya'ya götürdü ve orada okuttu... Ben doğdum, inanin kimi üniversite, kimi...valla hepimiz bir şey olduk. Hepimiz evet. Çünkü babam çok önem veriyordu eğitim. Hatta diyordu kuranda eğer ilim Çin'de varsa Çin'e kadar gidin. Yani çok güzel bi başlangıç oldu. Sonra ben doğdum. İtalyanca öğrendim ben. Abla benim büyük kardeşler lise artistik okudu. (Fen, edebiyat ve sanat) Sanat o kadar önemli ki sanat yapan lise de var İtalya'da. Bütün aristokrasi orda okuyor. Ben normal devlet okulunda okudum. Yani oraya kaç sene hatırlamıyorum. Roma'ya döndüler. Lise artistiko bitirdiler. Amana evlendi, Abeda evlendi. Erkek kardeşlerim bir koleje gittiler. Hep Kral diyordu sonra dönersin Afganistan'a. Bir asker okul ...İkisi büyük abim devam etti. subay oldu. Küçük abim şimdi ama liseden sonra İkinci Dünya Harbi çıktı ya bıraktı ve normal okuluna döndü. Beş sene harp oldu. Vatandaş değildik. İtalyan pasaportu vardı. Diplomatik pasaportu vardı. Diplomatik pasaport büyükelçilere ve önemli şahsiyetlere verilir” (Prenses Naciye Doğan, 2018).

Göç aşamasında henüz çocuk olan prens ve prensesler, büyüklerinden çok daha farklı algılamışlardır yaşananları. Amanullah Han'ın eğitime verdiği önemin derecesini ülkesinde eğitim alanında yapmaya çalıştığı reformlardan anlayabiliriz.

İleri görüşlü ve modernite yanlısı olduğu ayan beyan ortadadır. Her ne kadar ülkesi için yapmaya çalıştığı yenilikler başarıya ulaşamasa da, bu özelliği sayesinde; çocuklarını yetiştirirken ve Onlar için okul seçimlerinde bulunurken özenli davranıp, yönlendirici olması sonucunda, ailesine iyi bir gelecek inşa etme konusunda önemli kazanımlar temin etmiştir. Prenses Naciye Doğan'ın anlatımlarından da anlaşıldığı gibi, üst düzey insanların çocuklarının gittiği okullarda okumuşlardır. Her şeye rağmen çocuk gözüyle değerlendirmişlerdir tüm bu yaşananları. Aile büyükleri çok daha büyük travmalar yaşarken bile, ailenin bir arada kalması ve Onların geleceklerinin garanti altına alınması için son derece özenli davranmış, gereken her türlü fedakârlıkta bulunmuş ve okulları süresince çocuklarından ayrı kalmayı (yatılı okul) bile göze almışlardır. Birdenbire içinde bulundukları statü değişip, yaşamları alt üst olmuş olsa da, bu travmatik durumdan bir an önce sıyrılıp, yaşama tutunmak zorunda olduklarının farkında olmuş ve bu yönde hareket etmişlerdir. Zorunlu göç gibi travmatik bir olaydan sonra, sadece travmayı direkt yaşamış olanlar değil, aynı zamanda onların yakın çevreleri de bu durumdan olumsuz etkilenebilmiştir. Göç eden kişilerin maruz kaldıkları olumsuzlukların, ikinci kuşak diye adlandırılan göçü yaşamamış olan çocuklarını da etkilemesi göçün bir başka önemli boyutudur. Yapılan deneysel ve klinik çalışmalar, yaşanmış travmanın çeşitli mekanizmalar aracılığıyla bir sonraki kuşaklara aktarımının da mümkün olmaktadır (Kahraman, 2015:9). Zorunlu göç sürecinde ve sonrasında yaşanan travmalar, insanların hafızalarında, duygularında ağır izler bırakabilmektedir. Ancak bu etki kişiden kişiye değişiklik gösterir. Göç deneyimi sonrası travma yaşamış ebeveynler, bu travmayı ikinci kuşağa aktarabilmektedirler (Özgür, 2019:13).

Çocuklar korunması, kollanması gereken gruplara girerler, ve kendi gelişimlerini tamamlarken, toplumun gelişimine de katkıda bulunurlar. Bireylerin yetişkin olduklarında toplum içinde sergiledikleri sevgi ve nefret gibi duygulardan tutun da, aile içi ilişkiler, çevreyle olan iletişim ya da iletişim kopukluğu, uyum sorunları ve meslek seçimleri gibi birçok unsurun, nasıl bir çocukluk dönemi geçirildiğiyle alakalı olduğu rahatlıkla söylenebilir (Bilgin, 2014: 136). Prens ve prenseslerin aklında kalanların ise daha çocukça şeyler olduğunu söyleyen Prenses Naciye Doğan, kardeşlerinin o süreç için anlattıklarını şu sözlerle ifade etmiştir;

“Anlattılar tabi, ama çocuk gibi. Mesela ablam diyor ki, ayy Hindistanı hiç unutmam. Ne kadar güzel o şey...Şeker kamışları, her yerde şeker kamışları. Öyle şeyler hatırlıyor. Çok tatlı bir şey şeker kamışları. Büyükler üzüldü. Tabi o muhakkak” (Prens Naciye Doğan, 2018).

Çocuk yaşta göç etmek zorunda kalan bireylerin kimlik oluşumu sürecini etkileyen bir diğer gerçeklik ise geçmiş yıllara ait anılardır denilebilir. İnsanların geçmiş dönemde ve bilhassa çocukluk döneminde yaşadığı tüm anıların, hayat hikayesini şekillendirmede oldukça önemli bir etkiye sahip olduğu gerçekliği ile karşılaşırız. Erken dönem diye tanımladığımız bu çocukluk anıları, bireylerin ileriki yaşantısında ki benlik oluşumu üzerinde büyük bir tesire sahiptir. Kim olduğunu bilmesi, toplum içindeki yerini anlayabilip yorumlayabilmesi, hayatının geri kalan kısmını inşa etmesi açısından yönlendirici olmaktadır (Çavuşoğlu, 2014: 19).

Göç gibi, insan grupları üzerinde büyük travmalar yaratabilecek bir olgu için en riskli gruplardan biri de çocuklardır elbette. Ancak göç şekli ve niteliği, göçmenin statüsü, göç edilen ülkenin koşulları vb. etmenler göz önüne alınacak olursa, bu travmanın yaşanma katsayısı üzerinde farklı farklı derecelendirmeler yapılabilir. Bu nedenle denilebilir ki, her göç kendine has özelliklere sahiptir. Göçmenin yaşı, cinsiyeti, etnik kökeni, göç ettiği ülkenin koşulları ve neden sonuç ilişkileri gibi faktörler ışığında incelemeye tabi tutulduğunda görülecektir ki, her bir göç birbirlerinden çok farklı ve kendi çapında biriciktir (Çavuşoğlu, 2014: 24, 25).

5. VATAN SEVGİSİ/HASRETİ

İster elit, ister sıradan vatandaş olsun herkesin ortak ve hassas olduğu bir konudur Vatan. Prens Naciye Doğan gibi vatanında doğup büyüme dahi, nerdeyse her zorunlu göçmen, yine de içten içe hasret duyup, en azından ata topraklarını merak etmektedir. Göç/sürgün durumlarında bu duyguyu hissetmek kaçınılmazdır. Ne kadar refah içinde yaşanırsa yaşansın, kalbinin, beyninin bir köşesinde vatani için duyulan hasret ve sevgi mutlaka olacaktır. Ayrıca; herhangi bir durumdan, yerden ve kişiden mahrum edilme duygusu, bu hissi daha da körüklemektedir. Konuşurken Prens Naciye Doğan'ın sözlerinde; nasıl, niçin ve ne yaşanmış olursa olsun Vatanı Afganistan'dan bahsederken, seneler geçmiş

olmasına rağmen, daha dün yaşanmış gibi ve hatta halen bir şeylerin değişebileceği umudunun varlığını hissettim. İlerlemiş yaşına ve Afganistan’da can güvenliğinin korumalar sayesinde sağlandığı tehlikeli şartlara rağmen 2019 Yılında Afganistan’ın bağımsızlığının 100. Yıl kutlamalarına davet edilmesi üzerine, hiç tereddüt etmeden vatan topraklarına gitmiş ve kutlamalara sevgi gösterileri içerisinde katılmıştır. Prenses Naciye Doğan ilkokulda yaşadığı bir anısını ise şu cümlelerle aktarmıştır;

“Bir usul vardı, her gün bir şey yazılacak kompozisyon. Kendin yapıyorsunuz, öğretmenle yapmıyorsunuz. Ne isterseniz yazın. Ama bir gün öğretmen, o zaman İtalya harp ediyor falan, vatanınız nasıl hissediyorsunuz, onu yazın dedi. Vatanınız nasıl hissediyorsunuz. Ben “vatan” yazdım. Ben asla vatanımı tanımıyorum, sadece fotoğraflardan görüyorum. Böylece devam ettim dokunaklı... Tabi ki ben İtalya’yı çok seviyorum ikinci vatanım gibi. Ama o anda ben tanımıyorum ki. Hoca çok üzüldü. Birkaç tane fotoğrafları görüyorum. Annem ve babam gözyaşı döküyorlar o fotoğrafları görünce. Öğretmen beni müdüre götürdü, bu çok güzel dedi. Ve bunu eve götürdü, okudu. Bir de baktım annem bir tarafta ağlıyor, babam bir tarafta. Çok dokunaklı oldu” (Prenses Naciye Doğan, 2019).

Bir millet için vatan demek sadece toprak parçasından ibaret değildir. Çok fazla anlam yüklenmiştir ona. Kendini ait hissettiği, kendine has değerler sisteminden oluşan, bireyi dağılmaktan, değersizleşmekten, yalnızlaşmaktan, anlamsızlaşmaktan kurtaran, sınırları kendi öz benlik değerleri ile çizilmiş, kendilik özelliğinin doğduğu ve aslında yeniden doğuşun simgesidir Vatan. Bu sınırlar ve çizgiler içerisinde kuşatılmış, içinde yaşayanları sarıp sarmalayan, kapalı ve korunaklıdır. Bu özelliğiyle; tıpkı bir anne gibi koruyucu ve kollayıcıdır (Eliuz, 2010: 65).

Bunların dışında Prenses Naciye Doğan’a, kendinizi hangi hanedanlığa daha yakın hissediyorsunuz diye sorunca, İtalya cevabını verdi. Çocukluk ve ilk gençlik yıllarının geçtiği İtalya. Tabi orada okudu, oranın dilini öğrendi. Ailesinin yaşadığı sancılı göç sürecinin büyük bir kısmını yaşamadığı için, ailenin en şanslı üyesinin Prenses Naciye Doğan olduğu söylenebilir bu konuda. Türkiye’yi ve

Türk'leri de seviyor olmasına rağmen, hanedanlık diye sorulunca hiç tereddüt etmeden İtalya cevabını vermiş. Ve devamında açıklama getirmiştir;

“İtalya da çok seviyordu bizi. Zaten Kral davet etti, gelin İtalya'ya diye. Ve hep çok fevklade...yani Afganistan ayrıldıktan sonra ilk davet eden, telegraf yazan İtalyan Kralı ve Kraliçe...Onlar davet etti bizi ...Nereye gideceğini bilemedi bir aile, ben o zaman yoktu. Roma'da doğdum bi kere ve büyüdüm. Tarzi ailesi vardı. Annemin babası, annesi, ve onların çocukları. Buraya (Türkiye) geldiler. Onlar buraya geldilerŞimdi buraya çoktan alıştım, artık burda hani dersiniz ki niye İtalya'ya dönmüyorsundur. Dönmem” (Prenses Naciye Doğan, 2018).

Evlilik yoluyla Türkiye'ye gelip, sonrasında da yerleşen prenses Naciye Doğan, 60 yıldır Türkiye'de İstanbul'da yaşamaktadır. Annesinin ailesinin, göç aşamasında neden Türkiye'yi tercih ettikleri sorusu karşısında şu cevabı vermiştir;

“Çünkü annemin babası Türkiye'yi çok severdi. Daima çok seviyordu, çok bağlıydı...O dönem İtalya'ya davet edildi babam. Babam sonra telegraf yazmış Atatürk'e ve bu da arşivlerde var. “Benim hanımın ailesi İstanbul'a gelmek üzere, size. Müsadenizle sizde onları bi bakarsınız...Ve onlar, onları Atatürk davet etti Moda Palas'ta, babaları gelinceye kadar. (Mahmut Tarzi daha sonra İran'dan geliyor Türkiye'ye) Mahmut Tarzi gelinceye kadar...Yani dinledi babamı (Amanullah Han'ın Atatürk'e çektiği telgraf sonrası Tarzi ailesini kabul etmesinden bahsediliyor) telegrafi aldı...Onlar buraya (İstanbul) yerleşiyorlar. Hatta belki tanırırsınız, bir oğlu şöyle evlendi, Pakize Tarzi...” (Prenses Naciye Doğan, 2019).

Amanullah Han ve Atatürk arasında oluşmuş olan dostluğa istinaden, Amanullah Han, göç ettiği esnada ailesi İtalya Krallığının daveti üzerine İtalya'ya göç etmiş; ancak eşi Kraliçe Süreya'nın ailesi, yani Tarzi ailesi için Atatürk'e telgraf çekerek İstanbul'a geleceklerini, onlara sahip çıkılması için ricada bulunmuş ve bu ricası Atatürk tarafından kabul edilmiştir. Atatürk'ten davet beklemeden eşinin ailesi için ricada bulunması da ayrıca dostluklarının ileri seviyede olduğuna işaret etmektedir. Tarzi ailesinin Türkiye'yi neden tercih ettiği sorusuna Prenses Naciye Doğan'ın kızı Hümeysra Gücük Hanımefendi ise farklı bir bakış açısıyla, şu cevapları vermiştir;

“Tercih evet ama, işte bu telegrafa bağlı olarak, telegrafa cevaben... Yani Türkiye buyrun gelin bu tarafa demedi. Mesela İtalya gelin dedi. Türkiye gelin demedi Tarzi ailesine. Amanullah

Han telegraf çekti. Hani alakadar olun geliyorlar. Biraz hafif bir fark oldu.Sosyolojik olarak” (Hümeysra Gücük, 2019).

6. TÜRK-AFGAN DOSTLUĞU

Ortak tarihi geçmişimiz ve ortak tarihi yaşanmışlıklar sanki bugüne sirayet etmiş gibi Prenses Naciye Doğan, Amanullah Han’ın 1928 yılında Türkiye’yi ziyaretinden kısa anekdotlarla aktarımlarda bulundu. Resmi tarihin yazdığı Amanullah Han’ın Türkiye ziyareti bilgileri haricinde, yaptığım mülakat sonucunda çok farklı bakış açısından ve çok az kişinin bildiği bu bilgilere ulaşmanın heyecanı paha biçilemezdi. Prenses Naciye Doğan ve Kızı Hümeysra Gücük Hanımefendi’yle her görüşmede yeniden yaşadığım heyecan, yapmış olduğum çalışmanın değerini tekrar tekrar hatırlattı bana. Öncelikle misafirperverlikleri, güler yüzlü ve içten davranışları çalışmamın seyri açısından oldukça önemliydi. Severe yapılan işler çok daha güzel sonuçlar doğurur ve yeni bulguların ortaya çıkmasına olanak tanır. Farklı bakış açılarından farklı görüşlerin neticesinde oluşmuş bilgilere ilk ağızdan ulaşmak ve bir nevi bu özel sözlü tarih çalışmasına katkıda bulunuyor olma fikri son derece heyecan vericiydi.

Fotoğraf 5- Soldan sağa doğru, Prenses Naciye Doğan’ın kızı Hümeysra Gücük, Serap Durmaz ve Prenses Naciye Doğan 05.05.2018 (Prenses Naciye Doğan’ın Evi/ Teşvikiye).

Fotoğraf 6- Soldan sağa doğru, Hümeysra Gücük, Prenses Naciye Doğan, Prof. Dr. Akile Gürsoy 05.05.2018 (Prenses Naciye Doğan'ın Evi / Teşvikiye)

Prenses Naciye Doğan tüm bunları anlatırken en çok ilgimi çeken nokta, Amanullah Han'ın Türklerle olan bağı, iletişimi, Atatürk'ü örnek alması ve Türkiye ziyareti sırasında yaşananları özenle seçerek anlatması oldu. İki farklı ülke lideri Atatürk ve Amanullah Han, birbirlerini sürekli takip etmiş ve dostane ilişkiler kurmuş. Afganistan Kralı Amanullah Han, Ankara hükümetini tanıyan ilk devlet başkanı olurken, genç Türkiye Cumhuriyeti ise Rusya'dan sonra Afganistan'ın bağımsızlığını tanıyan ikinci devlet olmuştur. 01 Mart 1921 tarihinde Moskova'da imzalanan ve sonrasında TBMM'nin onayından geçen (21 Temmuz 1921) 10 maddelik dostluk antlaşmasının (Bkz. Ek-3) en önemli ve en dikkat çekici maddesi, Afganistan'ın Türkiye'yi İslam ülkelerinin manevi lideri olarak tanımlaması ve tanınmasıdır. Bu anlaşma aynı zamanda, Türkiye'nin ilk defa bir doğu ülkesine eğitim alanında yardım etmesi, eğitmen göndermesi açısından da ayrıca bir öneme sahiptir.

Prenses Naciye Doğan Türk-Afgan dostluğuyla ilgili, çok daha öncesinden, yani kendi dedelerinden itibaren hatırlayabildiği aklında kalanları da paylaştı yaptığım bu mülakatta. Cumhuriyet Dönemi öncesinde de var olan bu sıkı dostluklarından bahseden Prenses Naciye Doğan; Tarzi ailesi, yani annesinin ailesinin Türkiye'ye göç etme, sebeplerinden birisinin de, Türklerle olan az önce anlatılan bu güçlü sosyal bağlar olduğuna değinmiştir.

Geçmişten aklında kalan bu hususları aktardıktan sonra, bu kez yine Atatürk döneminden, reform çalışmaları sırasında Türkiye'nin ve Atatürk'ün desteğinden sıkça bahsetti Prenses Naciye Doğan. Anlatılanlardan Amanullah Han'ın başarılı olması durumunda Afganistan'ın şu anda bulunduğu durumdan çok daha medeni ve gelişmiş bir ülke olacağı sonucu çıkarılabilir. Prenses Naciye Doğan'ın da belirttiği gibi Amanullah Han, Afgan toplumunun isyanları bastırabilecek güçlü bir ordusu bulunmamasına rağmen Atatürk'ün tavsiyelerine uymayarak, acele etmiş, ve bunun sonucunda da 1928 yılında gerçekleşen Khost isyanında yenilgiye uğramıştır(Chua, 2013: 46). Atatürk'ün başarılı olabilmesinde önde gelen en önemli katkı sağlayan unsur, arkasında onu destekleyecek güçlü bir ordu oluşturabilmesidir. O, modernizasyon programının arkasında yatan başarının nedenlerinden birisinin de, güçlü bir askeri destek olduğunun bilincinde olarak bu yönde hareket etmiştir.

Amanullah Han'ın Afganistan'ı terk etmek zorunda bırakılmasından sonra Türk-Afgan ilişkileri bir süre duraklamıştır. Özel günlerdeki resmi mesajlaşmaların haricinde iletişime geçilememiştir. Amanullah Han dönemi sonrası Afganistan, günümüzde de halen devam eden sorunlu ve sancılı bir döneme girmiştir. Afganistan'a yardım etme aşamasında Türkiye-Afganistan ilişkileri tekrar başlamış ve günümüzde halen Türkiye tarafından ordu ve eğitim desteği başta olmak üzere, Afganistan'ın gelişimini sağlayacak yardımda bulunmaya devam edilmektedir (Mohammadi, 2014: 1606). Özellikle Amerika'da (11 Eylül 2001) ikiz kulelere saldırı sonrası gözler Afganistan'a çevrilmiştir.

Türkiye Afganistan'a kalkınma yardımı yapan ülkeler arasında ilk sıralarda yer almaktadır. Çok eskilere Dayanan Türk-Afgan ilişkileri günümüzde de yardımlaşma ve destek olma şeklinde devam etmektedir. Hemen hemen her alanda

destek olan Türkiye, 2001 yılında Afganistan’da “Nato Misyonu Komiserliği” görevini üstlenmiştir (Nawabi, 2019: 89). Şu an Afganistan, en çok Türkiye’den gelecek sağlık ve eğitim alanında yapılacak yardımlara ihtiyaç duymaktadır. Günümüzde halen devam eden Afganistan iç karışıklığı, özellikle Sovyet müdahalesinden (1979) sonra hız kazanmış ve Afgan kültürü bu çatışmalı süreçler eşliğinde şekillenmiştir. Bu süreç Afgan halkının yaşamlarının her alanında etkili izler bırakarak devam etmektedir. 40 yıla yakın bir süredir devam eden savaşlar ve arkasından takip eden sancılı süreçler doğal olarak uluslararası zorunlu göç olgusunu da yaşamlarının birer parçası haline getirmiştir (Bozok N., Bozok M. 2018: 420).

Günümüzdeki adıyla Afganistan İslam Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Eşref Gani, Amanullah Han’ı saygıyla anarken, sık sık kahraman olduğunu da dile getirmektedir. Bu yıl (19 Ağustos 2019) Amanullah Han’ın önderliğinde Ravalpindi Anlaşmasının imzalanarak, Afganistan’ın 1919 yılında bağımsızlığına kavuşmasının 100. Yılı kutlamaları sembolikte olsa düzenlenmiştir. Cumhurbaşkanı Eşref Gani’nin eşi First Lady olarak anılan Lübnan doğumlu Rula Ghani’nin; 1920’lerin kraliçesi Amanullah Han’ın eşi Kraliçe Süreya’nın izinden gittiği, daha açık bir ifadeyle, Kraliçe Süreya’yı örnek olarak aldığı da dikkatlerden kaçmamaktadır. 1919’da Amanullah Han’ın kral olmasının akabinde, Kraliçe Süreya’nın modern fikirlerinden dolayı gözler hep O’nun üzerinde olmuştur. Özellikle eğitim alanında yaptığı çalışmalar ve modern fikirler, henüz buna toplum yapısı olarak hazır olmayan Afganistan halkı için fazla cesur eylemler olarak görülmüş ve ülkede şaşkınlık yaratmıştır. Amanullah Han 1926 yılında yaptığı konuşmada; “Ben sizin kralınızım, ama Milli Eğitim Bakanı beni karım, yani kraliçeniz” demiştir (News/İndia, 2014). Günümüzde genel görüşün şu şekilde olması muhtemeldir: Rula Ghani çok dikkat etmelidir. Çünkü örnek aldığı, zamanında benzer şekilde hareket eden Kraliçe Süreya ve ailesinin sahip olduğu özgür ve modern fikirleri doğrultusunda yapmayı planladıkları reformları hayata geçirme aşamasında yaşadıkları başarısız sonuçların sonu kendileri için sürgün hayatı olmuştur. Ancak Amanullah Han’ın diğer kızı, Prenses Naciye Doğan’ın ablası İndia aynı fikirde olmamıştır. Prenses İndia, annesinin başarılarının Afganlar tarafından halen saygı gördüğünü söylerken, “Afgan kadınlara bağımsızlık fikrini

aşlamış, onları okuma yazma öğrenmeye teşvik etmiştir” deyip, şu anki First Lady’e de şöyle seslenmiştir; “Ona utanmaması gerektiğini söyledim. Cesaretli ve sabırlı olmalı. Her şeyden önce iyi işlerini gizlememeli. Faaliyetlerini halka açık bir şekilde yürütmelidir. Boş konuşma ya da eleştirilere önem vermemelidir. Kadınlar için çalışan bir kadının var olduğunu herkesin bilmesi gerekiyor (News/İndia, 2014).

Prenses Naciye Doğan ve ailesi de Afganistan Devleti’nin daveti üzerine 100. Yılı kutlamalarına teşrif etmiştir (Bkz. Fotoğraf: 10-11). İç huzurun halen sağlanamadığı Afganistan’da, bir yanda Amanullah Han anılıp bağımsızlığın 100. Yılı kutlamaları yapılırken, diğer yandan da kanlı eylemler devam etmiştir. Afganistan’ın o anki gündemi bağımsızlık kutlamalarıyken, bir anda gündem başkent Kabil’de yapılan Şii’leri hedef alan intihar saldırısı sonucu meydana gelen toplu cenazelere dönmüştür. (Bkz.Belge:10) (Euronews 2019).

Türk-Afgan dostluğu evlilik yoluyla da kendini göstermektedir. Bunun bir örneği de; Afgan kökenli kraliyet hanedanlığı üyesi Prens Abdulfettah’ın kızı, Osmanlı Hanedanlığına gelin gelen Prenses Zeynep Tarzi Osman’dır. Osmanlı Padişahı Abdülhamid’in gelini, son şehzade olarak bilinen Osman Ertuğrul’la evlenmiştir. Türkiye’yi kendi vatanı kadar seven Zeynep Tarzi Osman, hislerini Sözcü Gazetesinde Yılmaz Özdil’e verdiği röportajda dile getirmiştir. Osmanlı gelini olmaktan gurur duyduğunu ve kendisini Atatürk’ün çocuğu olarak gördüğünü söylemiştir(Özdil, Sözcü Gazetesi 2019).

Prenses Zeynep Osman Habertürk’e verdiği röportajda, Türkiye için ağabey, Afganistan içinse küçük kardeş benzetmesini kullanarak iki ülke arasındaki dostluk ve dayanışmadan bahsetmiştir. Dedesi, Afganistan’ın modernleşme sürecine katkı sağlamış olan ve Afganistan’a ilk matbaayı getiren Mahmut Tarzi’dır. Aynı zamanda Afgan Kralı Amanullah Han’ın da kayınpederidir (Yurdakul, Habertürk Özel Röportajı 2014). Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti’nin 3’üncü Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın baldızının oğlu ile evlenen bir diğer Afgan Prensesi, Prenses Naciye Doğan’ın ablası Prenses Meliha da Türkiye’ye gelin gelmiştir.

“Türkiye Afganistan hiçbir zaman birbirleriyle savaş ve düşmanlık yapmamışlardır. Bu durumun temelini oluşturan Atatürk ve Amanullah Han’dır. 1921’den günümüze kadar birbirlerine daima destek olmuşlardır. Daimî işbirliği ümit ve arzusu taşıyan iki ülke: Afganistan ve Türkiye.” (Prenses Naciye Doğan’ın Eskişehir Anadolu Üniversitesi konuşmasından, 2017: Prenses Naciye Doğan Aile Arşivi).

Yenilik yanlısı olan Kral Amanullah Han döneminde Afganistan’ın bağımsızlık kazanmasının, Türklerin Atatürk’ün önderliğinde kurtuluş mücadelesi verdiği yıllara rastlaması da, iki ülke arasındaki dostluğun güçlenmesine katkıda bulunmuştur. Amanullah Han’ın ülkesini modernize etme çabaları sırasında, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’de Afganistan’ın modernize olması için önemli katkılarda bulunmuştur. Özellikle tıp ve hukuk alanında 1930’lu yıllara denk gelen dönemde, Nadir Şah’ın da talebi üzerine bilim insanları göndererek, ülkenin gelişimi ve modernizasyonu için dostane çabalarda bulunulmuştur (Özlü, 2012: 32).

İki ülke arasında tarihsel ve kültürel bağlamda ortak yaşanmışlıklar ve benzerlikler olması da, geçmişten günümüze kadar sağlam bir dostluk oluşmasında etkili olmuştur.

SONUÇ

Yapılan bu çalışmada, tek yönlü olarak değil birçok farklı açıdan; elit kesimin yaşamış olduğu göç hikayeleri ve bu göçlerin bireysel etkileriyle birlikte, toplumsal değişim üzerinde oynadıkları roller açısından da düşünülerek araştırma yapılmıştır. Üzerinde çok fazla çalışma yapılmaması kaynak bulma açısından araştırmayı zorlaştırırsa da ilerleme kaydetmek mümkün olmuştur. Elit kesimin kendisini dış etkenlere karşı kapatması ve daha temkinli davranması açısından bakacak olursak, verilere ulaşmak diğer alan çalışmalarına göre birçok zorluğu da beraberinde getirmiştir. Göç süreci ve sonrası uyum aşamasında yaşanan birtakım olaylar psikolojik sorunları da beraberinde getirmiş, uyum aşamasını zorlaştırmıştır. Göçe zorlanan bireylerin en büyük sorunu, göç ettikleri ülkede kendisini konumlandırması, kimlik inşası, kendi ülkesinde sahip olduğu statüyü koruma içgüdüsü ve buna bağlı olarak yaşadığı zorluklar olmuştur (Kan, 2013:37).

Hanedan üyelerinin geride bıraktıkları mal varlıkları çoğunlukla devlet hazinesine aktarılmış ya da Osmanlı Hanedan üyelerinde olduğu gibi, giderken değerli eşya ve paranızdan istediğiniz kadarını götürebilirsiniz denilmiş ve bu anlamda bir kısıtlama getirilmemiştir. Ülkelerinden ayrılmak zorunda kalan aydın elit ve hükümdar aileleri, yeni hayatlarında aile birliğini koruyarak güçlü kalmaya çalışmışlardır. Ancak bunu sağlayamayıp, başarısız olanların arasında intihar, depresyon vb. gibi istenmeyen sonuçlarla karşılaşan ailelerde olmuştur. Gittikleri ülkelerde yaşadıkları zorlu uyum aşamasından sonra göçmenler, o anki şartları doğrultusunda kendisine uygun bir düzen kurmaya çalışmış, sanatçılar sanatlarıyla seslerini duyurmuş ve hayata tutunmuştur. Prenses Naciye Doğan'ın anlatıları ve duygu durumundan anlaşılan, ailesiyle gurur duyduğudur. Babası (Amanullah Han)'ın reformist ve özgürlükçü çalışmalarını neredeyse harfiyen biliyor olması, bunun yanı sıra başarılı olamamasının nedenlerini de ayırt edip, ifade edebilecek kadar muhteşem bir hafıza ve objektif bakış açısına sahip olduğunu görmek, bende kendisine karşı hayranlık uyandırmış ve saygı duymama sebebiyet vermiştir.

Yönetici elit ailelerde dikkati çeken unsurlar; her şeye rağmen değişmeyen duruş sergilemeleri, devlet idaresi için küçük yaştan itibaren iyi eğitim almış

olmaları, sürgün, ölüm tehlikesi gibi durumlar karşısında hızlı ve doğru karar verme yetileri, yönetici/lider vasıflarına yüklenen yüce kişi olmaları, ülkelerinin ve halklarının kaderini tayin etme sorumluluğuna sahip olmaları özelliğidir. Bütün bunların karşısında dikkat çeken diğer bir özellik ise; aniden değişen konum ve itibar değişikliği karşısında çok büyük travma yaşamış olmalarıdır. Çok yoğun ölçüde yaşanan bu travmalar sonrası hayata tutunmak için ilk ve en önemli dayanakları ise ailelerinin selametini sağlamak ve geleceklerini hazırlamak mecburiyeti olmuştur. Artık koca bir halk topluluğu için çalışma ve karar vermenin yerini, bu kez kendi yaşamlarında değişen koşullara uyum sağlayabilme ve aileleriyle birlikte yaşamlarını sürdürebilme çabası almıştır. Maruz kaldıkları ölüm tehlikesinin karşılığında, bu defa daha az tehlikeli olan, kendilerinin ve ailelerinin yeni yaşamlarına ve geleceklerine sahip çıkabilmek mecburiyeti, aciliyeti ve gerçeği ile yüz yüze gelmişlerdir. Üstelik bu durum çoğu zaman çocuk yaşta olmalarına rağmen değişmemiş, yetişkin bir lidere/yöneticiye yüklenen sorumluluk ve sahip olunması gereken vasıflar, çocuklara da aynı şekilde yüklenmiştir. Lider konumunda olmasa bile çocukların, sürgün sonrası oluşan değişimler karşısında büyükler gibi davranıp, o yönde hareket etmesi beklenmiştir. Bu kapsamda; sıradan bir aile ferdinden çok farklı olarak, oluşan büyük ve sarsıcı değişimler karşısında, sıradan yetişkinlerin üstlenmek zorunda olduklarından çok daha fazla ağırlıkta sorumluluk yüklenip, bu ağır sorumlulukları taşımaları istenmiş olmasının da, diğer bir başka belirleyici özellikleri arasında olduğu görülmektedir.

- Unutulan Kesimin Gün Işığına Çıkması, Diğer Göçlerle Ortak/Farklı Noktalar

Çok özel bir araştırma alanı olan “elit sosyolojisi”, üzerinde çok fazla araştırma yapılmamış bir alan olarak varlığını sürdürmektedir. Toplumların genel niteliğinden farklı nitelikler taşıyan “elit” kesim ve bireyler, yönetici ve yönlendirici geçmişleri ile, içinde bulundukları toplumların tarihsel, siyasal, ve kültürel nitelikleri ile kendilerine özgü karmaşık bileşimler taşımışlardır. Elit kesim siyasal veya toplumsal değişimler/devrimler/karşı devrimler karşısında çoğu zaman göçe zorlanmış, göç ettikleri ülkelerde çok farklı bir sosyal yaşama uyum

göstermek zorunda kalmışlardır. Göç etmek zorunda olan bu kişi ya da kişiler hangi gruba ait olursa olsun, yeni bir yaşam ve yeni bir kimlik inşa etme süreci gibi zorlu süreçler onları beklemiş ve beklemeye devam etmektedir (Karasu, 2017: 633).

Elit göçü genellikle magazinsel haberlere kaynak oluşturmaktadır. Bu olgunun sosyolojik nitelik değişimi bilimsel olarak incelenmelidir. Sosyolojik açıdan statü değişimini çok sert biçimde yaşayan elit kesimlerin, bu tür değişimlerde sıradan insanlardan daha ağır travmalar yaşayabileceğini düşünüyorum. Bu çalışmada, Afganistan'ın iç ve dış siyasal erklerin belirlediği yakın tarihinde yaşanan gerek tarihsel, gerek sosyolojik değişimin getirdiği sonuçlar açısından, Afgan Hanedanının elit üyesi Prenses Naciye Doğan üzerinden bir inceleme yapılmıştır. Birinci elden Afgan Hükümdarı Amanullah Han'ın hayatta olan kıymetli aile üyesi Prenses Naciye Doğan ile yapılan derinlemesine mülakat ve diğer araştırmalar bir araya getirilmiştir. Hem tarih, hem sosyoloji hem de sosyal tarih açısından kaydedilen bu bilgi ve veriler çok yönlü değerler taşıyabilme potansiyeline sahiptir. Kaydedilen bu bilgi ve veriler, toplumların sosyal değişimler karşısında sahip oldukları ortak payda özelliklerinin tespitini mümkün kılmakla beraber, bunun yanı sıra farklı katmanlarını da inceleme olanağı kazandırabilir.

- İleriye Yönelik Çalışmalar

Bu araştırmanın gelecekte bu alanda yapılacak diğer birçok araştırmaya yol açacağını ümit ediyorum. Sadece sosyolojik alanda değil, tarih, edebiyat ve sanata dahil birçok alanda bir kaynak oluşturabilecektir. Bellek; bizi biz yapan, bundan sonraki hayatımızı şekillendiren bir unsur olarak sosyal bilimlerin ilgi alanına girmiştir. Bellek; hayatımız boyunca yaşadıklarımız, öğrendiklerimiz, şahit olduğumuz belli durum ve kavramları zihnimizde saklayabilme yetisidir. Bellek çalışmaları, kişi veya grupların yaşanmışlıkları üzerinden tarihin yeniden incelenerek, su yüzüne çıkarılmasına ve tekrar gözden geçirilmesine olanak sağlar. Bu bağlamda düşündüğümüzde, bellek ve belgesel film/sinema birbirinden ayrılmaz birer kavram olarak çıkmaktadır karşımıza. Belgesel sinema, belleğin aktarılmasında ilk sırada yer alır, bir sanat dalı olmasının haricinde, böyle bir

misyonu da üstlenmiş olduğunu söyleyebiliriz. Belgesel sinema, aynı zamanda belleğin bir aktarım aracı olarak da düşünülebilir. Bu anlamda belgesel sinema; geçmiş, toplumsal ya da bireysel belleği gelecek nesillere aktarması açısından oldukça büyük bir öneme sahiptir (Bingöl, 2018: 52).

Ayrıca bu çalışmanın, bir film senaryosu hazırlanması ve film yapımında da ilginç bir içerik oluşturduğuna inanıyorum. Bu sayede yakın tarihte yaşanmış bu vaka üzerinden, göç\sürgün elit sosyolojisine her kesimden insanın ulaşabileceği öğretici, düşündürücü ve empati kurmayı sağlayıcı görsel bir zenginlik kazanılması hedeflenmektedir. Böylelikle, tarih okumayı sevenlerle birlikte, sanatla ilgilenen insanlar ve hatta çocuklar bile içeriğe ulaşmış, ilgi alanları doğrultusunda daha çok kişiye aktarılmış ve yakın tarih hakkında bir yolculuk yapılmış olacaktır. Yapılacak filmin bir belgesel film olması da mümkündür. Dönemin Afganistan görüntüleri ve çeşitli kaynaklardan toplanacak haber görüntüleri de yapılacak böyle bir çalışmayı güçlendirecek ilave unsurlar olarak yer alabilecektir. Tarih ve sosyoloji araştırmalarına katkıda bulunacak her veri gibi belge film ve belgesel film yapılması bu alanda çok yönlü ve yararlı olacaktır.

Bununla beraber dramatik bir kurguyla ele alınabilecek uzun metraj bir sinema filmi de yapılabilir. Herkesin izleyebileceği böyle bir filmin hem tarihi, hem de psikolojik, hem de bunun yanında sosyolojik durumları aynı anda yansıtabileceğine inanıyorum. Böylelikle umut ediyorum ki, yeryüzü belleğine katkıda bulunacak, bilimin sanata temel oluşturduğu çok kıymetli bir yapıt daha kazandırılabilir.

KAYNAKÇA

- Acun, F. (2007). *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* (15), 39-64
- Akıncı, B., Nergiz, A., Gedik, E. (2015). Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: *Göç*
- Altın, H. (2010). Ziya Gökalp'in Eğitim Tarihimiz Açısından Önemi. *History*, 2, 2.veTtoplumsal Kabul. *Göç Araştırmaları Dergisi*, (2), 58-83.
- Altıok, T. (1995). Abidin Dino Belgeseli.
- Aral, C. (2004). *Abidin Dino belgeseli*. (Belgesel). Türkiye: Haberci Fransa Prod.
- Arpacı, I. (2018). Küresel Dönüşümler Ekseninde Siyasi Partiler ve Liderlik. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 28(1), 133-142.
- Arslan, A. (2007). 1999'dan 2007'ye Türk Toplumunun Yasama Sürecine Yön Vermiş Türk Siyasi Elitlerinin Sosyolojik Analizi. *Yasama Dergisi*, 4, 84-99.
- Arslan, D. A. (2006). Sınıf Teorisinin Açmazları ve İktidar Analizinde Bir Alternatif Olarak Elit Teorisi, Eşitsizliğin Teorik Temelleri: Elit Teorisi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(1), 363-382.
- Arslan, M. (2014). " Haymatlos" Kavramının Türkçedeki Serüveni. *Turkbilig/Turkoloji Araştırmaları Dergisi*, (27).
- Arslan, M. (2015). Elit Teorisinin Doğuşu ve Kitle Korkusu. *Eğitim Bilim Toplum*, 13(50), 76-95.
- Arslan, A. (2007). *Elit Sosyolojisi*. İstanbul: Phoenix
- Arslan, Y. (2017). Tarih ve Sosyoloji Bölümleri İçin Yeni Arayışlar: Geronto Tarih ve Geronto Sosyolojisi. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 5-15.

- Ateş,T, Eravcı, H.(2018). Dünya Tarihini Etkileyen Göçler ve Türk Milletinin Etkisi. *Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*.
- Ateş,T. (1986). Geçmişte ve Günümüzde Balkanlar. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 44, 82-104.
- Ay, G. (2010). İnsan Hayatında “göç” Olgusu ve Halk Türkülerine Yansıması, Halk Kültüründe Göç Uluslararası Sempozyumu Bildirileri, S.148.
- Aydın, A. (2017). Abidin Dino’nun Resimlerinde Yaşayan Edebiyat. *Düzce Üniversitesi Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Yayını. Tykhe Sanat ve Tasarım Dergisi*. 84-102
- Aydın F. (2018) .<https://www.tarihakli.com/kitap-kritikleri-bir-dinazorun-anilari-mina-urgan/> Erişim Tarihi 17.06.2020
- Babacan, N. (2019). Vatansızlıktan Dünya Vatandaşlığına: Haymatloslar. *İstikamet Dergisi*
- Bardakçı, M., (1995).”Damad Ferid’in Üvey Torunu Fethi Sami'nin, 70 yıllık Sürgün Öyküsü:” “Hainin Torunusun" Deyip Kapı Dışarı Ettiler.
- Barut, I. (2018). Osmanlı Dönemi’nde Gerçekleşen Göçlerin Kurumsallaşma ve Göç Politikaları Üzerindeki Etkileri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 18(40/2), 161-190.
- Başaran, (2017). A. Adam Smith ve Karl Marx’ın Düşüncelerinde Sınıf Kavramının Yeri. *Politik Ekonomik Kuram*, 1(1), 214-237.
- Bauman, Z. (2018). *Kapımızdaki Yabancılar* (Çev. Barca, E). Ayrıntı Yayınları
- Berger, J. (2014). *Görme Biçimleri*. (Çev. Salman, Y). Metis yayınları
- Beşikçi, M. (2018). Tarih Yazımında Hatırat ve Günlükler Nasıl Kullanılmalı? *Toplum ve Bilim Dergisi*. İletişim Yayınları

- Bezhan, F. (2013). Loya Jirga -An Afghan Tradition Explained.
- Bilgin, R. (2014). Çatışma ve Şiddet Ortamında Büyüyen Çocuklar Sorunu. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(1), 135-152.
- Bingöl, C. (2018). Toplumsal Bellek, ‘Sürgün’ ve Belgesel Sinema. *Asya Studies*, 4(4), 51-57.
- Bottomore, T (2000). *Seçkinler ve Toplum*. İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Bozok, N., Bozok, M. (2018). “Göçmen istekleri” Yaklaşımı Işığında Beykoz, Karasu Mahallesi’ndeki Refakatsiz Afgan Göçmen Çocukların Yaşamlarını Sürdürme Mücadeleleri. *Moment Dergi*, 5(2).
- Can, B., Özbay, F. (2014). Edebiyata Sosyolojik Bakmak: Mustafa Kutlu'nun “Uzun Hikaye” Adlı Eserindeki Anlamlar ve İdeolojik Yansımalar. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (39).s62
- Chua, A. (2013). The Promise and Failure of King Amanullah’s Modernisation Program in Afghanistan. *The ANU Undergraduate Research Journal Volume Five 2013*, The Australian National University, Canberra, Australia
- Çakmak, F. (2018). Zorunlu Göç Sürecinde Mekanın Kaybı ve Evin Yitimiyle Başlayan Yersiz Yurtsuzluğun Ürettiği Bir Travma Olarak “Kimliğin Anonimleşmesi”. *Social Sciences*, 13(18), 349-364.
- Çapan, C. (2003). Mutluluğun ve Acının Ressamı. *Skylife*, 32-39.
- Çelik, İ. (2017). Milli Elit Yetiştirme Problemimiz Üzerine İnceleme. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(1), 259-279.
- Çevik, E. (2015). *Pehlevi Dönemi Kadın modernleşmesi (1921-1979)*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Çiçeksoğüt, A. (2017). Uluslararası Göç Hukuku Perspektifinde Yerinden Edilmiş Suriye'lilerin Türkiye'deki Statüsü. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(2), 1-20.
- d' Afghanistan, E. (2018). *Aman Ullah Il Re Riformista Afghanistan 1919-1929*, (M, Guerrini, Edt) Jouvence/Milano.
- Daver, B. (1965). Az gelişmiş ülkelerde Siyasi Elit (Seçkin). *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. 2(20), 517-535
- Depeli, G. (2010). Görsellik ve Kültürel Bellek İlişkisi: Göçmenin Evi. *Kültür ve İletişim–Culture&Communication*, 13(2), 9-40.
- Dere, M. (2019). Pareto Sosyolojisinde Seçkin Kuram ve C.W. Mills'in İktidar Seçkinleri
- Doğan, M. S. (2005). Sosyalleşme, Sosyal Değişme ve Siyasal Sosyalleşme. *Sosyoloji Konferansları*, (32), 31-40.
- Durmaz, F. (2015). 93 Harbi'nde Büyük Güçlerin Politikaları ve Osmanlı Devleti'ne Etkileri.
- Edgü, F. Dino, A (1995). *Kısa Hayat Öyküm*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Efe, H. (2018). Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye'de Yaşanan Göçler ve Etkileri. *Sosyal Bilimler Metinleri*, 2018(1), 16-27.
- Ekici, S., Tuncel, G. (2015). Göç ve İnsan. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 9-22.
- Eliuz, Ü. (2010). Bahtiyar Vahapzade'de Vatan Temi ve Anne İlişkisi. *Erdem*, (57), 63-73.
- Erdoğan, T. (2016). Imre Kertesz'in Düşünce Dünyası, Romanları ve Holocaust.
- Eren, G. (2019). Bulgaristan Göçmenlerinin Yaşadıkları Sorunlar. Problems Of Bulgarian Immigrants. *The Journal*, 12(65).

- Ertuş, A. (2016). Srgnlkte Yalnızlığın Diğer Adı: Hasan İzzettin Dinamo - Hasan İzzettin Dinamo'nun sürgün şiirlerinde Yalnızlık. *Journal of Turkish Studies*, 11 (4), 347-356.
- Eylemer, S. (2010). Avrupalılaşma Sürecinde Siyasi Koşulluluk ve Elitler: Türkiye rneği (Doctoral dissertation, DE Sosyal Bilimleri Enstitüsü).
- Fatma, A. (2007). Osmanlı'nın Torunları Cumhuriyet'in çocukları: Osmanlıdan Cumhuriyet'e Değişme ve Süreklilik. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2007(15), 39-63.
- Fidişi, B. (2016). Türkiye'de Göçmen Bir Sosyal Bilimci: Gerhard Kessler.
- Fischer, S.R. (2017). *Dilin Tarihi*. (M. Güvenç, ev.) İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları
- Geyik, S. (2018). G ve Afganlar:“İstikrarlı Mülteciler”. *G Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 128-159.
- Ger, G. (2018). Hatıratın Tarihsel Değeri ve Nedret Gürcan'ın Hatıratında Dinar'a Dair Ayrıntılar. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(1), 305-326.
- Gökçe, A. F. (2011). Türkiye Büyük Millet Meclisindeki Siyasal Seçkinlerin Sosyal Yapılarının İncelenmesi: 23.Dönem Milletvekilleri. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2011(7), 69-84.
- Gökpınar, B (2015) *Müphem Bir Kadının Feminist Biyografi İle Kurgulanışı:..Ayşe Leman Karaosmanoğlu; Bir Sefirin zel Arşivine Yolculuk*. İstanbul İletişim Yayınları.
- Gölbaşı, H., Mazlum, A. (2009). Türk Toplumunun ağdaşlaşmasının Kavşak Noktasında İdealist Bir Dava Adamı Ziya Gökalp: Aydın Kavramı
- Granda, C. (2008). *Atatürk'n Uşağının Gizli Defteri*. Antalya: Kent Kitap.

- Güleç, E. (2020). Çağdaş Eğitime Giderken Üniversite Reformu/ADT Topluluğu (<http://odtuadt.com/cagdas-egitime-giderken-universite-reformu/>)Erişim Tarihi: 12.03.2020
- Gürsoy, A. (1998). (Göç) *Üç Kuşak Cumhuriyet*. Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.
- Gürsoy, Ş., Çapcıoğlu, İ. (2006). Bir Türk Düşünürü Olarak Ziya Gökalp: Hayatı, Kişiliği ve Düşünce Yapısı Üzerine Bir İnceleme. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 47(2), 89-98.
- Hanlein, A. (2006). (Hekimler, A. Çev). Gerhard Kessler: Türkiye’de Sürgün Bir Alman Sosyal Politikacı. *Çalışma ve Toplum*
- <http://sosyolojisi.com/vilfredo-pareto/51993.html>(Vilfredo Pareto ve Seçkinler Teorisi) / Erişim tarihi 12.11.2019
- <http://www.hurriyet.com.tr/kelebek/hayat/prof-dr-ilber-ortayli-ve-son-bulgar-krali-ii-simeonla-soylesi-yapti-40243129> (Prof. Dr. İlber Ortaylı ve Son Bulgar Kralı II.Simeon: Majesteleriyle Profesör Baş Başa) Erişim Tarihi 10.10.2019
- <http://www.milliyet.com.tr/dunya/bir-hanedanin-hazin-hik-yesi-1335511> (Bir Hanedanın Hazin Hikayesi)/Erişim Tarihi 25.10.2019
- <https://karakoymono.com/2018/02/01/gorme-bicimleri-uzerine/> (Görme Biçimleri Üzerine) Erişim tarihi 05/12/2019.
- <https://tr.euronews.com/2019/08/19/kanli-saldirilarin-golgesinde-afganistanin-100-bagimsizlik-yil-donumu> (Afganistan’ın 100. Bağımsızlık Yıldönümü) Erişim Tarihi 25.10.2019
- <https://www.aljazeera.com/news/asia/2014/09/afghanfirstladyshadow1920squeen2ml> (1920’lerin Gölgesinde Afgan First Lady) /Erişim tarihi 24.10.2019
- <https://www.biyografi.info/kisi/naim-suleymanoglu> (Naim Süleymanoğlu biyografi) Erişim tarihi 20.01.2020

<https://www.rferl.org/a/afghanistanloyajirgaexplainer/25174483.html> (Loya Jirga Bir Afgan geleneği Anlatıldı)Erişim Tarihi20.12.2019.

<https://www.trtarsiv.com › belgesel › ve-merhaba-kainat-nazim-hikmet-2bolum-121857> (Nazım Hikmet Belgeseli) Erişim Tarihi 12.12.2019h

<https://www.youtube.com/watch?v=7MphUbJ3spQ> (Osmanlı Hanedan Üyelerinin Sürgünden Dönüşleri ve 1993 Yılındaki İlk Hanedan Toplantısı) / Erişim tarihi 05.11.2019

<https://youtu.be/8biQ0053e3Y> (Romanov Hanedanlığı Belgeseli) /Erişim tarihi 05.10. 2019

<https://youtu.be/BPCDA5zWAJk> (Abidin Dino Belgesel)/ Erişim Tarihi 09.08.2019

İpek, N, (2017). *Geçmişten Günümüze Göç*. Değer Kimlik ve Göç. Canik Belediyesi Kültür Yayınları/Samsun

İsmayılov, M. (2015). Bir Tahayyül Olarak Kültürel Travma ve “Soykırım” Retotiği. *Tesam Akademi Dergisi*, 2(1).

Kahraman, Ö. (2015). 1989 Bulgaristan Zorunlu Göçünü Yaşamış Aileler İle Göç Yaşantısı Olmayan Ailelerin Şema Modeli Açısından İncelenmesi (Master's Thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Kahraman, R. (2010). Göç ve Çeviri: İltica Başvurularında Sözlü Çeviri Uygulamaları ve Toplum Çevirmeninin Rolü.

Kan, M. (2013). İstanbul'da Bulunan Sığınmacılar Üzerinde Zorunlu Göçün Travmatik Etkileri: Zorlu Koşullara Karşı Ruhsal Dayanıklılık ve Sığınmacıların " ev" Algıları (Master's thesis, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Kapani, M. (2012). *Politika Bilimine Giriş*. Bilgi Yayınevi

Kaplan, M. (2013). *Sürgündeki Prenses Dürrüşehvar Sultan*. İstanbul: Çanakkale Kitaplığı.

- Karabulut, D. (2018). Yerinden Edilmenin Söylemsel Şiddete Dönüşümü: Refik Halid Karay ve Sürgünlük Deneyimi. *Monograf*, (9).
- Karadağ, Ç. (2013). “Natlurllfe Sergisi” Özel Kataloğu. Port Art Gallery. Ankara
- Karasu, M. (2017). Göç ve Uyum Sorunu. *Uluslararası 11. Kamu Yönetimi Sempozyumu Bildiri Kitabı*. 631-649.
- Kaya, Ö. (2013). Son Bulgar Kralı İstanbul’da: II. Simeon. Şalom. 04. 12. 2013., www.salom.com.tr > Perspektif > Son Bulgar Kralı İstanbul’da: II. SIMEON. Erişim Tarihi. 17. 05. 2019
- Keha, M. (2013). 1877-1878 Osmanlı Rus Harbi’ne Kadar Yaşanan Kırım Kafkas Göçleri ve Erzurum’un Durumu.
- Kılınçarslan, R. Ö. (2007). Günümüz Sanatında Zaman ve Bellek Kavramlarının Görsel Açılımları. (Doktora Tezi ,DEÜ Güzel Sanatlar Enstitüsü).
- Kocaoğlu, M. (2006). Türkiye’de Yerel Siyasal Elitler: Hatay ili Örneği (Doctoral dissertation, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Kolukırık, S. (2011). Sürgün, Toplumsal Hafıza ve Kültürel Göç: ABD’deki Ahıska Türkleri Üzerine Bir Araştırma. *Bilig*, 59, 167-190.
- Kurtbaş, İ. (2017). Bir Klasik Elitizm Eleştirisi ve Yeni Bir Elitizm Modeli Önerisi:“Güçlü Demokratik Elitizm Modeli ”. *Electronic Turkish Studies*, 12(3).
- Küçüktağılı, M. S. (2010). *Siyasal Elitler ve Yerel Siyasal Hayat: Konya’da 1980 Sonrası Yerel Siyasal Elitler Üzerine Bir İnceleme* (Doctoral dissertation, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü).
- Kümbetoğlu, B. (2017). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam yayıncılık.
- Leontic, M. (2012). Nâzım Hikmet’in Hayatı ve Şiirleri (Nazim Hikmet’s life and poetry). *Bal-Tam Türklük Bilgisi*, 17, 263-280.

- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*, (Akinhay. O, Kömürcü. D, Çev.). Bilim ve Sanat Yayınları/Ankara
- Mohammadi, A. (2014). Afganistan'ın Modernleşmesinde Türkiye'nin Rolü. *Electronic Turkish Studies*, 9(5).
- Namal, A. (2016). Ord. Prof. Dr. Philipp Schwartz (1894-1977) 1933 Türk Üniversite Reformu ve Patoloji'ye Katkılarıyla. *Nobel Medicus Journal*, 12(2).
- Nawabi, S. (2019). Türkiye'nin Afganistan'a Dış Yardımları. *Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(1), 79-91.
- Nazary, K. (2018). Afganistan'da Türkçe Eğitimi. *Uluslararası Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Dergisi*, 1(1), 17-32.
- Neuman, W. L. (2014). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri, Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*. (Özge. S, Çev.) Ankara: Yayınodası.
- Ortaylı, İ. (2014). *İmparatorluğun Son Nefesi, Osmanlı'nın Yaşayan Mirası Cumhuriyet*. İstanbul: Timaş.
- Ortaylı, İ. (2016). Prof. Dr. İlber Ortaylı ve Son Bulgar Kralı II. Simeon: Majesteleriyle Profesör Baş başa. *Hürriyet-Kelebek*. 08. 10. 2016./ Erişim Tarihi. 17. 05. 2019
- Özben, M. (2019). *Sosyolojik Kafa*. Phonix Yayınevi/Ankara.
- Özdemir, G. (2009). Batı'da ve Türklerde Egemenlik Kavramı. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (23).
- Özdil, Y. (2019). Abdülhamid'in Gelini, Hanedan'ın Son Reisinin Eşi: Atatürk'ü İnkâr Edenler Türküm dememeli, Osmanlıyım dememeli. Zeynep Tarzi Osman ile Özel Röportaj.

- Özlü, H.(2012) “Türk-Afgan Dostluk ve İşbirliği Anlaşması” Kapsamında Atatürk Dönemi Türkiye-Afganistan İlişkilerine Bakış. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, (3),8 32
- Özmen, B. Ş. (2009). *Ve Merhaba Kainat: Nazım Hikmet* (Belgesel). Türkiye: TRT.
- Öztürk, E. (2014). Türk Asıllı Afgan Mültecilerinin 12 Eylül Dönemi’nde İskan ve İstihdamı.
- Pareto, W. (2005). *Seçkinlerin Yükselişi ve Düşüşü* (M, Z, Doğan, Çev.) Doğu Batı Yayınları/Ankara
- Pazarcık, S. F. (2010). Beyin Göçü Olgusu ve Amerika Birleşik Devletleri Üniversitelerinde Çalışan Türk Sosyal Bilimciler Üzerine Bir Araştırma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Pehlevi, F. (2004). *Farah Pehlevi Anılar*. (R. Öke, Çev.) İstanbul: Dünya Kitapları. [RadioFreeEurope/RadioLibertyhttps://www.rferl.org/a/afghanistan-loya-jirga-explainer/25174483.html](https://www.rferl.org/a/afghanistan-loya-jirga-explainer/25174483.html)
- Sağır, A. (2012). Sürgün Sosyolojisi Bağlamında Göçün Sosyo-Politiği: Sovyet Rusya Örneği. *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 1/1, 355-391.
- Sakskoburggotski, S. (2016). *Benzersiz Bir Hayat-Bulgar Kralı 2. Simon*. (S.Özen,Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Schick, İ.C. (2011). *Kültür Tarih ve Bellek Çalışmaları*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sert, G. (2007). Özgürlük ve Barışa Çağrı; Stefan Zweig ve Eseri “Dünün Dünyası Üzerine” *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*
- Sesli, M., Demir, Ş. (2010). Türk Siyasi Elitlerin Toplumsal Kökeni (1920–1950). *Akademik Bakış Dergisi*, 21.

- Sofracı, İ. E. (2018). Nazi Zulmünden Kaçan Almanca Konuşan Mülteci Bilim İnsanlarının İktisat ve Maliye İlmine Katkılarına Bir Bakış. Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22 (1), 93-106.
- Sönmez, S. C. (2014). Sürgünden Vatana: Osmanlı Hanedanının Geri Dönen İlk Üyeleri (1924-1951). *Pursuit of History*, (12).
- Stan, L. (2015). Elitlerin Sosyal Değerleri. Agora Uluslararası Yönetim Bilimleri Dergisi, 1 (1), 18-26.
- Şahan, M. (2012). *Spassibo İstanbul*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Şen, F. (2012). Ay Yıldız Altında Sürgün, Nazi Yönetiminde Türkiye'ye Kaçan Alman Bilim Adamları ve Ernst Reuter'in Konumu. *Mülkiye Dergisi*, 36(2-275), 91-104.
- Şenli, B. (2017). Afganistan (1945-1989)/Afghanistan (1945-1989). (Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı).
- Tekin, F. (2011). Kültürel Travma Olarak Zorunlu Göç. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (25), 91-100.
- Teyyare, E., & Sayaner, K. (2017). Suriye İç Savaşı Sonrası Ortaya Çıkan Göç Hareketinin Kamusal Mallar Teorisi Çerçevesinde Değerlendirilmesi. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(15), 429-454.
- Tiley, M. (Yönetmen). (2010). Romanovlar Hanedanlığı [Belgesel Dizisi]. Hall, C. (Yapımcı), *Gizemli Dosyalar* içinde. Bölüm: 12 . National Geographic Channel. /Erişim Tarihi 17.09.2019
- Toros, T. (2016). Son Halife Abdülmecid Efendi'nin Ressamlığı ve Ölümü. - earsiv.sehir.edu.tr /Erişim Tarihi 20.12.2019
- Toros, T. Abidin Dino (1993). - earsiv.sehir.edu.tr /Erişim Tarihi 12.10.2019

- Turhanoğlu, F., (2014) “*Toplumsal Değişme Kuramları*”: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayını, Ünite 1, s.15, Eskişehir.
- Tümtaş, M. S., Ergun, C. (2016). Göçün Toplumsal ve Mekansal Yapı Üzerindeki Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.21, S.4, s.1347-1359.
- Türenç, T (1988). *Özgürlüğe Uçan Dev* (Naim Süleymanoğlu’nun Romanı). Milliyet yayınları
- Türk, H. (2013). Ahanda’dan Karacaahmet’e 80 Yıllık Bir Şiirin Öyküsü: Hasan İzzettin Dinamo’nun şiirleri. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(9).
- Viktor Yanukoviç) <http://www.cumhuriyet.com.tr/video/video/144147/iste-yanukovicin-yolsuzluk-muzesine-cevrilen-luks-sarayi.html> (Erişim tarihi 06.02.2020).
- www.usasabah.com › Guncel › 2011/01/05 › prens_pehlevi_intihar_etti/ (Prens Pehlevi’nin İntihar Haberi) Erişim Tarihi 25.10.2019
- Yalçın, K. (2017). Nazilerden Kaçarak Türkiye’ye Sığınmış Olan Alman Bilim İnsanları (<https://yenihayat.de/2017/04/11/nazilerden-kacarak-tuerkiyeye-siginmis-olan-alman-bilim-insanlari/>). Erişim Tarihi: 12. 03. 2020
- Yıldırım, M. (2004). Küreselleşme Sürecinde Egemenlik. *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 28(1).
- Yılmaz, A. (2010). Amanullah Han’ın Islahatları ve Atatürk. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2010(21), 155-165.
- Yılmaz, R. (2008) Y. Jivkov Döneminde Bulgaristan Türkleri ve Türkiye’ye Göç Olayı (Türk Basınına Göre). Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü

Yurdakul, A. (2014). Özel röportaj – Prenses Zeynep Tarzi Osman. Zeynep Tarzi Osman ile röportaj. Habertürk. 24.10.2014. Erişim Tarihi 17 Şubat.2019, <https://www.haberturk.com/tv/gundem/video/ozel-roportaj...zeynep-tarzi-osman/127789>.

Yücel, H. A, (1999) Hasan Ali Yücel Klasikler Dizisi. Devlet Platon. Türkiye İş Bankası (Çev. Eyüboğlu, S- Cimboz, M.A) Kültür Yayınları, Remzi Kitabevi.

KAYNAKÇA (KONULARINA GÖRE)

Afganistan Üzerine

Bozok, N., Bozok, M. (2018). “Göçmen istekleri” Yaklaşımı Işığında Beykoz, Karasu Mahallesi’ndeki Refakatsiz Afgan Göçmen Çocukların Yaşamlarını Sürdürme Mücadeleleri. *Moment Dergi*, 5(2).

Chua, A. (2013). The Promise and Failure of King Amanullah’s Modernisation Program in Afghanistan. *The ANU Undergraduate Research Journal Volume Five 2013*, The Australian National University, Canberra, Australia

d’Afghanistan, E. (2018). *Aman Ullah Il Re Riformista Afghanistan 1919-1929*, (M, Guerrini,Edt) Jouvence/Milano.

<https://tr.euronews.com/2019/08/19/kanli-saldirilarin-golgesinde-afganistanin-100-bagimsizlik-yil-donumu> (Afganistan’ın 100. Bağımsızlık Yıldönümü) Erişim Tarihi 25.10.2019

[https://www.aljazeera.com/news/asia/2014/09/afghanfirstladysshadow1920squeen2ml\(1920’lerin Gölgesinde Afgan First Lady\)](https://www.aljazeera.com/news/asia/2014/09/afghanfirstladysshadow1920squeen2ml(1920'lerin-Golgesinde-Afgan-First-Lady)) /Erişim Tarihi 24.10.2019

[https://www.aljazeera.com/news/asia/2014/09/afghanfirstladysshadow1920squeen2ml\(1920’lerin Gölgesinde Afgan First Lady\)](https://www.aljazeera.com/news/asia/2014/09/afghanfirstladysshadow1920squeen2ml(1920'lerin-Golgesinde-Afgan-First-Lady)) /Erişim tarihi 24.10.2019

<https://www.rferl.org/a/afghanistanloyajirgaexplainer/25174483.html> (Loya Jirga Bir Afgan geleneği Anlatıldı) Erişim Tarihi 20.12.2019.

Mohammadi, A. (2014). Afganistan’ın Modernleşmesinde Türkiye’nin Rolü. *Electronic Turkish Studies*, 9(5).

Nawabi, S. (2019). Türkiye’nin Afganistan’a Dış Yardımları. *Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(1), 79-91.

Nazary, K. (2018). Afganistan’da Türkçe Eğitimi. *Uluslararası Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Dergisi*, 1(1), 17-32.

Şenli, B. (2017). Afganistan (1945-1989)/Afghanistan (1945-1989). (Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı).

Göç Olgusu Üzerine

(UNHCR Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü Türkiye) www.unhcr.org/turkey

Akıncı, B., Nergiz, A., Gedik, E. (2015). Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: *Göç ve Toplumsal Kabul. Göç Araştırmaları Dergisi*, (2), 58-83.

Ateş, T., Eravcı, H. (2018). Dünya Tarihini Etkileyen Göçler ve Türk Milletinin Etkisi. *Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*.

Ay, G. (2010). İnsan Hayatında “göç” Olgusu ve Halk Türkülerine Yansıması, Halk Kültüründe Göç Uluslararası Sempozyumu Bildirileri, S.148.

Babacan, (2019). Vatansızlıktan Dünya Vatandaşlığına: Haymatloslar. *İstikamet Dergisi*.

Barut, I. (2018). Osmanlı Dönemi’nde Gerçekleşen Göçlerin Kurumsallaşma ve Göç Politikaları Üzerindeki Etkileri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 18(40/2), 161-190.

Bauman, Z. (2018). *Kapımızdaki Yabancılar* (Çev. Barca, E). Ayrıntı Yayınları

Bilgin, R. (2014). Çatışma ve Şiddet Ortamında Büyüyen Çocuklar Sorunu. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(1), 135-152.

Çakmak, F. (2018). Zorunlu Göç Sürecinde Mekanın Kaybı ve Evin Yitimiyle Başlayan Yersiz Yurtsuzluğun Ürettiği Bir Travma Olarak “Kimliğin Anonimleşmesi”. *Social Sciences*, 13(18), 349-364.

Çavuşoğlu, M. (2014). Otobiyografik Bellek ve Kültürleşme Arasındaki İlişki: Çocukluk Döneminde Göç Eden Yetişkinlerin Benlik Yapıları ve Çocukluk Anıları (Master's thesis, Uludağ Üniversitesi).

- Çiçeksoğüt, A. (2017). Uluslararası Göç Hukuku Perspektifinde Yerinden Edilmiş Suriye'lilerin Türkiye'deki Statüsü. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(2), 1-20.
- Durmaz, F. (2015). 93 Harbi'nde Büyük Güçlerin Politikaları ve Osmanlı Devleti'ne Etkileri.
- Efe, H. (2018). Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye'de Yaşanan Göçler ve Etkileri. *Sosyal Bilimler Metinleri*, 2018(1), 16-27.
- Ekici, S., Tuncel, G. (2015). Göç ve İnsan. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 9-22.
- Eren, G. (2019). Bulgaristan Göçmenlerinin Yaşadıkları Sorunlar. Problems Of Bulgarian Immigrants. *The Journal*, 12(65).
- Geyik, S. (2018). Göç ve Afganlar: "İstikrarlı Mülteciler". *Göç Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 128-159.
- Gürsoy, A. (1998). (Göç) *Üç Kuşak Cumhuriyet*. Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.
- İpek, N. (2017). *Geçmişten Günümüze Göç*. Değer Kimlik ve Göç. Canik Belediyesi Kültür Yayınları/Samsun
- Kahraman, Ö. (2015). 1989 Bulgaristan Zorunlu Göçünü Yaşamış Aileler ile Göç Yaşantısı Olmayan Ailelerin Şema Modeli Açısından İncelenmesi (Master's Thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Kahraman, R. (2010). Göç ve Çeviri: İltica Başvurularında Sözlü Çeviri Uygulamaları ve Toplum Çevirmeninin Rolü.
- Kan, M. (2013). İstanbul'da bulunan Sığınmacılar Üzerinde Zorunlu Göçün Travmatik Etkileri: Zorlu Koşullara Karşı Ruhsal Dayanıklılık ve Sığınmacıların "ev" Algıları (Master's thesis, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

- Karabulut, D. (2018). Yerinden Edilmenin Söylemsel Şiddete Dönüşümü: Refik Halid Karay ve Sürgünlük Deneyimi. *Monograf*, (9).
- Karasu, M. (2017). Göç ve Uyum Sorunu. *Uluslararası II. Kamu Yönetimi Sempozyumu Bildiri Kitabı*. 631-649.
- Keha, M. (2013). 1877-1878 Osmanlı Rus Harbi'ne Kadar Yaşanan Kırım Kafkas Göçleri ve Erzurum'un Durumu.
- Kolukırcık, S. (2011). Sürgün, Toplumsal Hafıza ve Kültürel Göç: ABD'deki Ahıska Türkleri Üzerine Bir Araştırma. *Bilişim*, 59, 167-190.
- Öztürk, E. (2014). Türk Asıllı Afgan Mültecilerinin 12 Eylül Dönemi'nde İskan ve İstihdamı.
- Palma, G. D. (2020). End Of The Regime. Retrieved From <https://www.britannica.com/place/Italy/End-of-the-regime>. /Erişim tarihi 23.01.2020
- Pazarcık, S. F. (2010). Beyin Göçü Olgusu ve Amerika Birleşik Devletleri Üniversitelerinde Çalışan Türk Sosyal Bilimciler Üzerine Bir Araştırma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sağır, A. (2012). Sürgün Sosyolojisi Bağlamında Göçün Sosyo-Politiği: Sovyet Rusya Örneği. *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 1/1, 355-391.
- Sofracı, İ. E. (2018). Nazi Zulmünden Kaçan Almanca Konuşan Mülteci Bilim İnsanlarının İktisat ve Maliye İlimine Katkılarına Bir Bakış. *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(1), 93-106.
- Şen, F. (2012). Ay Yıldız Altında Sürgün, Nazi Yönetiminde Türkiye'ye Kaçan Alman Bilim Adamları ve Ernst Reuter'in Konumu. *Mülkiye Dergisi*, 36(2-275), 91-104.
- Tekin, F. (2011). Kültürel Travma Olarak Zorunlu Göç. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (25), 91-100

Teyyare, E., ve Sayaner, K. (2017). Suriye İç Savaşı Sonrası Ortaya Çıkan Göç Hareketinin Kamusal Mallar Teorisi Çerçevesinde Değerlendirilmesi. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8 (15), 429-454.

Tümtaş, M. S., Ergun, C. (2016). Göçün Toplumsal ve Mekansal Yapı Üzerindeki Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.21, S.4, s.1347-1359.

Yılmaz, R. (2008) Y. Jivkov Döneminde Bulgaristan Türkleri ve Türkiye'ye Göç Olayı (Türk Basınına Göre). Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü

Elit Teorisi Üzerine

Arpacı, I. (2018). Küresel Dönüşümler Ekseninde Siyasi Partiler ve Liderlik. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 28(1), 133-142.

Arslan, A. (2007). 1999'dan 2007'ye Türk Toplumunun Yasama Sürecine Yön Vermiş Türk Siyasi Elitlerinin Sosyolojik Analizi. *Yasama Dergisi*, 4, 84-99.

Arslan, D. A. (2006). Sınıf Teorisinin Açmazları ve İktidar Analizinde Bir Alternatif Olarak Elit Teorisi, Eşitsizliğin Teorik Temelleri: Elit Teorisi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(1), 363-382.

Arslan, M. (2015). Elit Teorisinin Doğuşu ve Kitle Korkusu. *Eğitim Bilim Toplum*, 13(50), 76-95.

Arslan, A. (2007). *Elit Sosyolojisi*. İstanbul: Phoenix

Arslan, A. (2007). *Elit Sosyolojisi*. İstanbul: Phoenix

Bottomore, T (2000). *Seçkinler ve Toplum*. İstanbul: Gündoğan Yayınları.

- Çelik, İ. (2017). Milli Elit Yetiştirme Problemimiz Üzerine İnceleme. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(1), 259-279.
- Daver, B. (1965). Az Gelişmiş Ülkelerde Siyasi Elit (Seçkin). *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. 2(20), 517-535.
- Dere, M. (2019). Pareto Sosyolojisinde Seçkin Kuram ve C.W. Mills'in İktidar Seçkinleri
- Eylemer, S. (2010). Avrupalılaşma Sürecinde Siyasi Koşulluluk ve Elitler: Türkiye Örneği (Doctoral dissertation, DEÜ Sosyal Bilimleri Enstitüsü).
- Gökçe, A. F. (2011). Türkiye Büyük Millet Meclisindeki Siyasal Seçkinlerin Sosyal Yapılarının İncelenmesi: 23.Dönem Milletvekilleri. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2011(7), 69-84.
- Gölbaşı, H., Mazlum, A. (2009). Türk Toplumunun Çağdaşlaşmasının Kavşak Noktasında İdealist Bir Dava Adamı Ziya Gökalp: Aydın Kavramı.
- <http://sosyolojisi.com/vilfredo-pareto/51993.html>(Vilfredo Pareto ve Seçkinler Teorisi) / Erişim tarihi 12.11.2019
- Kapani, M. (2012). *Politika Bilimine Giriş*. Bilgi Yayınevi.
- Kocaoğlu, M. (2006). Türkiye'de Yerel Siyasal Elitler: Hatay İli Örneği (Doctoral Dissertation, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Kurtbaş, İ. (2017). Bir Klasik Elitizm Eleştirisi ve Yeni Bir Elitizm Modeli Önerisi: "Güçlü Demokratik Elitizm Modeli ". *Electronic Turkish Studies*, 12(3).
- Küçüktağı, M. S. (2010). *Siyasal Elitler ve Yerel Siyasal Hayat: Konya'da 1980 Sonrası Yerel Siyasal Elitler Üzerine Bir İnceleme*(Doctoral dissertation, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü).
- Pareto, W. (2005). *Seçkinlerin Yükselişi ve Düşüşü* (M, Z, Doğan, Çev.) Doğu Batı Yayınları/Ankara

Biyografiler

- Altın, H. (2010). Ziya Gökalp'in Eğitim Tarihimiz Açısından Önemi. *History*, 2, 2.ve Toplumsal Kabul. *Göç Araştırmaları Dergisi*, (2), 58-83.
- Altıok, T. (1995). Abidin Dino Belgeseli.
- Aral, C. (2004). *Abidin Dino belgeseli*. (Belgesel). Türkiye: Haberci Fransa Prod.
- Aydın, A. (2017). Abidin Dino'nun Resimlerinde Yaşayan Edebiyat. *Düzce Üniversitesi Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Yayını. Tykhe Sanat ve Tasarım Dergisi*. 84-102
- Bardakçı, M., (1995).”Damad Ferid'in Üvey Torunu Fethi Sami'nin, 70 yıllık Sürgün Öyküsü:” “Hainin Torunusun” Deyip Kapı Dışarı Ettiler
- Beşikçi, M. (2018). Tarih Yazımında Hatırat ve Günlükler Nasıl Kullanılmalı? *Toplum ve Bilim Dergisi*. İletişim Yayınları
- Çapan, C. (2003). Mutluluğun ve Acının Ressamı. *Skylife*, 32-39.
- Edgü, F. Dino, A (1995). *Kısa Hayat Öyküm*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Fildişi, B. (2016). Türkiye’de Göçmen Bir Sosyal Bilimci: Gerhard Kessler.
- Gökpinar, B (2015) *Müphem Bir Kadının Feminist Biyografisi İle Kurgulanışı: Ayşe Leman Karaosmanoğlu; Bir Sefirin Özel Arşivine Yolculuk*. İstanbul İletişim Yayınları.
- Gürsoy, Ş., Çapcıoğlu, İ. (2006). Bir Türk Düşünürü Olarak Ziya Gökalp: Hayatı, Kişiliği ve Düşünce Yapısı Üzerine Bir İnceleme. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 47(2), 89-98.
- <https://www.biyografi.info/kisi/naim-suleymanoglu> (Naim Süleymanoğlu biyografi) Erişim Tarihi 20.01.2020
- <https://www.biyografi.net/kisiayrinti.asp?kisiid=4671> (Naim Süleymanoğlu biyografi). Erişim Tarihi 19.01.2020

<https://www.trtarsiv.com> > belgesel > ve-merhaba-kainat-nazim-hikmet-2bolum-121857 (Nazım Hikmet Belgeseli) Erişim Tarihi 12.12.201h

<https://youtu.be/8biQ0053e3Y> (Romanov Hanedanlığı Belgeseli) /Erişim Tarihi 05.10. 2019

<https://youtu.be/BPCDA5zWAJk> (Abidin Dino Belgesel)/Erişim Tarihi 09.08.2019

Kaplan, M. (2013). *Sürgündeki Prenses Dürrüşehvar Sultan*. İstanbul: Çanakkale Kitaplığı.

Karabulut, D. (2018). Yerinden Edilmenin Söylemsel Şiddete Dönüşümü: Refik Halid Karay ve Sürgünlük Deneyimi. *Monograf*, (9).

Leontic, M. (2012). Nâzım Hikmet’in Hayatı ve Şiirleri (Nazım Hikmet’s life and poetry). *Bal-Tam Türklük Bilgisi*, 17, 263-280.

Namal, A. (2016). Ord. Prof. Dr. Philipp Schwartz (1894-1977) 1933 Türk Üniversite Reformu ve Patoloji'ye Katkılarıyla. *Nobel Medicus Journal*, 12(2).

Özmen, B. Ş. (2009). *Ve Merhaba Kainat: Nazım Hikmet* [Belgesel]. Türkiye: TRT.

Pehlevi, F. (2004). *Farah Pehlevi Anılar*. (R. Öke, Çev.) İstanbul: Dünya Kitapları.

Sakskoburggotski, S. (2016). *Benzersiz Bir Hayat-Bulgar Kralı 2. Simon*. (S.Özen, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Sert, G. (2007). Özgürlük ve Barışa Çağrı; Stefan Zweig ve Eseri “Dünün Dünyası Üzerine” *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*

Sönmez, S. C. (2014). Sürgünden Vatana: Osmanlı Hanedanının Geri Dönen İlk Üyeleri (1924-1951). *Pursuit of History*, (12).

Şahan, M. (2012). *Spassibo İstanbul*. İstanbul: Derin Yayınları.

Tiley, M. (Yönetmen). (2010). Romanovlar Hanedanlığı [Belgesel Dizisi]. Hall, C. (Yapımcı), *Gizemli Dosyalar* İçinde. Bölüm: 12 . National Geographic Channel. /Erişim Tarihi 17.09.2019

Toros, T. (2016). Son Halife Abdülmecid Efendi'nin Ressamlığı ve Ölümü. - eersiv.sehir.edu.tr /Erişim Tarihi 20.12.2019

Türenç, T (1988). *Özgürlüğe Uçan Dev* (Naim Süleymanoğlu'nun Romanı). Milliyet yayınları

Uz, A. (2012). Tuvalet Yansıyan Anadolu Kültürü. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1(1), 65-73.

İnternet Yayınları

Aydın F. (2018) .<https://www.tarihakli.com/kitap-kritikleri-bir-dinazorun-anilari-mina-urgan/> Erişim Tarihi 17.06.2020

(Viktor Yanukoviç)<http://www.cumhuriyet.com.tr/video/video/144147/iste-yanukovicin-yolsuzluk-muzesine-cevrilen-luks-sarayi.html> (Erişim Tarihi 06.02.2020).

Güleç, E. (2020). Çağdaş Eğitime Giderken Üniversite Reformu/ADT ODTÜ Topluluğu(<http://odtuadt.com/cagdas-egitime-giderken-universite-reformu/>)Erişim Tarihi: 12.03.2020

<http://sosyolojisi.com/vilfredo-pareto/51993.html>(Vilfredo Pareto ve Seçkinler Teorisi) / Erişim Tarihi 12.11.2019

<http://www.hurriyet.com.tr/kelebek/hayat/prof-dr-ilber-ortayli-ve-son-bulgar-krali-ii-simeonla-soylesi-yapti-40243129> (Prof Dr. İlber Ortaylı ve Son Bulgar Kralı II.Simeon: Majesteleriyle Profesör Baş Başa) Erişim Tarihi 10.10.2019

<http://www.milliyet.com.tr/dunya/bir-hanedanin-hazin-hik-yesi-1335511> (Bir Hanedanın Hazin Hikayesi)/Erişim Tarihi 25.10.2019

<https://karakoymono.com/2018/02/01/gorme-bicimleri-uzerine/> (Görme Biçimleri Üzerine) Erişim Tarihi 05/12/2019.

<https://tr.euronews.com/2019/08/19/kanli-saldirilarin-golgesinde-afganistanin-100-bagimsizlik-yil-donumu> (Afganistan'ın 100. Bağımsızlık Yıldönümü) Erişim Tarihi 25.10.2019

[https://www.aljazeera.com/news/asia/2014/09/afghanfirstladyshadow1920squeen2ml\(1920'lerin Gölgesinde Afgan First Lady\)](https://www.aljazeera.com/news/asia/2014/09/afghanfirstladyshadow1920squeen2ml(1920'lerin-Golgesinde-Afgan-First-Lady)) /Erişim Tarihi 24.10.2019

<https://www.biyografi.net/kisiyrinti.asp?kisiid=4671> (Naim Süleymanoğlu biyografi). Erişim Tarihi 19.01.2020

<https://www.rferl.org/a/afghanistanloyajirgaexplainer/25174483.html> (Loya Jirga Bir Afgan geleneği Anlatıldı) Erişim Tarihi 20.12.2019.

<https://www.trtarsiv.com/belgesel/ve-merhaba-kainat-nazim-hikmet-2bolum-121857> (Nazım Hikmet Belgeseli) Erişim Tarihi 12.12.2019

<https://www.weforum.org/agenda/2019/03/whichcountrieshavethemostimmigrants-f9> (Göçmen Oranlarına Göre Grafikler) Erişim Tarihi 23.10.2019)

<https://www.youtube.com/watch?v=7MphUbJ3spQ> (Osmanlı Hanedan Üyelerinin Sürgünden Dönüşleri ve 1993 Yılındaki İlk Hanedan Toplantısı) / Erişim Tarihi 05.11.2019

<https://youtu.be/8biQ0053e3Y> (Romanov Hanedanlığı Belgeseli) /Erişim Tarihi 05.10. 2019

<https://youtu.be/BPCDA5zWAJk> (Abidin Dino Belgesel)/ Erişim Tarihi 09.08.2019

Kaya, Ö. (2013). Son Bulgar Kralı İstanbul'da: II. Simeon. Şalom. 04. 12. 2013., www.salom.com.tr > Perspektif > Son Bulgar Kralı İstanbul'da: II. SIMEON. Erişim Tarihi. 17. 05. 2019

Ortaylı, İ. (2016). Prof. Dr. İlber Ortaylı ve Son Bulgar Kralı II. Simeon: Majesteleriyle Profesör Baş başa. Hürriyet-Kelebek. 08. 10. 2016./ Erişim Tarihi. 17. 05. 2019

Özmen, B. Ş. (2009). *Ve Merhaba Kainat: Nazım Hikmet* (Belgesel). Türkiye: TRT.

Palma, G. D. (2020). End Of The Regime. Retrieved From <https://www.britannica.com/place/Italy/End-of-the-regime/> Erişim Tarihi 23.01.2020

Tiley, M. (Yönetmen). (2010). Romanovlar Hanedanlığı [Belgesel Dizisi]. Hall, C. (Yapımcı), *Gizemli Dosyalar* İçinde. Bölüm: 12. National Geographic Channel. /Erişim Tarihi 17.09.2019

Toros, T. (2016). Son Halife Abdülmecid Efendi'nin Ressamlığı ve Ölümü. - earsiv.sehir.edu.tr /Erişim Tarihi 20.12.2019

Toros, T. Abidin Dino (1993). - earsiv.sehir.edu.tr /Erişim Tarihi 12.10.2019

www.unhcr.org/turkey (UNHCR Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü Türkiye)

www.usasabah.com › Guncel › 2011/01/05 › Prens_Pehlevi_İntihar_Etti/ (Prens Pehlevi'nin İntihar haberi) Erişim Tarihi 25.10.2019

Yalçın, K. (2017). Nazilerden Kaçarak Türkiye'ye Sığınmış Olan Alman Bilim İnsanları (<https://yenihayat.de/2017/04/11/nazilerden-kacarak-tuerkiyeye-siginmis-olan-alman-bilim-insanlari/>).Erişim Tarihi: 12. 03. 2020

Yurdakul, A. (2014). Özel Röportaj – Prens Zeynep Tarzi Osman. Zeynep Tarzi Osman İle Röportaj. Habertürk. 24.10.2014. Erişim Tarihi 17 Şubat.2019, <https://www.haberturk.com/tv/gundem/video/ozel-roportaj...zeynep-tarzi-osman/127789>

Yurdakul, A. (2014). Özel Röportaj – Prens Zeynep Tarzi Osman. Zeynep Tarzi Osman İle Röportaj. Habertürk. 24.10.2014. Erişim Tarihi 17 Şubat.2019, <https://www.haberturk.com/tv/gundem/video/ozel-roportaj...zeynep-tarzi-osman/127789>

EKLER

Ek-1. Soru Formu (Prenses Naciye Doğan Mülakat)

- Sosyoloji Yüksek Lisans Tez çalışmamda kullanmak üzere ses ve görüntü kaydı almak istiyorum. İzin veriyor musunuz? (onay alındı, video kaydında mevcut)
- Aile Afganistan'dan ilk etapta Hindistan'a g ederken aileden kimler vardı? Kimler gitti?
- Göç sonrası hayata nasıl tutundular?
- Dil haricinde zorlandıkları konular neler?
- Ailede g sürecinden en çok kim etkilendi?
- İtalya'ya göç edip yaşadığınız sürece vatandaşlık hakkı verildi mi?
- Çocukların (Prenses Naciye Doğan'ın kardeşleri) eğitimiyle kim ilgilendi, kim yönlendirdi?
- Babanızın edindiği mal varlığı ne oldu?
- şu anda kardeşlerinizden, akrabalarınızdan yaşayanlar neredeler? Türkiye'de sadece siz mi varsınız?
- Türkiye'de yaşamaya karar vermeniz nasıl oldu? Ne zaman karar verdiniz?
- Reform sürecinde halk Amanullah Han'ın yanında mıydı ? Destek oldular mı?
- Eğitim alanında özellikle kız çocukları için yapılan reformlar nelerdir?
- Atatürk ve Amanullah Han arasındaki iletişim nasıldı?
- Kendinizi en çok hangi ülke hanedanlığına yakın hissediyorsunuz?

EK-2. Afganistan Kronolojisi

- M.Ö.600 Zerdüştler ve Baktrialılar
- M.Ö.327 Büyük İskender Baktria'da
- M.Ö.75-100 Budist İmparator Kanişka'nın Saltanatı
- 652 Birinci Arap İşgali
- 999-1030 Gazneli Mahmud Saltanatı
- 1221 Cengiz Han Moğollarının İşgali
- 1273 Marco Polo Afgan Türkistan'ından Geçer
- 1360-1404 Semerkândlı Türk Emiri Timurlenk'in Fetihleri
- 1506-1722 Hindistan'ın Müslüman İmparatorlukları ile İran İmparatorluğu Arasında Bölünmüş Afganistan
- 1722 İran'a karşı Afgan isyanı
- 1747-1773 İlk Afgan Kralı Ahmad Şah Durrani Saltanatı. Hint bölgelerinin fethi
- 1793-1826 Anarşi. Hindistan'ın İngiliz Sömürgeciliği
- 1826-1863 Dost Mohammad Saltanatı
- 1838-1842 Birinci İngiliz-Afgan Savaşı ve Afgan zaferi
- 1863-1879 Şir Ali Han Saltanatı. Türkistan'ı Fetheden Çarlık Rusya'sı.
- 1878-1879 İkinci İngiliz-Afgan Savaşı. İngiliz himayesi
- 1880-1901 Ülkeyi Birleştiren Abdul Rahman Han'ın Saltanatı
- 1901-1919 Habibullah Han Saltanatı. Rus Devrimi
- 1919-1929 Reform Yapan Amanullah'ın Saltanatı. Üçüncü İngiliz-Afgan Savaşı ve İngiliz Himayesinin Sonu (1919)
- 1929 İsyan ve Baçe Saka'nın Saltanatı
- 1929-1933 Nadir Şah Saltanatı
- 1933-1973 Zahir Şah Saltanatı
- 1933-1946 Zahir Şah'ın amcası Haşim Han'ın Naipliği. İkinci Dünya Savaşı Süresince Tarafsızlık
- 1946-1953 Kralın Amcası Şah Mahmud'un Naipliği
- 1953-1963 Kralın Kuzeni Davud'un Bakanlığı. Rus ve Amerikan Yardımı
- 1959 Pakistan ile İhtilaf
- 1964 Zahir Şah Yeni Bir Anayasa Kurar
- 1973 Davud'un Siyasî Darbesi. Cumhuriyetin ilânı

EK-3. Kralın Kişisel Kronolojisi

- 01 Haziran 1892 Pağman’da doğar. Emir Habibullah’ın üçüncü oğludur.
- Kâbil Askerî Akademisi’nin kuruluşu
- 1913 Sureyya Tarzi ile evliliği
- 21 Şubat 191 Serdar Amanullah Han, babasının suikastinin ertesi günü Kâbil’de kendini Kral ilân eder.
- 3 Mart 1919 Amanullah’ın, Britanya Hindistanı Naibine Afganistan’ın tam bağımsızlığı ile ilgili yazdığı mektup.
- 7 Nisan 1919 Amanullah’ın Sovyetler Birliği, Japonya, ABD, Fransa, İran ve Türkiye Devlet Başkanlarına yazdığı mektup.
- 13 Nisan 1919 İngiliz Hava Kuvvetleri Kâbil’i bombalar
- 28 Mayıs 1919 Tal muharebesi ve onu takiben yapılan ateşkes
- 8 Ağustos 1919 Ravalpindi’de İngiltere ve Afganistan arasında yapılan barış antlaşması
- 28 Şubat 1921 Afganistan ve Sovyetler Birliği arasında yapılan, saldırganlık karşısı dostluk antlaşması
- Mart-Haziran 1921 Türkiye, İtalya ve İran ile dostluk antlaşmaları.
- Temmuz 1921 Waly Mohammad Han önderliğinde ABD’deki Afgan Heyeti.
- Temmuz 1921 Heyet Londra’ya gelir.
- 22 Kasım 1921 Afganistan ve İngiltere arasında ticarî dostluk antlaşması
- 9 Eylül 1922 Arkeolojik kazılar için Fransa ile iş birliği antlaşması
- Ocak 1923 İstiklâl Lisesi’nin açılışı
- 10 Nisan 1923 ilk Anayasanın ilânı
- 10 Nisan 1923 Kâbil’deki ilk Fransız diplomatik misyonunun açılışı
- Ekim 1923 Cezâ tüzüğünün ilânı
- Aralık 1923 Kâbil’deki ilk Alman diplomatik misyonunun açılışı
- 1924 Âmânî Lisesi’nin açılışı
- 1924 Mangal aşiretinin isyanı
- 7 Haziran 1926 Amanullah “Kral” unvanını alır
- 15 Ağustos 1926 Sovyetler Birliği ile bir sınır sorununun çözümü
- 1926 Para birimi (Afgani) ve ölçü biriminin değişimi
- 1927 Bağımsız “Anîs” gazetesinin neşredilmesi

- 10 Aralık 1927 Kral Amanullah'ın yurtdışı resmî gezisine başlaması
- 20 Haziran 1928 Amanullah'ın Afganistan'a dönüşü
- Temmuz 1928 Kral Amanullah tarafından ilân edilen yeni reformlar
- 29 Ağustos 1928 Loya Jirga (Ulusal Meclis) açılışı
- 2 Eylül 1928 Loya Jirga'nın, yeni Anayasa ile üç renkli Afgan bayrağını kabulü
- 14 Kasım 1928 Şinvari aşiretinin isyana başlaması
- 14 Aralık 1928 “Sucunun oğlu” lakaplı Habibullah'ın Kâbil'e saldırışı
- 5 Ocak 1929 Kralın reformlarının yürürlükten kaldırılması
- 14 Ocak 1929 Kralın tahttan ferâgatı ve ferâgat ettikten sonra yeniden döneceği Kandahar'a hareketi
- 14-17 Ocak 1929 Enayatullah Han Saltanatı
- 18 Ocak 1929 Habibullah Han'ın tahta oturması
- Nisan 1929 Kral Amanullah'ın ordusunun Gazne'de dağılması
- 23 Mayıs 1929 Kral Amanullah d'Afganistan'ın temelli ayrılışı. Hindistan üzerinden İtalya'ya ulaşır. Akabinde Roma'da ikâmet edecektir.
- 25 Nisan 1960 Zürih'te ölür. Celâlâbad'da defn olunacaktır.

EK-4. Amanullah Han'ın Kraliyetinin Kronolojisi

- 21 Şubat 1919 Amanullah Han Kâbil'de Emir ilân edildi
- 3 Mart 1919 Afganistan'ın tam bağımsızlığı ile ilgili Hindistan'ın Britanyalı Naib'ine yazılmış mektup
- Mart 1919 Bakanların ilk kabinesinin kurulması
- 7 Nisan 1919 Emir'in, aşağıda belirtilmiş ülkelerin Devlet Başkanlarına mesajı:
- Sovyetler Birliği, Japonya, Birleşik Devletleri, Fransa, İran, Türkiye
- 13 Nisan 1919 Bağımsızlığın resmen ilânı ve reformların başlaması
- 15 Nisan 1919 Hindistan'ın Britanyalı Naib'inin cevabı
- 4 Mayıs 1919 Üçüncü İngiliz-Afgan Savaşının başlaması
- 26 Mayıs 1919 Kâbil'in Britanya Hava Kuvvetleri tarafından bombalanması
- 28 Mayıs 1919 Tal Muharebesi
- 28 Mayıs 1919 Ateşkes
- 29 Mayıs 1919 Qal'a-e Jadid'in (Spin Baldak) İngilizler tarafından işgali
- 8 Ağustos 1919 Afganistan ve Büyük Britanya arasında barış antlaşmasının imzalanması
- 24 Temmuz 1920 Moussuri Konferansı
- 1920 Hintli mültecilerin Afganistan'a girmesi
- 1920 Afgan askerî yardımının Buhara'ya gönderilmesi
- 1921 Buhara Emir'inin Kâbil'e sürgüne gelişi
- 28 Şubat 1921 Afganistan ve Sovyetler Birliği arasında yapılan, saldırganlık karşısı dostluk antlaşması
- 1 Mart 1921 Türk-Afgan dostluk antlaşması
- 3 Haziran 1921 İtalya ve Afganistan arasında dostluk antlaşması
- 27 Haziran 1921 İran ve Afganistan arasında dostluk antlaşması
- Temmuz 1921 Waly Mohammad Khan başkanlığındaki heyetin ayrılışı ve ABD'ye varışı
- Ağustos 1921 Heyetin Londra'ya varışı
- 1921 Afganistan ve Büyük Britanya arasında ticarî dostluk antlaşması
- Haziran 1922 Waly Mohammad Khan idaresindeki heyetin geri dönüşü

- 9 Eylül 1922 Afganistan'daki arkeolojik kazılar için Fransa ile işbirliği antlaşması
 - Ocak 1923 Fransız-Afgan Lisesi Âmânîye'nin açılışı
 - 10 Nisan 1923 ilk Anayasanın ilânı
 - Ekim 1923 Cezâ tüzüğünün ilânı
 - 1924 Âmânî Lisesi'nin açılışı
 - 1924 Mangal aşiretinin isyanı
 - 7 Haziran 1926 Amanullah "Kral" unvanını alır
 - 15 Ağustos 1926 SSCB ile Darqad'ın sınır sorununun çözümü
 - 1926 Yeni para birimi Afgani'nin ve Avrupa ölçü sisteminin uygulanması
 - 1927 Bağımsız "Anîs" gazetesinin neşredilmesi
 - 10 Aralık 1927 Hükümdarın resmî gezisinin başlaması
 - 20 Haziran 1928 Resmî geziden dönüş
 - Temmuz 1928 Kral yeni reformları ilân eder
 - 29 Ağustos 1928 Loya Jirga (Ulusal Meclis) Pağman'da
 - 2 Eylül 1928 yeni Anayasanın Loya Jirga'sı ile üç renkli Afgan bayrağını kabulü
 - Eylül-Ekim 1928 Kralın Kâbil'de Dışişleri Bakanlığı parkındaki nutku
 - 14 Kasım 1928 Şinvari aşiretinin isyana başlaması
 - 19 Aralık 1928 Baçe Saka'nın Kâbil'e saldırışı
 - 5 Ocak 1929 Kral reformları yürürlükten kaldırdığını ilân eder
 - 14 Ocak 1929 Kral Amanullah'ın, yerine Enayatullah Han'ın geçmesi için tahtından ferâgat edip Kandahar'a hareket etmesi
 - 14/17 Ocak 1929 Enayatullah Han'ın hükümdarlığı
 - 18 Ocak 1929 Baçe Saka'nın Habibullah Han nâmı ile tahta oturması
 - 20 Ocak 1929 Ahmad Waly Han Celâlâbâd'da krallığını ilân eder
 - 28 Şubat 1929 Ali Ahmad Han Peşavar'a gelir
 - 8 Mart 1929 Mohammad Nadir Han Fransa'dan döner
 - Nisan 1929 Amanullah Han'ın birliklerinin Gazne'de dağılması
 - 23 Mayıs 1929 Kral Amanullah Han ve ailesi Afganistan'ı terk eder (d'Afghanistan, 2018: 345, 346, 347, 348, 349).
- (İtalyancadan Çeviri: Hümeysra Gücük).

Ek-5. On Maddelik Türk-Afgan Dostluk Anlaşması (1 Mart 1921)

Madde 1. Çok şükür bağımsız bir yaşam sürdüren Türkiye Devleti, içtenlikle ve gönülden bağlar ile bağlı bulunduğu Yüce Afganistan Devletini gerçek anlamıyla bağımsız tanımayı bir görev bilir.

Madde 2. Bağıtlı Yüksek Taraflar, tüm Doğu uluslarının kurtuluş, bütünüyle özgürlük ve bağımsızlık hakkına sahip olduklarını ve bunlardan her ulusun istediği herhangi bir rejim ve hükûmet biçimi ile kendisini yönetmekte özgür olduğunu açıklar; Buhara ve Hive Devletlerinin bağımsızlığını tanırlar.

Madde 3. Yüce Afganistan Devleti, yüzyıllardan beri İslamiyet'e önderlik ve ona üstün görevler yapmış olan, hilafet dünyasını elinde tutan Türkiye'nin bu alanda lider olduğunu, bu fırsattan yararlanarak da açıklar.

Madde 4. Bağıtlı taraflardan biri, Doğu'yu istila ya da sömürge yapma siyasetini izleyen herhangi bir emperyalist devlet tarafından ötekine yapılacak saldırıyı bizzat kendine yapılmış sayarak elindeki araçlar ve olanaklarıyla onu püskürtmeyi kabul eder.

Madde 5. Bağıtlı taraflardan her biri, ötekinin anlaşmazlık içinde bulunduğu üçüncü devletin çıkarlarına uygun ya da öteki bağıtlı tarafın çıkarlarına zararlı herhangi bir devletler arası anlaşma ve sözleşme yapmamayı ve herhangi bir devletle anlaşma imzalayacağı zaman öteki tarafa haber vermeyi yükümlenir.

Madde 6. Bağıtlı taraflar aralarındaki ekonomik ve ticaret ilişkilerinin ve konsolosluk işlemlerinin düzenlenmesi için gerekli sözleşmeleri ayrıca yapacaklar ve şimdiden birbirlerinin başkentlerine büyükelçi göndereceklerdir.

Madde 7. Bağıtlı taraflar iki ülke arasında düzenli ve özel postalar kurarak siyasal durumları ile eğitim, ticaret vb. durumlardan ve her türlü gereksinim ve isteklerinden, karşılıklı ve en ivedi olarak birbirlerine bilgi vereceklerdir.

Madde 8. Türkiye Afganistan'a kültür alanında yardım etmeyi, öğretmen ve subay göndermeyi ve bu öğretmen ve subayların en az beş yıl görevde kalmasını ve bu sürenin sonunda, Afganistan isterse yeniden eğitimciler göndermeyi yükümlenir.

Madde 9. *Bu anlaşma en kısa sürede onaylanacak ve o andan başlayarak yürürlüğe girecektir.*

Madde 10. *Bu anlaşma iki örnek olarak Moskova'da düzenlenmiş ve tarafların tam yetkili temsilcilerine imza edilip verilmiştir. Antlaşma Hicri yılın bin üç yüz otuz dokuzunda, Cemaziyelahirin yirmi birinci gününe rastlayan, bin üç yüz otuz yedi yılı Martının birinci Salı günü imza edilmiştir. (Özlü, 2012: 36)*

Olağanüstü Büyükelçi Veli

Yusuf Kemal

Doktor Rıza Nur

Ek-6. Fotoğraflar

Fotoğraf 1- Afgan Kralı Amanullah Han (1919-1929) ve Kraliçe Süreya, 1933 Roma (Prenses Naciye Doğan Aile Arşivi).

Fotoğraf 2- Amanullah Han'ın En Küçük Kızı Prens Naciye, Roma 1933
(Prens Naciye Doğan Aile Arşivi)

Fotoğraf 3- Roma Amanullah Han Eşi ve Çocuklarıyla Birlikte, Arkadaki Sıra Soldan Sağa Doğru; Âbeda, Rahmatullah, Meliha, Âmina, Hedayatullah, Öndeki Sıra Soldan Sağa Doğru; Âdela, İndia, Amanullah Han, Kraliçe Süreya, Naciye, Ehsanullah 1933 (Prenses Naciye Doğan Aile Arşivi).

Fotoğraf 4- Amanullah Han ve Ailesinin Roma'daki Evi 1930 (Prenses Naciye Doğan Aile Arşivi).

Fotoğraf 5- Prenses Naciye Doğan Roma 1954 (Prenses Naciye Doğan Aile Arşivi).

Fotoğraf 6- Prenses Naciye Müstakbel Eşi İlter Doğan ve Annesi Kraliçe Süreya ile 12.12.1957 (İstanbul Hilton, Düğün Töreni) (Prenses Naciye Doğan Aile Arşivi).

Fotoğraf 7- Kral Amanullah Han Türkiye Resmi Ziyareti Sırasında Atatürk ile 1928 (Prenses Naciye Doğan Aile Arşivi).

Fotoğraf 8- İstanbul, Atatürk'ün Cenaze Töreni Yürüyüşü Sırasında, Amanullah Han (ortada), Oğlu Hedayatullah (Solundaki) ve Damadı Ali Waly1938 (Kızı Âbeda'nın Eşi) (Prenses Naciye Doğan Aile Arşivi).

Fotoğraf 9- Roma, Amanullah Han Cenaze Töreni 1960 (Prenses Naciye Doğan Aile Arşivi).

Fotoğraf 10-Kabil-Afganistan; Prens Naciye Doğan, Afganistan'ın Tam bağımsızlığının 100. Yıl Münasebetiyle, Afganistan Devletinin Davetlisi Olarak Tören Merasiminde. Sol yanındaki Beyaz Saçlı Hanımefendi Ablası İndia. Arka Sıradaki Takım Elbiseli Beyefendi Oğlu Ömer Doğan.19 Ağustos 2019 (Fotoğrafi Çeken, Prens Naciye Doğan'ın Kızı Hümeysra Gücük Hanımefendi).

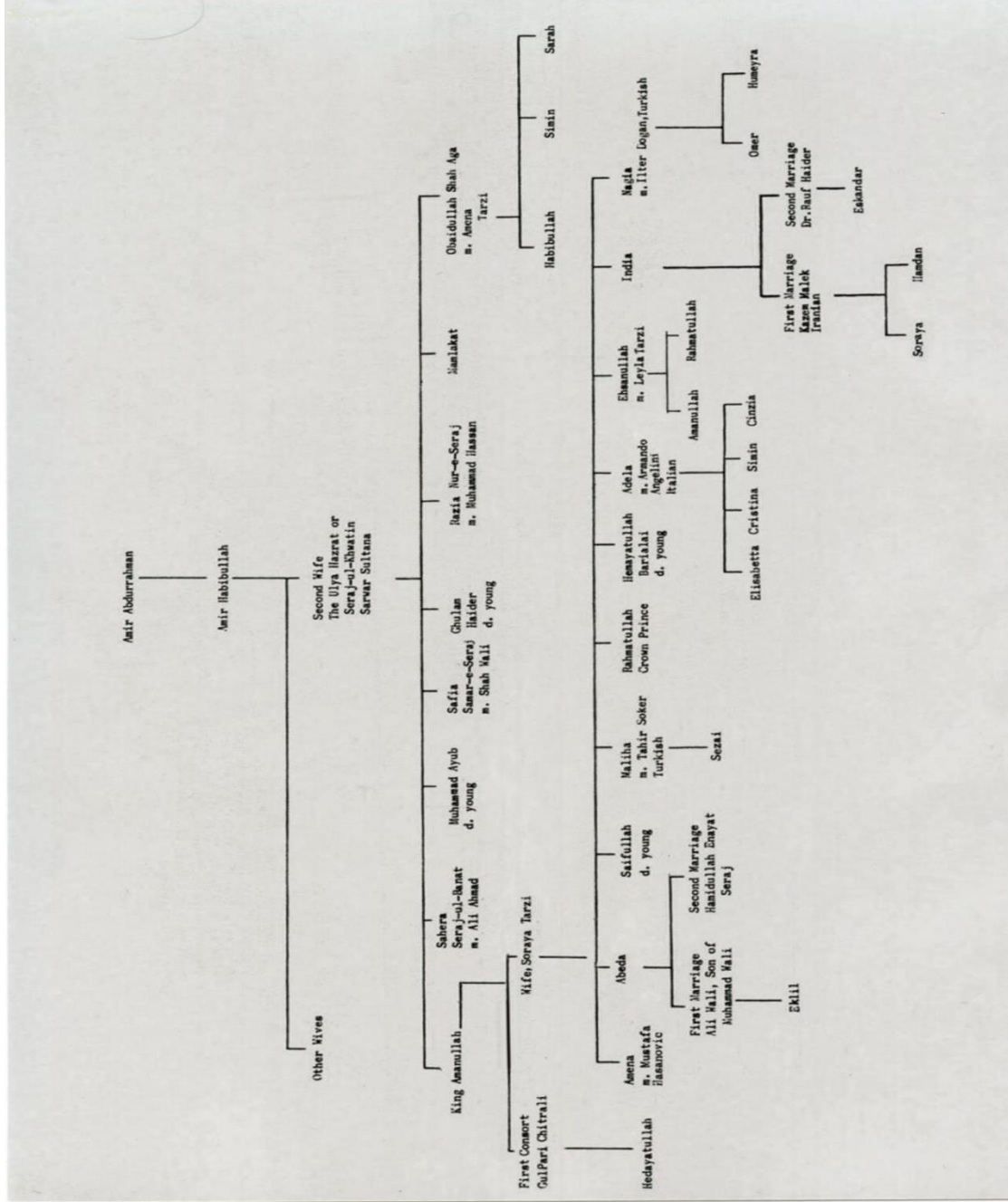

Fotoğraf 11- Pağman-Afganistan Prenses Naciye Doğan Doğduğu Bölgede 2019
(Fotoğrafı çeken Prenses Naciye Doğan'ın kızı Hümeysra Güçük Hanımefendi).

Fotoğraf 12- Kabil-Afganistan, Soldan Sağa, Prenses Naciye Doğan, Roula Ghani
(Afganistan Cumhurbaşkanı Ashraf Ghani'nin Eşi), Prenses İndia 2019 (Prenses
Naciye Doğan'ın Ablası

Ek-7 Belgeler

Belge 1- Amanullah Han Soy Ağacı, (Prens Naciye Doğan Aile Arşivi)

Kardeş Türk Milletine bu
büyük acısında teselliye
çalışmamın çok güç olduğunu
bilirim, zira ben de onun gibi teselliye
muhtacım.

Amanullah.

Belge 2- Amanullah Han'ın, Atatürk'ün Ölümünün Ardından Dolmabahçe Sarayındaki Deftere Yazdıkları ("Kardeş Türk Milletine Bu Büyük Acısında Teselliye Çalışmamın Çok Güç Olduğunu Bilirim, Zira Ben de Onun Gibi Teselliye Muhtacım"... Amanullah) 1938 (Prenses Naciye Doğan Aile Arşivi).

افغان قرالی حضرتلری دون صنایع نفیسه سر کیسینی زیارت ایتدیلر،
اثرلری تقدیر بویوردیلر و بعضیلرینی صاتین آلدیلر

محترم مسافرلرین شرفه یارین آفتاب خارجیه قوناغنده برغاردده یارنی و بربره کمر

افغان قرالی حضرتلری، قوم میمنه قاید، هیکتیراسه رزانه خانم، صفوی ضیا، معارف مستشاری کل زعم بک بک رسام ملیل یاشا

قرال حضرتلری، ملک خانک، زیبک، هیکتی ندقی ابدکن

افغان قرالی حضرتلری دون اول بش بویوقده مهمانداری بریجی فریق خرافلین و فریق یایی یاشالی ایله سفیر غلام جلال خان و میت خرافلین بش ذوات و افغان صایطان اولدینی خالده و سه سرکیقی تشریف ایشلردر .

قرال حضرتلری سرکیکی اثرلری رد بردندقی و مستحکاملری بلیغسه تقدیر بویورمیشلر و تقدیر ایشکاری لر دون بصلری آیشلردر. نظمی ضیا بک «ایاده صباح» ی، عل و صا بک «بندکده قانیاده درمی»، حکمت بک «دوله پاشا سیرتلی»، شوکت بک «بنیاد کوشکندن برغاره بر نظر» ی، نظمی بک «بن بیل کورپی»، تلقی اسماعیل بک «منظر منی و استراحت»، سایی بک «شعاق»، کورن فنیان خانک «شعاق»، سایی بک «غیرزانه لری» و «قبش کوی»، بدیه خانک «نموده ووق»، کورن فنیان خانک «غیرزانه لری» ی، کورن خانک «آدیوی» ی و عیقلان مستحکاملریک آتاندن ملک خانک «سرمد قورن پوزریمی» ایله ذوان خانک «استراحت»، احمد فیهیک قورنمی قرال حضرتلریک اشترا ایشکاری لرلردر. خانلریکده دورکی سرکیکندردر آفریحساب ایشله ی بر ایک ایله یق موده لده برشمیه و بر اوزرته حساب ایشله ی بر آل طودایی مایه ایشلردر . قرال حضرتلری بکون قراچه حضرتلریک سرکیقی تشریف ایلمه کیری سوتلردر . قرال حضرتلری سرکیک سوکرا غازی چنلکته عزیت ایشلردر .

مسافرلرین شرفه غاردهن یارنی

مسافرلرین شرفه یارین کیجه چاک قاید خارجیه قوناغی یانچیه مسنده برغاردن یارنی ترتیب اولومشدر . مسافرلرینک هته ایچنده شهرتزدن مفارقه دوغریجه سالیله کیله لری بحثلدر . مسافرلرین استابولده آتی کون قدر قاه جقلر و باطوم طریقه لرا نه کیده جکلردر .

Belge 3- Hakimiyet-i Milliye Gazete Haberi. Üstteki Fotoğrafın Altında Yazılan: “Afgan Kralı Hazretleri, Gulam Ceylan-i Han, Heykeltıraş Rezzan Hanım, Safvet-i Ziya. Maarif, Müsteşarı Kemal Raim Beyler ve Ressam Halil Paşa” Alttaki Fotoğrafın Altında Yazılan: “Kral Hazretleri Melek Hanımın ‘Zeybek’ Heykelini Tetkik Ederken.” 26 Mayıs 1928 (Prenses Naciye Doğan Aile Arşivi).

İ T H A F

Müstakil Afganistan Devleti Hükümdarı
Emir Emanullah Han Hazretlerine

1. Ey bahtiyar Emir, ey padişah; genç lâkin ihtiyarlar gibi olgun hükümdar!
2. Gözün sırlara mahremdir. Göğsünün içinde gönlün «Camı Cem» dir.
3. Azim ve iraden mülkündeki dağlar gibi kavi ve muhkemdir. O kadar ihtiyatlı ve tedbirli hareket edersin ki, her güç şey, seninle karşılaşınca kolaylaşır.
4. Senin himmetin benim hayalim gibi yüksektir. Parçalanmış bir milleti o himmet şirazelemiş, yekpâre bir varlık haline getirmiştir.
5. Padişahlar, sana bir çok hediyeler takdim etmişlerdir. Değeri yüksek bir çok lâ'l ve yakutun var.
6. Ey emir ey emir oğlu emir, bir fakirden de şu hediye kabul buyur.
7. Bana hayatın remzini öğrettikleri zaman ruhumda bir ateş alevlendirdiler. Bir yürek yakan nağme getirdim, aşkın gençlik devresini getirdim. (Aşk geçleştirdim).
8. Garp diyarının piri, muktedâsı Alman şairi, o eski İran şirinin meftunu (Goethe).
9. Şuh, canlı dilberleri tasvir ederek Frenk diyarından (Garp âleminden) Şarka selâm göndermişti.
10. Ben de ona nazire olarak Peyâm-ı Maşrik (Şarktan Haber) adlı eserimi yazdım. Bu suretle Şarkın gecesine ay ışıkları serptim.
11. Ben kendimi bildim bileli kendini beğenmiş bir insan değilim. O kimdir, ben kimim sana söyleyeyim.

Belge 5- Şair İkbâl'den Amanullah Han'a İthaf (Prenses Naciye Doğan Aile Arşivi).

12. O, şimşek gibi bir Garp delikanlısı.¹ Benim alevim ise Şark pirlерinin nefesinden ilham almakta.
13. O çemende (ma'mur yerlerde) doğmuş, çemende yetişmiş. Ben ise ölü bir toprağın mahsulüyüm.
14. O çemende bülbül gibi terennüm ederek kulakları cennet haline getirmiş. Ben ıssız çöllerde feryat eden bir çanım. (Kervanlarda deve veya bergirlerin boyunlarına takılan çan)
15. Her ikimiz de kâinatın kalbini, ruhunu bilen tanıyan insanlarız. İkimiz de ölüm içinde hayattan haber getiriyoruz.
16. Her ikimiz de sabahlar gibi pırıl pırıl gülen, ayna gibi parlayan birer hançeriz. Ama o yalın, ben hâlâ kını içinde.
17. Her ikimiz de sahili görünmeyen bir ummanın kıymetli ve parlak birer incisiyiz.
18. O, cesur, canlı, denizin dibinde çırpındı, sadefi parçaladı.
19. Ben, hâlâ sadefin kucağında parlıyorum. Hâlâ denizin kalbinde gizliyim.
20. Benim dostum, beni anlamadı, meyhanemden kadehi boş gitti.
21. Ben ona bir sultan debdebe ve azametini veriyorum. Kisrâ'nın tahtını ayağının altına koyuyorum.
22. O benden güzellik ve aşk terennümleri istiyor. O, benden şairane, renkli, parlak tasvirler istiyor.
23. O, beni iyice anlamadı, canımın ne derece bitap olduğunu görmedi. Benim dışımı gördü; içimi sırrımı görmedi.
24. Benim yaratılışım, aşk ile yağrılmıştır. Çör çöp ile ateşin bir araya gelişinden vücade gelmiştir.
25. Hak, bana mülk ve din (mâlik-i yevmiddin) remizlerini bildirdi. Gözümün perdesinden masivâ nakşını kaldırdı.
26. Gül yaprağı, rengini benim mânâmdan (mazmun) almıştır. Benim mısraım, kanımın damlasıdır.
27. Sakın şiiri bir delilik eseri zannetme. Bu deliliklerin kemalinde asıl akıl ve idrak mevcuttur.
28. Bana hüner sermayesi verdiler. Lâkin Hint diyarında beni hor ve hakir ettiler.
29. Lâle ve gül benim terennümлерimden mahrumdur. Benim kuşum, kendi gülistanında gariptir (gurbete düşmüştür).
30. Bu felek, ancak alçakları, sefilleri devlet ve ikbale eriş-tirdiği için cevher sahibi insanlara yazık oluyor. (onlar he-der olup gidiyorlar.)

¹ Yahut : O Garp delikanlılarından ilham alıp şimşek ha-line gelmiş.

Belge 6- Şair İkbâl'den Amanullah Han'a İthaf 2 (Prenses Naciye Doğan Aile Arşivi).

31. Ey makamı yüksek (Zuhal feleği olan) padişah; görüyor-sun ki, bizim güneşimizi bulutlar örtmeye başladı. (Şark ve İslâm âlemi felâkete doğru gidiyor.)
32. Araplar, çöllerinde yollarını kaybettiler (dalâlete düştüler). Artık sözlerinde «İllâllah» ın harareti kalmadı (Müslümanlık harareti ve ideali kalmadı.)
33. Mısırlılar, Nil girdabına düşmüşler, muazzam file benze-yen Turanlıların himmet damarları gevşemiş.
34. Osmanlı devleti, hâdisatın pençesi altına düşmüş, ıztırap içinde. Şark ve Garp onun dökülen kanlarından lalezâra dönmüş.
35. Aşkta Selman tarz ve usulü (İran aşkı) kalmadı. İran top-rağı hâlâ var ama İranlı yok.
36. Onun tiynetindeki hayat, şevk ve harareti uçup gitti. Gön-lünde o eski ateş döndü kaldı.
37. Hint müslümanı midesinin kulu olmuş, kendini beğenmiş gönlündeki din hissini koparıp atmış.
38. Müslüman, herkes tarafından sevilme, takdir edilmek şan ve şerefini kaybetmiş. Bir Hazreti Halid, bir Hazreti Ömer, bir Hazreti Eyyub kalmamış.
39. Yaratılış seni temiz ruhlu yarattı. Kalbin bu Müslümanlı-ğın inkırazı karşısında parça parça oluyor.
40. Hazreti Ebubekir ve Hazreti Ömer'in şevket ve adalet de-virlerini ihya et. Ovadaki lâle üzerinden bir bahar rüzgârı gibi geç.
41. Dağlarda çöllerde avâre bir millet, lâkin damarlarında ar-slanlar kanı dalgalanan bir millet.
42. Zeki, kudretli, açık ruhlu, ahlâklı, gözü doğan kuşu gibi keskin.
43. Lâkin nasibini almamış, kudretinin yıldızı parlamamış bir millet.
44. Kûhistanında bir köşeye çekilmiş, hayat kıymetini daha görmemişsin.
45. Senin canın, birbiri ardınca gelen türlü mihnetlere karşı sabırlı. Bu gayretli Afgan milletini yetiştirmeğe çalış.
46. Tâ ki Muhammed ümmetini candan sevenlerden, ona yü-rekten sadakat gösterenlerden olasın. Din uğrunda kuvvet sermayesi olasın.
47. Hayat, çalışmaktır; hak istemek değildir. Bu ise ancak enfüs ve âfâkı bilmekle olur.
48. Cenab-ı Hak, «Hikmette çok hayır vardır. Bu hayrı nerede görürsen elde et» buyurmuştur.

Belge 7- Şair İkbâl'den Amanullah Han'a İthaf 3 (Prenses Naciye Doğan Aile Arşivi).

Damad Feri'din üvey torunu Fethi Sami'nin, 70 yıllık sürgün öyküsü

65 YIL ARAYLA... Fethi Sami'nin 65 yıl önce ve bugünkü resimleri. "Özgürlük için, işi ve ahlakı için yaşamı boyunca" diyor.

Fethi Sami, Sultan Abdülhamid II'ye soyundan... 86 yıllık hayatının 70 yılını sürgünde geçirmiş. Sebep, Seren Arslan'ın 'Fethi Sami'nin Damad Feri'din Paşa'nın üvey torunu olması... Bu yazı hem onun, hem padişah soyundan gelen bir ailenin acı öyküsüdür.

PAŞA VE ÜVEY OĞLU... Damad Feri Paşa (ortada, sağ), ailesiyle birlikte, 1904'te İstanbul'da. Feri Paşa'nın üvey oğlu Sami Bey.

"Hainin torunusun" deyip kapı dışarı ettiler

Onu ilk defa gördüğüm o gün, bir hafta önce İstanbul'da, tam bir ay önce, İsmail Fethi Sami, İstanbul'da kızıyla bir evde oturuyordu. Oysa bu yazıyı bir hafta önce İstanbul'da yazmıştım. "Fethi Sami'nin Damad Feri'din Paşa'nın üvey torunu olması" diye yazmıştım. Oysa bu yazıyı bir hafta önce İstanbul'da yazmıştım. "Fethi Sami'nin Damad Feri'din Paşa'nın üvey torunu olması" diye yazmıştım.

MURAT BARDAKÇI

İstanbul'da doğdu. İstanbul'da yaşadı. İstanbul'da öldü. İstanbul'da doğdu. İstanbul'da yaşadı. İstanbul'da öldü.

İstanbul'da doğdu. İstanbul'da yaşadı. İstanbul'da öldü. İstanbul'da doğdu. İstanbul'da yaşadı. İstanbul'da öldü.

İstanbul'da doğdu. İstanbul'da yaşadı. İstanbul'da öldü. İstanbul'da doğdu. İstanbul'da yaşadı. İstanbul'da öldü.

Aci dolu günler

İstanbul'da doğdu. İstanbul'da yaşadı. İstanbul'da öldü. İstanbul'da doğdu. İstanbul'da yaşadı. İstanbul'da öldü.

İstanbul'da doğdu. İstanbul'da yaşadı. İstanbul'da öldü. İstanbul'da doğdu. İstanbul'da yaşadı. İstanbul'da öldü.

İstanbul'da doğdu. İstanbul'da yaşadı. İstanbul'da öldü. İstanbul'da doğdu. İstanbul'da yaşadı. İstanbul'da öldü.

İstanbul'da doğdu. İstanbul'da yaşadı. İstanbul'da öldü. İstanbul'da doğdu. İstanbul'da yaşadı. İstanbul'da öldü.

İstanbul'da doğdu. İstanbul'da yaşadı. İstanbul'da öldü. İstanbul'da doğdu. İstanbul'da yaşadı. İstanbul'da öldü.

İstanbul'da doğdu. İstanbul'da yaşadı. İstanbul'da öldü. İstanbul'da doğdu. İstanbul'da yaşadı. İstanbul'da öldü.

İstanbul'da doğdu. İstanbul'da yaşadı. İstanbul'da öldü. İstanbul'da doğdu. İstanbul'da yaşadı. İstanbul'da öldü.

İstanbul'da doğdu. İstanbul'da yaşadı. İstanbul'da öldü. İstanbul'da doğdu. İstanbul'da yaşadı. İstanbul'da öldü.

İstanbul'da doğdu. İstanbul'da yaşadı. İstanbul'da öldü. İstanbul'da doğdu. İstanbul'da yaşadı. İstanbul'da öldü.

Bu fes başımıza nasıl geçti?

Arayışta, bir kütüphane vardı. İstanbul'da, bir kütüphane vardı. İstanbul'da, bir kütüphane vardı.

Arayışta, bir kütüphane vardı. İstanbul'da, bir kütüphane vardı. İstanbul'da, bir kütüphane vardı.

Arayışta, bir kütüphane vardı. İstanbul'da, bir kütüphane vardı. İstanbul'da, bir kütüphane vardı.

Arayışta, bir kütüphane vardı. İstanbul'da, bir kütüphane vardı. İstanbul'da, bir kütüphane vardı.

Arayışta, bir kütüphane vardı. İstanbul'da, bir kütüphane vardı. İstanbul'da, bir kütüphane vardı.

Arayışta, bir kütüphane vardı. İstanbul'da, bir kütüphane vardı. İstanbul'da, bir kütüphane vardı.

Arayışta, bir kütüphane vardı. İstanbul'da, bir kütüphane vardı. İstanbul'da, bir kütüphane vardı.

Arayışta, bir kütüphane vardı. İstanbul'da, bir kütüphane vardı. İstanbul'da, bir kütüphane vardı.

Arayışta, bir kütüphane vardı. İstanbul'da, bir kütüphane vardı. İstanbul'da, bir kütüphane vardı.

Arayışta, bir kütüphane vardı. İstanbul'da, bir kütüphane vardı. İstanbul'da, bir kütüphane vardı.

Arayışta, bir kütüphane vardı. İstanbul'da, bir kütüphane vardı. İstanbul'da, bir kütüphane vardı.

Arayışta, bir kütüphane vardı. İstanbul'da, bir kütüphane vardı. İstanbul'da, bir kütüphane vardı.

Arayışta, bir kütüphane vardı. İstanbul'da, bir kütüphane vardı. İstanbul'da, bir kütüphane vardı.

Arayışta, bir kütüphane vardı. İstanbul'da, bir kütüphane vardı. İstanbul'da, bir kütüphane vardı.

Arayışta, bir kütüphane vardı. İstanbul'da, bir kütüphane vardı. İstanbul'da, bir kütüphane vardı.

Arayışta, bir kütüphane vardı. İstanbul'da, bir kütüphane vardı. İstanbul'da, bir kütüphane vardı.

Arayışta, bir kütüphane vardı. İstanbul'da, bir kütüphane vardı. İstanbul'da, bir kütüphane vardı.

Arayışta, bir kütüphane vardı. İstanbul'da, bir kütüphane vardı. İstanbul'da, bir kütüphane vardı.

Arayışta, bir kütüphane vardı. İstanbul'da, bir kütüphane vardı. İstanbul'da, bir kütüphane vardı.

Arayışta, bir kütüphane vardı. İstanbul'da, bir kütüphane vardı. İstanbul'da, bir kütüphane vardı.

Arayışta, bir kütüphane vardı. İstanbul'da, bir kütüphane vardı. İstanbul'da, bir kütüphane vardı.

Arayışta, bir kütüphane vardı. İstanbul'da, bir kütüphane vardı. İstanbul'da, bir kütüphane vardı.

Arayışta, bir kütüphane vardı. İstanbul'da, bir kütüphane vardı. İstanbul'da, bir kütüphane vardı.

Arayışta, bir kütüphane vardı. İstanbul'da, bir kütüphane vardı. İstanbul'da, bir kütüphane vardı.

TIRAŞLAMAYA SON!

ORTALADIK!

Dizayn Group, kalite ve sıcak su tesisatları için en iyi çözümleri sunar. Kalite ve sıcak su tesisatları için en iyi çözümleri sunar.

FETHİ SAMİ'DEN SÜRGÜN MANZARALARI

PRENS SAMİ

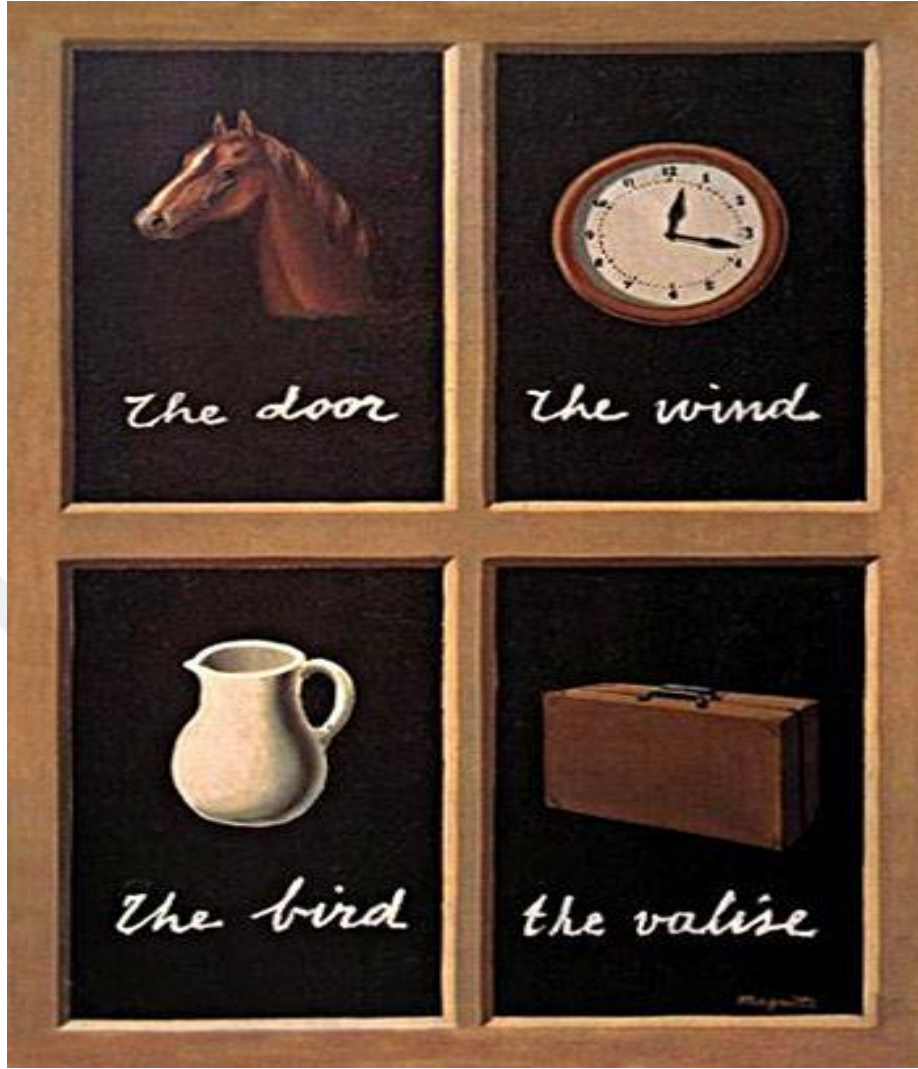
Fethi Sami'nin sürgün hayatının manzaraları. İstanbul'da, bir kütüphane vardı. İstanbul'da, bir kütüphane vardı. İstanbul'da, bir kütüphane vardı.

Belge 9- İran Şahı Pehlevi Ve Sonradan Yaşamına Son Veren Oğlu Prens Ali Rıza ve Kızı Prenses Zeynep 1970 (Fotoğraf Kaynak: <http://www.milliyet.com.tr/dunya/bir-hanedanin-hazin-hik-yesi-1335511>)

Belge 10- Başkent Kabil’de Bir Düğün Salonunda (Dubai Center) Şii’leri Hedef Alan İntihar Saldırısı Sonrası Ölenler defnedilirken. 2019 (Fotoğraf Kaynak: <https://tr.euronews.com/2019/08/19/kanli-saldirilarin-golgesinde-afganistanin-100-bagimsizlik-yil-donumu>)

Belge 11- John Berger'in “Görme Biçimleri” Adlı Kitabının Kapak Sayfasında Bulunan Resim. Fotoğraf Kaynak:<https://karakoymono.com/2018/02/01/gorme-bicimleri-uzerine/>

20 MAYIS 1988 CUMHURİYET PARASIZ EK 34/A

Behzat Ay, Ceyhan Atıf Karasu'nun "Devrimin Takvimi"ni değerlendirdi... 3. sayfa
Benzer kardeşler, yayımlanan son kitapları ve hazırladıkları yeni yapıtları üzerine Bahar Tanniseverle konuştular... 6. sayfa
Fethi Naci ile iki eleştiri kitabı ve eleştirmenin geleceği üzerine bir söyleşi... 7. sayfa
Erdal Öz'le öykücülüğü ve son öyküleri üzerine konuştuk... 10. sayfa

KİTAP

Benzersiz araştırmalardan sonra, anılarıyla karşımızda

Mina Urgan

"İhtiyarlar ne yaparlar? Anılarını yazarlar. Ben de bunu yapıyorum işte. Günce tutmak alışkanlığım olmadığı; ancak altmışından sonra yalnız yolculuklarımda notlar tuttuğum için, bu dinazorun anıları biraz kopuk kopuk olacak. Üstelik belleğim de hiç güçlü değildir. Bunun nedeni, birçok şeyi kafamdan tamamıyla silmek istememdir belki de. Çünkü bizi derinden yaralayan olayları hiç anmamak, tümüyle unutmak, daha doğrusu unutmuş gibi davranmak zorundayız yaşamaya devam edebilmek için.

Anılarımı yazmaya başlarken seksen iki yaşına bastım. Bu işi tamamlamaya ömrüm vefa eder mi bilemem. Ama bunu deneyeceğim mutlaka. Çünkü belleksiz bir toplum olmanızı önlemek için, herkesin anılarını yazmasını yararlı buluyorum" diyor anılarının başında Mina Urgan. Endişelerinin aksine anılarını tamamladı ve "Bir Dinazorun Anıları" adını taşıyan kitabı, dergimiz yayına hazırladığı sırada 16. baskıdaydı. Bu, Türkiye'de bir anı kitabı için ulaşılamaz bir sayı olarak duruyor karşımızda.

Mina Urgan, açık yürekli, yalın ve naif bir dille anlatıyor, kendini, çevresindekileri ve bir coğrafyada olan biteni "Bir Dinazorun Anıları"nda. Kitaptaki isimler Urgan'ın yaşamının inanılmaz zenginliğini de aktarıyor okurlarına.

ARSLAN KAYNARDAĞ

"Mina Urgan, yaşlıların yapabilecekleri en iyi iş anılarını yazmaktır" diyor. "Yayımlanma umudu olmasa bile, o kâğıtlar iletirde gün ışığına çıkabilir. Yaşları ilerlemiş insanlar, anılarını yazarken kendileriyle hesaplaşmış da olurlar."

Kendisi anılarını yazdı ve yayımladı. Yukarıdaki sözler, kitabının (s) ilk sayfalarında yer alıyor.

Anılar kalene alınırsa, bireyi birey, toplumu toplum yapan şeyler, bir yaşamın sergilenmesiyle açık seçik ortaya çıkmaya başlar, bellek silinir olmaktan kurtulur, tarihçe, tarih yazmaya katkıda bulunur. Keşke herkes anı yazabilse.

Seksen iki yıllık güzel ve dolu dolu yaşamış bir ömrü arkasında bırakan Mina Urgan "İyi ihtiyarlamak için yığıt olmak gerekir" diyor ve ekliyor: "Yaşamın son döneminde her zaman olduğunuzdan daha yığıt, çok ama çok yığıt olmanız gerekir."

Yaşlıktan ileri gelen rahatsızlıklar elbette olacaktır.

"Gencecik insanlar ölüp giderken, insan bu kadar uzun yaşamın bedelini ödemek zorunda kalır. Ne var ki, beden hep hep iyileşirken, beynin hep hep iyileşemediğini kimse unutmamasın."

Bu satırları yazan Mina Urgan, ne kadar sağlıklı bir beyne sahip olduğunu, sayılar dolusu anılarını yazarak pek güzel göstermiş.

Yaşama sevinçli ve çimserlik dolu bu kitapta her şey yerli yerine oturuyor. Yazar bunu yaparken, bir yandan da "gençliğin mutsuzluk, yaşlılığın ise mutsuzluk dönemi olduğu mitosunu" yıkmak istiyor.

Gülümseme dolu bir dili var. "İnsanlar gülümseyerek mutsuzluklarını gizlemesini, hem de biraz olsun yenmesini öğrenirler." Başkalarının halinden çok kendi halimize gülebilmek bu yüzden önemlidir.

Kitabı okurken, ne kadar güçlü bir kişilik karşısında bulunduğumuzu bizzat anlıyoruz. Bu güçlülük, Mina Urgan'ın seçtiği yönde de kendini gösteriyor. "İki gençlik günlerimden beri solcu olmanın bilinci içinde yaşadım," diyor Mina Urgan "Yobazlıktan, ırkçılıktan, gericiikten, sömürüden, savaşın nefes eder." "Sevya-

Belge 12- Cumhuriyet Kitap. Fotoğraf Kaynak Kaynardağ, A. (1998). Benzersiz araştırmalardan sonra, anılarıyla karşımızda: Mina Urgan.

Ek-8 İstatistikler

Key Figures (as of 30 January 2020)

4 million

Refugees and asylum-seekers in Turkey

including almost 3.6 million Syrian nationals and close to 330,000 registered refugees and asylum-seekers of other nationalities. Over 98% of Syrian refugees live across Turkey in 81 provinces

999

Refugees departed for resettlement in 2020 as of end of January, 77 per cent of whom are Syrians

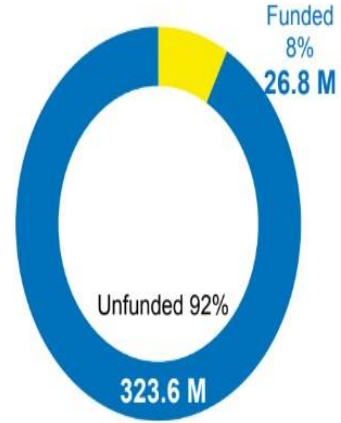
30,910

Calls answered on the UNHCR counselling line in January with a 92% answer rate for queued calls

Funding (as of 06 February 2020)

USD 350.4 million

requested for UNHCR operations in Turkey

İstatistik-1. (kaynak www.unhcr.org/turkey). Erişim Tarihi 18.03.2020

Key Figures

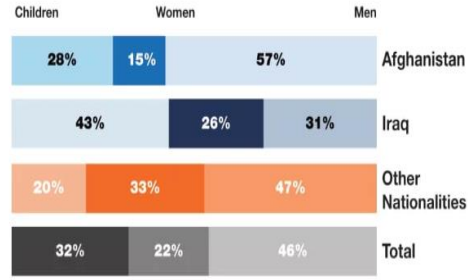
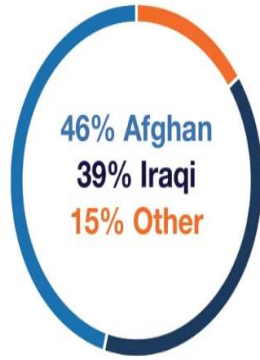
4.0 million

Number of Persons of Concern (as of 30 November 2019)

İstatistik-2. (kaynak www.unhcr.org/turkey). Erişim Tarihi 18.03.2020

2019 Registration Statistics
368,230 Individuals Registered with UNHCR (as of 10 September 2018)*

* UNHCR ended registration process in Turkey on 10 September 2018, the registration process will continue with the procedure carried out by the Turkish authorities.

İstatistik-3. (kaynak www.unhcr.org/turkey). Erişim Tarihi: 21.03.2020

ÖZGEÇMİŞ

1974 Yılında Ankara’da doğdum. Anadolu Üniversitesi Sosyoloji Bölümünden mezun oldum. 2017 yılında Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Yüksek Lisans Programına kabul edildim. Gaziantep Olay Tv, Bilge Çocuk Tv ve internet televizyonu olan TVGÖR’de; spiker, sunucu ve program yapımcısı olarak görev aldım. GÖRSAK Akademi’de Diksiyon Eğitmeni ve Genel Koordinatör olarak çok sayıda proje gerçekleştirdim. Halen Yeşilyurt Spor Kulübünde eğitmen olarak çalışmaktayım.

Serap DURMAZ